

Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego

-

**RAPORT
z badania bezrobotnych**

Kraków, marzec 2010 rok

SPIS TREŚCI:

I. WSTĘP	5
1.1 Tło badań	5
1.2 Cele badania i struktura raportu	5
1.3 Charakterystyka próby	7
1.4 Przebieg badań	13
II. WYNIKI BADAŃ	15
2.1 Postawa wobec bezrobocia	15
Podsumowanie	21
2.2 Plany migracyjne	22
Podsumowanie	43
2.3 Miejsce zamieszkania a emigracja – ocena szans na znalezienie pracy	45
Podsumowanie	59
2.4 Doświadczenia związane z pracą a preferowany charakter migracji	60
Podsumowanie	70
III. PSYCHOLOGICZNE UWARUNKOWANIA MIGRACJI - PODSUMOWANIE	71
3.1 Motywatory	71
3.2 Inhibitory	73
3.3 Wnioski - co dla pracy z bezrobotnymi wynika z psychologicznych przesłanek migracji?	75
3.4 Pożądane działania	76
Załącznik 1. Kwestionariusz wywiadu z osobami bezrobotnymi	77

SPIS TABEL:

Tabela 1. Liczba osób bezrobotnych objętych badaniami z poszczególnych powiatów.....	7
Tabela 2. Cechy demograficzno-społeczne osób bezrobotnych uczestniczących w badaniu (w %).....	9
Tabela 3. Cel wizyty w PUP w zależności od okresu pozostawania bez pracy.....	17
Tabela 4. Główna przyczyna bezrobocia w opinii bezrobotnych.....	18
Tabela 5. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania a powód przyścia do PUP.....	27
Tabela 6. Kierunek deklarowanego wyjazdu w zależności od stopnia determinacji do wyjazdu.....	28
Tabela 7. Preferowane, zagraniczne kierunki migracji zarobkowej wśród bezrobotnych z poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego.....	35
Tabela 8. Deklarowany czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od miejsca docelowej migracji.....	36
Tabela 9. Oczekiwany średni czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od miejsca docelowej migracji.....	37
Tabela 10. Najważniejsze powody motywujące bezrobotnych do wyjazdu.....	39
Tabela 11. Miejsce docelowego wyjazdu a motyw wyjazdu.....	39
Tabela 12. Najważniejsze czynniki powstrzymujące bezrobotnych przed opuszczeniem miejsca zamieszkania.....	40
Tabela 13. Najważniejsze czynniki powstrzymujące bezrobotnych (chcących wyjechać i niezamierzających wyjeżdżać) przed opuszczeniem miejsca zamieszkania.....	41
Tabela 14. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych regionach kraju i świata.....	47
Tabela 15. Zależność pomiędzy oceną szansy znalezienia pracy w miejscu zamieszkania a oceną szansy na zatrudnienie poza miejscowością zamieszkania (standaryzowane współczynniki Beta).....	52
Tabela 16. Ocena szans na znalezienie pracy w różnych miejscowościach i regionach w zależności od cech demograficzno-społecznych (wartości standaryzowanych współczynników regresji Beta).....	54
Tabela 17. Ocena szans na znalezienie pracy w różnych miejscowościach i regionach w zależności od powiatu zamieszkania.....	55
Tabela 18. Wyniki analizy czynnikowej. Macierz rotowanych czynników.....	56
Tabela 19. Prawdopodobieństwo wyboru danego kierunku migracji zarobkowej w zależności od posiadania kogoś z rodziny w danej miejscowości lub regionie (wartości antylogarytmu $\text{Exp}(B)$).....	61
Tabela 20. Miejsca, w których badani pracowali zarobkowo.....	64
Tabela 21. Prawdopodobieństwo wyboru danego kierunku migracji w zależności od dotychczasowych doświadczeń związanych z pracą poza miejscowością zamieszkania (wartości antylogarytmu $\text{Exp}(B)$).....	69

SPIS WYKRESÓW:

Wykres 1. Okres bez pracy – struktura próby oraz dane faktyczne.....	10
Wykres 2. Okres bez pracy w zależności od cech demograficzno-społecznych bezrobotnych	12
Wykres 3. Okres pozostawania bez pracy bezrobotnych reprezentujących poszczególne powiaty	13
Wykres 4. Cel wizyty w PUP w zależności od cech demograficzno-społecznych.....	16
Wykres 5. Główna przyczyna bezrobocia w opinii bezrobotnych w poszczególnych powiatach	19
Wykres 6. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy.....	22
Wykres 7. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy w zależności od cech demograficzno-społecznych	23
Wykres 8. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy w zależności od powiatu.....	25
Wykres 9. Decyzja o wyjeździe zagranicznym w zależności od powiatu	26
Wykres 10. Preferowany kierunek migracji zarobkowej w zależności od cech demograficzno-społecznych.	29
Wykres 11. Preferowany kierunek migracji zarobkowej wśród mieszkańców poszczególnych powiatów	30
Wykres 12. Preferowane, zagraniczne kierunki migracji zarobkowej wśród bezrobotnych w województwie podkarpackim	31
Wykres 13. Preferowane kierunki migracji zarobkowej do innych województw przez bezrobotnych z województwa podkarpackiego.....	33
Wykres 14. Oczekiwany średni czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od cech demograficzno-społecznych	38
Wykres 15. Spostrzegane szanse zatrudnienia w miejscowości zamieszkania oraz w dalszych lokalizacjach.	46
Wykres 16. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych powiatach województwa podkarpackiego....	48
Wykres 17. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych województwach	49
Wykres 18. Spostrzegane szanse zatrudnienia zagranicą	50
Wykres 19. Powiaty, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych	62
Wykres 20. Województwa, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych.....	63
Wykres 21. Kraje, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych.....	64
Wykres 22. Powiaty, w których pracowali badani	65
Wykres 23. Województwa, w których pracowali badani	66
Wykres 24. Województwa, w których pracowali badani	67

I. WSTĘP

1.1 Tło badań

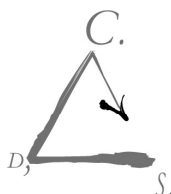
Niniejszy raport prezentuje wyniki badania bezrobotnych z terenu województwa podkarpackiego. Badania przeprowadzono w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego (TMWP)” finansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz środków budżetu państwa. Projekt realizowany jest na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Rzeszowie, w ramach Priorytetu VI, Poddziałanie 6.1.1 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W myśl projektu, badanie bezrobotnych jest jednym z dziewięciu – obok uczniów szkół ponadgimnazjalnych, pracodawców, studentów, księży, klientów sieci EURES, klientów urzędów miast i urzędów gmin, dokumentów (agencji zatrudnienia, powiatowych urzędów pracy, Terenowego Banku Danych) oraz lokalnych uwarunkowań – obszarów, jakie podlegają dogłębnym analizom. W ich efekcie określone zostaną kierunki i skala migracji mieszkańców Podkarpacia oraz indywidualne motywy wpływające na ruch w ramach poszczególnych ścieżek migracyjnych. Umożliwi to wyrysowanie schematów migracyjnych, które zaprezentowane zostaną w postaci interaktywnego narzędzia informatycznego, prezentującego wyniki dla różnych poziomów analizy. Pozwoli to śledzić ścieżki migracyjne mieszkańców Podkarpacia w odniesieniu do konkretnych typów migracji na poziomie:

- powiatów (faktyczny oraz deklaracyjny napływ i odpływ);
- relacje między poszczególnymi powiatami a resztą kraju (faktyczny napływ i odpływ oraz deklaracyjny odpływ);
- relacje pomiędzy poszczególnymi powiatami a zagranicą (faktyczny napływ oraz deklaracyjny odpływ).

Badanie bezrobotnych to czwarty – po badaniu uczniów szkół ponadgimnazjalnych, klientów sieci EURES, oraz pracodawców – element opisanego powyżej procesu badawczego, który jest raportowany. Szczegółowy opis przedmiotowego projektu można znaleźć w witrynie www.cds.krakow.pl, na podstronach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego”.

1.2 Cele badania i struktura raportu

Cel opisywanych w raporcie badań był dwojaki: z jednej strony miały pomóc w nakreśleniu obrazu migracji bezrobotnych w sferze deklaracyjnej, w tym;

Realizator projektu:

Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bienkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska
ul. Szlak 65, biuro 1004, 31-153 Kraków, tel.: (12) 623 77 40, fax: (12) 623 77 85
www.cds.krakow.pl email: cds@cds.krakow.pl, tmwp@cds.krakow.pl

Terenowe biuro projektu:

ul. Grunwaldzka 42/1, 35-068 Rzeszów, tel.: (17) 779 84 88

- jej kierunków;
- skali;
- motywów i charakterystyki;

z drugiej starano się uzyskać wgląd w najważniejsze psychologiczne uwarunkowania ruchów migracyjnych. Część owych ruchów jest uwarunkowana przez przyczyny obiektywne, np. zamiar odwiedzenia rodziny, oddelegowanie przez pracodawcę, czy podobne. W takich przypadkach wyobrażenia osób wyjeżdżających na temat miejsca docelowego, czy struktura ich osobistych motywacji nie mają większego znaczenia. Choć cel większości wyjazdów zarobkowych – poprawa sytuacji materialnej – także zdaje się wynikać z przesłanek obiektywnych i tak to zwykle widzą sami zainteresowani, to jednak nawet w przypadku bardzo dotkliwego niedostatku, decyzje te nie są automatyczne. U ich podłoża leżą wyobrażenia i oczekiwania bezrobotnych w kwestii możliwości, które otwiera taka decyzja, oraz indywidualna gotowość do wyjazdu, czyli czynniki o charakterze psychologicznym. Także dalsze wybory, które pociąga za sobą decyzja o wyjeździe, np. określenie kierunku i perspektywy czasowej wyjazdu, pozostają pod silnym wpływem cech indywidualnych migrującego. Oczywiście, indywidualne czynniki psychologiczne warunkują także negatywne decyzje w kwestii migracji – odrzucanie, ignorowanie lub zaprzeczanie możliwościom, które ona stwarza.

Czynniki psychologiczne, o których mowa wyżej, to głównie uwarunkowania poznawcze oraz osobowościowe i temperamentalne. Uwarunkowania poznawcze dotyczą przede wszystkim obrazu rzeczywistości, w której podmiot działa, oraz wyobrażeń na temat siebie samego i sposobów, które mogą ułatwiać osiągnięcie pożądanego i unikanie niepożądanych efektów. Uwarunkowania osobowościowe i temperamentalne, to te względnie stałe cechy indywidualne jednostki, które określają jej typowy, charakterystyczny sposób zachowania i działania w większości sytuacji, np. skłonność do podejmowania lub unikania ryzyka, otwartość na nowe doświadczenia lub skłonność do podążania utartymi szlakami, ekspansywność i dążenie do kontaktów społecznych lub tendencja do ostrożności, wycofania i trzymania się na boku. Tak czynniki poznawcze jak osobowościowe mogą pełnić rolę zarówno motywatorów jak inhibitorów decyzji migracyjnych.

Z założenia, badania w swej psychologicznej sferze miały charakter pobieżnej eksploracji. Chciano uzyskać dane, które pomogłyby odpowiedzieć na pytania:

- co kieruje bezrobotnymi podejmującymi (lub nie) decyzje o migracji?
- w jakiej mierze kierują się oni rzetelnym rozeznaniem możliwości i zagrożeń, a w jakiej mniej racjonalnymi wyobrażeniami i fantazjami?
- czym różnią się osoby gotowe skorzystać z szansy wyjazdu od tych, którzy taką szansę odrzucają?

Materiał badawczy, zebrany w oparciu o powyższe założenia, został w niniejszym opracowaniu zaprezentowany w czterech głównych rozdziałach. W każdym z nich – tam gdzie to uzasadnione – podjęto próbę psychologicznej interpretacji poszczególnych wyników. Wyłącznie psychologicznym uwarunkowaniom migracji dedykowano natomiast rozdział ostatni (III), który stanowi jednocześnie podsumowanie opracowania. Podjęto w nim próbę odpowiedzi na pytanie czy i jakie działania mogłyby podjąć powiatowe urzędy pracy aby pomóc bezrobotnym – przy założeniu, że migracja jest naturalnym mechanizmem równoważenia rynku pracy – w optymalizowaniu decyzji migracyjnych.

1.3 Charakterystyka próby

Badania przeprowadzono wśród 1099 osób bezrobotnych, klientów 21 powiatowych urzędów pracy¹ województwa podkarpackiego (**tabela 1**). Dane pozyskano w drodze badania kwestionariuszowego, przeprowadzonego we wszystkich 21 Powiatowych Urzędach Pracy na terenie województwa podkarpackiego. Jako konkretną technikę badawczą wybrano kwestionariusz wywiadu bezpośredniego, skonstruowany z pytań zamkniętych i półotwartych².

Tabela 1. Liczba osób bezrobotnych objętych badaniami z poszczególnych powiatów

Powiat	Liczebność	%
Rzeszów	52	4,7
Krosno	55	5,0
Przemyśl	54	4,9
Tarnobrzeg	50	4,5
bieszczadzki	52	4,7
brzozowski	54	4,9
dębicki	52	4,7
jarosławski	53	4,8
jasielski	54	4,9
kolbuszowski	52	4,7
leski	54	4,9
Leżajski	50	4,5
lubaczowski	53	4,8
łańcucki	52	4,7
mielecki	52	4,7
niżański	50	4,5
przeworski	52	4,7
ropczycko-sędziszowski	52	4,7

¹ W powiatach grodzkich i ziemskich, takich jak: 1) krośnieński grodzki i krośnieński ziemski, 2) rzeszowski grodzki i rzeszowski ziemski, 3) przemyski grodzki i przemyski ziemski oraz 4) tarnobrzezki grodzki i tarnobrzezki ziemski, mieszkańcy danego powiatu grodzkiego i ziemskiego korzystają z usług tego samego Powiatowego Urzędu Pracy. Dlatego też w analizie posłużono się nazwami: Krosno, Rzeszów, Przemyśl i Tarnobrzeg, dla osób mieszkających w powiecie grodzkim lub ziemskim w danym regionie.

² Kwestionariusz wywiadu stanowi Załącznik nr 1 do niniejszego raportu.

Powiat	Liczebność	%
sanocki	51	4,6
stałowowolski	53	4,8
strzyżowski	52	4,7
Ogółem	1099	100,0

Bezrobotni uczestniczący w badaniach różnili się między sobą pod względem podstawowych cech demograficzno-społecznych. Częściej urzędy pracy odwiedzały kobiety (53,2%) niż mężczyźni (46,8%). Najliczniejszą kategorię stanowiły osoby pomiędzy 27 a 40 rokiem życia (40,8%). Nieznacznie ustępowały im osoby najmłodsze: 17-26 letnie (37,4%). Najmniej liczną frakcją byli najstarsi bezrobotni, z przedziału wiekowego 41-64 lata (21,9%). Średnia wieku wszystkich uczestników badania to nieco ponad 32 lata (32,4). Ponad połowa wszystkich bezrobotnych klientów UP nie przekroczyła 29 roku życia. Trzy najliczniej reprezentowane roczniki reprezentowane były przez osoby stosunkowo młode: 25-latków (7,2%), 21-latków (6,2%) oraz 22-latków (5,8%). Czterech na dziesięciu badanych legitymowało się wykształceniem średnim (40,8%). Pod względem liczebności ustępowały im osoby z wykształceniem zawodowym (32,5%). Co piąta przebadana osoba ukończyła edukację na poziomie wyższym (18,4%), a tylko 7,0% uzyskało wykształcenie podstawowe. Zdecydowanie najczęściej UP odwiedzały osoby mieszkające na wsi – ponad połowa wszystkich badanych (56,3%). Względnie liczną reprezentację mieli również mieszkańcy stolic powiatów (35,6%) a najrzadziej w UP pojawiali się mieszkańcy innych miast (8,1%). Fakt pozostawania na bezrobociu nie wpływał na ocenę sytuacji materialnej badanych. Połowa z nich stwierdziła, że sytuacja ta nie jest „ani dobra ani zła” (50,5%). Co więcej, osób pozytywnie oceniających swoją sytuację materialną (odpowiedzi „bardzo dobra” i „raczej dobra”) było prawie dwukrotnie więcej niż odnoszących się do niej negatywnie (odpowiedzi „bardzo zła” i „raczej zła” (odpowiednio 32,4% i 17,2%) (**tabela 2**).

Tabela 2. Cechy demograficzno-społeczne osób bezrobotnych uczestniczących w badaniu (w %)

Płeć				
Kobieta		Mężczyzna		
53,2		46,8		
Wiek				
17-26 lat		27-40 lat		41-64 lata
37,4		40,8		21,9
Wykształcenie				
Podstawowe	Zawodowe	Średnie		Wyższe
7,0	32,5	42,1		18,4
Miejsce zamieszkania				
Stolica powiatu		Inne miasto	Wieś	
35,6		8,1	56,3	
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo dobra	Raczej dobra	Ani dobra, ani zła	Raczej zła	Bardzo zła
1,4	31,0	50,5	12,5	4,7

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wyżej cechy, 3 najliczniejsze kategorie wśród kobiet stanowiły osoby:

- 27-40 letnie, z wykształceniem zawodowym, mieszkające na wsi (6,3%);

Wśród mężczyzn byli to natomiast:

- 17-26-latkowie z wykształceniem średnim, mieszkający na wsi (8,9%);

Przy ocenie sytuacji materialnej, nie ujawniły się różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz osobami mieszkającymi w stolicy powiatu, innym mieście powiatu czy na wsi. W postrzeganiu własnej sytuacji materialnej, respondentów istotnie różnicowały jedynie wykształcenie i wiek.

Im wyższy poziom uzyskanego wykształcenia, tym lepsza ocena sytuacji materialnej (ρ Spearmana = -0,159; $p < 0,001$). Zależność, choć z punktu widzenia procentu wspólnej wariancji tych zmiennych, nie jest szczególnie silna, jest jednak bardzo wyraźna: osoby z wykształceniem wyższym dwukrotnie częściej (41%) oceniały swoją sytuację jako dobrą, niż osoby z wykształceniem podstawowym (22%). Zarazem aż czterokrotnie rzadziej od nich (12% wobec 41%) spostrzegały swoją sytuację materialną jako złą.

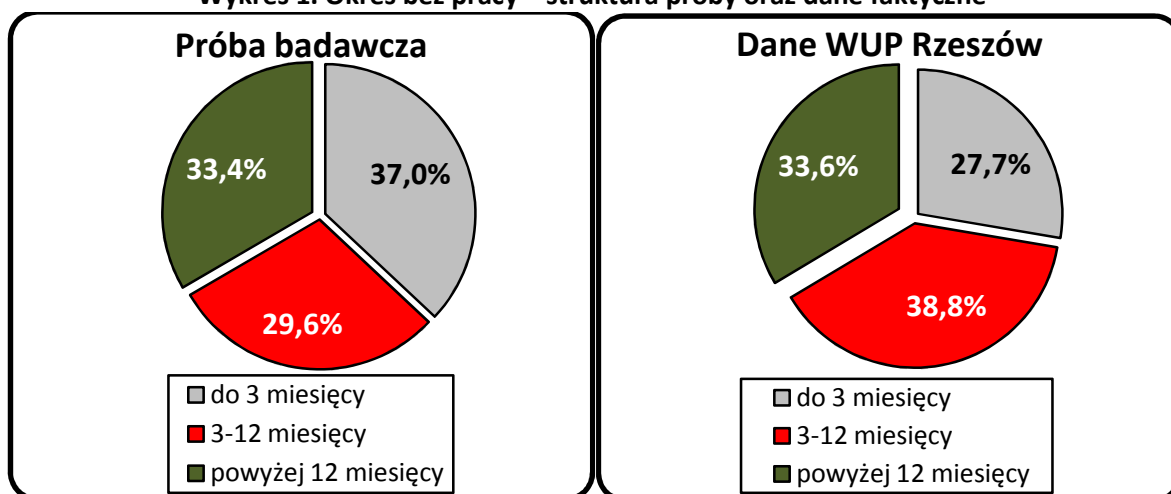
Zadowolenie z finansów zmniejsza się wraz z wiekiem. Bardziej zadowolone są osoby młodsze (ρ Spearmana = 0,220; $p < 0,001$). Za dobrą uważało swoją sytuację 38% respondentów w wieku 17-26 lat, 35% respondentów w wieku 27-40 lat i 32% respondentów w wieku 41-64 lat. Za złą uważało swoją sytuację 11% respondentów z najmłodszej grupy wiekowej, 16% ze środkowej i 36% z najstarszej. Jak widać, za wyjątkiem wyraźnie mniejszego zadowolenia najstarszych, zależność nie jest bardzo silna i dotyczy przede wszystkim poziomu niezadowolenia. Z jednej strony, większość najmłodszych

respondentów to zapewne absolwenci szkół, którzy mieszkając w domu rodzinnym wciąż są na utrzymaniu rodziców. Jednocześnie sami nie posiadają dzieci, o które musieliby się troszczyć. Siłą rzeczy swoją własną sytuację materialną oceniają przez pryzmat warunków finansowych całego gospodarstwa domowego, które niekoniecznie zależą od sytuacji najmłodszych, bezrobotnych domowników. Z drugiej strony, najstarsi respondenci mają najgorszą sytuację na rynku pracy i najmniej źródeł dodatkowych dochodów, co sprzyja obiektywnie gorszej sytuacji. Trzeba też pamiętać o ważnej różnicy psychologicznej między młodszymi i starszymi respondentami. Tym pierwszym łatwiej jest liczyć na szczęśliwą odmianę fortuny. Starsi, jak wynika z czystego rachunku prawdopodobieństwa, musieli w życiu już mieć więcej okazji do korzystnej odmiany losu. Zdecydowanie większy jest też dystans dzielący ich od tych rówieśników, którym powiodło się w życiu lepiej. Zatem, nawet jeśli nie mieliby ochoty tego otwarcie przyznawać, muszą poważniej brać pod uwagę możliwość, że ich niekorzystna sytuacja życiowa jest wynikiem braku własnej zaradności. Taka perspektywa sprzyja ogólnie niższemu zadowoleniu i skłonności do bardziej krytycznych ocen i postaw. Choć trudno ocenić, w jakiej mierze za różnice analizowanych ocen odpowiadają czynniki obiektywne, a w jakiej subiektywne, można oczekiwać, że mamy do czynienia z działaniem obu.

W czasie badań najczęściej do urzędów pracy przychodzili bezrobotni o najkrótszym stażu – pozostający bez pracy nie dłużej niż 3 miesiące (37,0%). Stosunkowo niewiele mniej było osób bezrobotnych co najmniej od roku – 33,4%. Najmniej liczną kategorię, choć o zbliżonej do dwóch pozostałych liczebności (29,6%), stanowiły osoby, które nie pracowały dłużej niż 3 miesiące, ale krócej niż rok. Struktura próby badawczej nie odbiegała w tym zakresie znacząco od faktycznego rozkładu bezrobotnych w województwie podkarpackim (**wykes 1**). Różnice można zaobserwować w odsetku najkrótszym stażem bezrobotnych oraz pozostających bez zatrudnienia od 3 do 12 miesięcy.

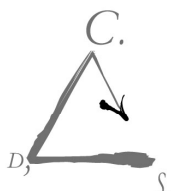
Wykes 1. Okres bez pracy – struktura próby oraz dane faktyczne³

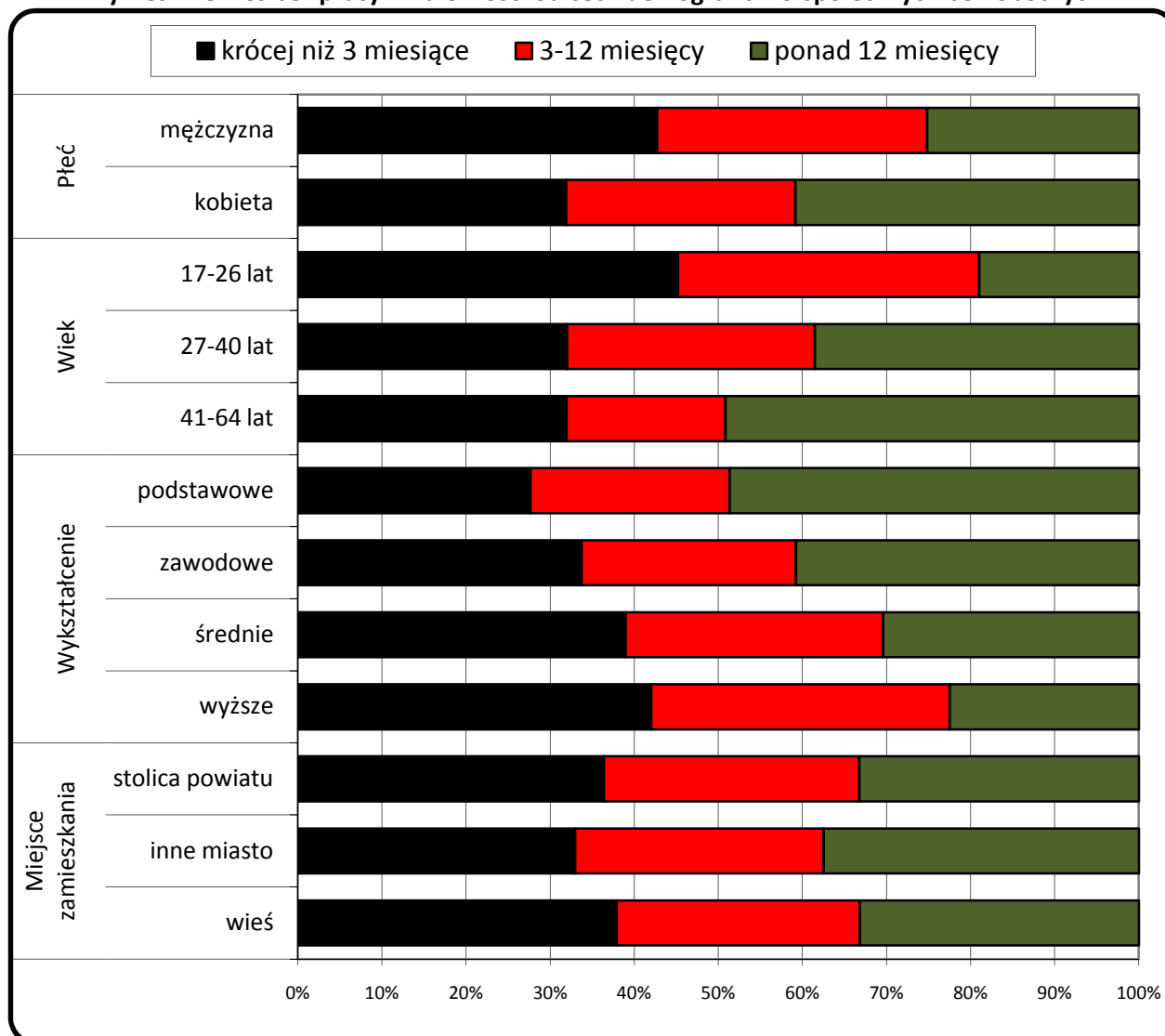
³ Informacja o stanie i strukturze bezrobocia w województwie podkarpackim – grudzień 2009. WUP Rzeszów

Jeśli weźmie się pod uwagę ponad 12 miesięczny okres bezrobocia, jako punkt odniesienia, to widać, iż częściej do tej kategorii należały kobiety niż mężczyźni. Czas bez pracy wydłuża się również wraz z wiekiem – najdłużej bezrobotnymi pozostają osoby 41-64-letnie. Okres bezrobocia zależy również od poziomu wykształcenia – im niższy poziom edukacji danej osoby, tym częściej pozostaje ona bez pracy dłużej niż 1 rok. Odnośnie miejsca zamieszkania, nie występują duże dysproporcje pomiędzy osobami mieszkającymi w stolicach powiatów, innych miastach czy na wsi (**wykres 2**). Ocena sytuacji materialnej również zależy od okresu pozostawania bez pracy. Krótszy czas bez pracy idzie w parze z lepszą oceną własnych finansów, co zapewne wynika z zapośredniczonego wpływu wieku. Jak zaznaczono wyżej, lepiej swoje finanse oceniają ludzie młodzi, oni również rzadziej doświadczali długotrwałego bezrobocia. Dwie cechy, które najsilniej determinują długość czasu bez pracy to wiek i wykształcenie. Podkreślić w tym miejscu należy, że pomiędzy tymi cechami występuje dość silna korelacja. Im starsza osoba bezrobotna, tym również gorzej wykształcona (ρ Spearmana=-0,327; $p<0,001$). W świetle tych danych można sformułować ostrożny wniosek, że wciąż jeszcze poziom wykształcenia wpływa istotnie na czas potrzebny na wyjście z bezrobocia (a dokładniej – skraca go). Bezrobocie w mniejszym stopniu dotyka osoby lepiej wykształcone, potrzebują one również mniej czasu, aby znaleźć pracę. Z drugiej jednak strony, wobec stosunkowo dużej liczby absolwentów szkół wyższych wchodzących co roku na rynek pracy, bezrobocie coraz silniej zaczyna dotykać również osoby z wykształceniem wyższym.

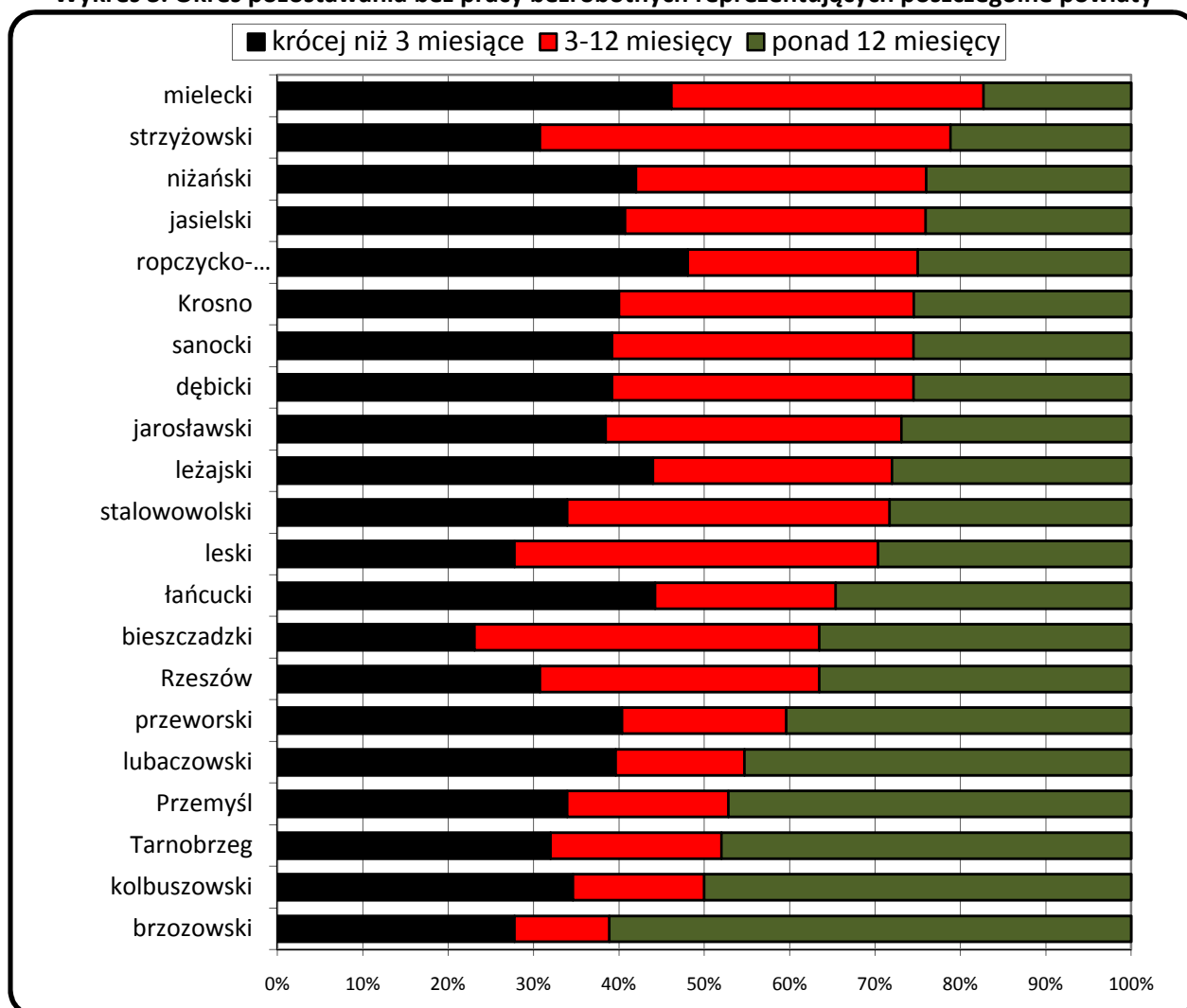

Wykres 2. Okres bez pracy w zależności od cech demograficzno-społecznych bezrobotnych

Bezrobotni w badanych powiatach różnią się pod względem długości okresu bez pracy. Najwięcej osób pozostających bez zatrudnienia w okresie najdłuższym – ponad 12 miesięcznym, pochodzi z powiatu brzozowskiego. Blisko dwie trzecie osób z tego powiatu nie pracowało już co najmniej od roku (61,1%). Pod tym względem wyróżnia się on wyraźnie *in minus* na tle pozostałych powiatów. W pierwszej czwórce powiatów o najliczniejszej reprezentacji osób długotrwale bezrobotnych, znalazły się jeszcze: powiat kolbuszowski (50,0%), Tarnobrzeg (48,0%) i Przemyśl (47,2%). Najkorzystniej w tym względzie wypadły powiaty: mielecki (17,3%), strzyżowski (21,2%), niżański (24,0%) i jasielski (24,1%). Zbiorczą charakterystykę porównawczą wszystkich powiatów przedstawia **wykres 3**.

Wykres 3. Okres pozostawania bez pracy bezrobotnych reprezentujących poszczególne powiaty

1.4 Przebieg badań

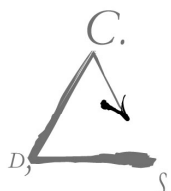
Badanie zrealizowano w listopadzie 2009 roku na terenie wszystkich podkarpackich powiatowych urzędów pracy. Jako okres o zwiększonym natężeniu „ruchu” w PUP, po konsultacjach z praktykami rynku pracy we wszystkich urzędach, na moment badania wybrano początek miesiąca. Realizator dołożył wszelkich starań, aby badaniami nie zakłócać rytmu funkcjonowania urzędów. W tym celu dostosowywano się do terminów badań sugerowanych przez dyrektorów placówek. Wywiady zostały zrealizowane w centralnych punktach urzędów – najczęściej przy głównym wejściu – co umożliwiło odzwierciedlenie faktycznej struktury bezrobotnych w próbie badawczej.

Podczas realizacji przedsięwzięcia spotkano się z umiarkowaną życzliwością badanych – spora grupa bezrobotnych nie zgadzała się na udział w rozmowie, co często uruchamiało efekt domina i

niemożność rozpoczęcia kolejnych wywiadów do momentu samoistnego „oczyszczenia” miejsca realizacji ze świadków odmowy.

Badania zostały zrealizowane przez przeszkolonych na tę okazję ankieterów, wyposażonych w identyfikatory i zaświadczenia o wykonywaniu pracy w ramach projektu finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego. Praca ankieterów objęta była nadzorem.

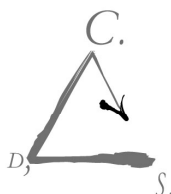

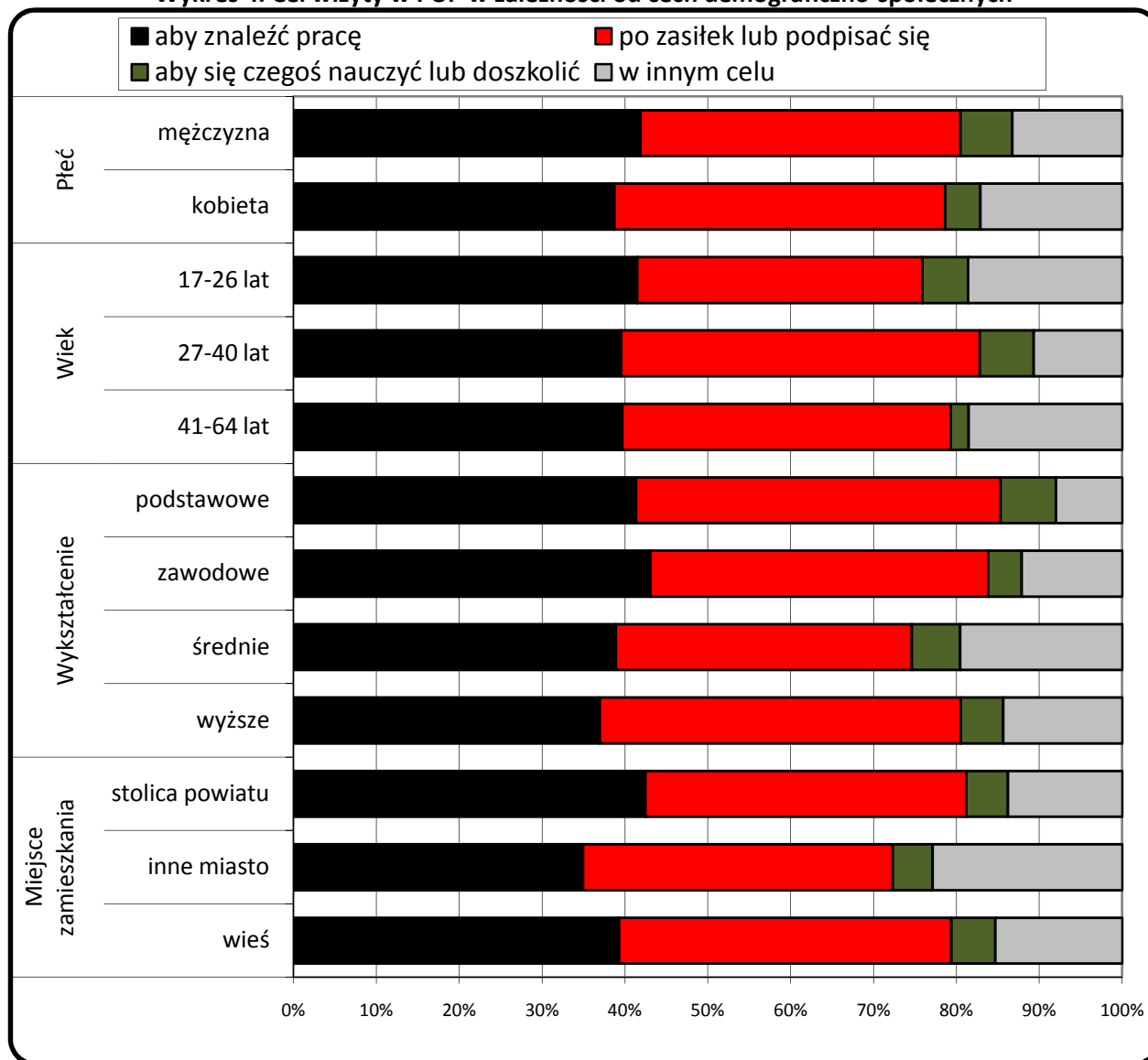
II. WYNIKI BADAŃ

2.1 Postawa wobec bezrobocia

Bezrobotni przychodzili do Urzędu głównie z dwóch powodów. Z jednej strony, szukali w nich ofert pracy (40,2%), z drugiej, pojawiała się tam spora liczba osób, chcących odebrać zasiłek lub podpisać się na liście (39,2%). Niewielu bezrobotnych szukało w PUP propozycji szkoleń (5,2%). Z innych powodów Urząd odwiedziło podczas badań 15,3% klientów, jednak zdecydowana większość z nich przyszła tam po to, aby się zarejestrować (9,6%). Jak łatwo zauważyć, blisko połowa badanych szukała w PUP jedynie wsparcia socjalnego. Cechy demograficzno-społeczne specjalnie nie różnicowały bezrobotnych pod względem celu, w jakim przyszli do UP. Ofertami pracy trochę bardziej zainteresowani byli mężczyźni w porównaniu z kobietami, choć jest to różnica niewielka (odpowiednio 41,9% i 38,7%). Brak większych różnic ujawnia się również w przypadku trzech kategorii wiekowych. Najmłodszych szukających pracy w UP było 41,5%, 27-40 latków 39,5%, a 41-64 latków 39,7%. Nieco częściej szukały pracy w Urzędzie osoby gorzej wykształcone. W tym celu przyszło tam 41,3% osób z wykształceniem podstawowym i 43,1% z zawodowym oraz 38,9% ze średnim i 36,9% z wyższym. Osoby z tych dwóch ostatnich kategorii wykształcenia stosunkowo częściej odwiedzały UP z „innych powodów”, wśród których, dominowała chęć zarejestrowania się. Najczęściej w UP szukali pracy mieszkańcy stolic powiatów (42,4%), chociaż pomiędzy nimi i bezrobotnymi ze wsi (39,3%) i osobami mieszkającymi w innych miastach w powiecie (34,9%) nie było dużych dysproporcji (**wykres 4**).

Wykres 4. Cel wizyty w PUP w zależności od cech demograficzno-społecznych

Trzeba zwrócić uwagę, że respondentów pytano o to, jaki jest zazwyczaj cel ich wizyty w Urzędzie Pracy. Tylko osoby, które przyszły pierwszy raz podawały cel wizyty bieżącej. Rozkład odpowiedzi można więc potraktować jako odzwierciedlenie wyobrażeń ankietowanych bezrobotnych na temat roli PUP. Z tego punktu widzenia deklarowane zainteresowanie ofertami pracy i szkoleń należy uznać za zbyt niskie. Urząd Pracy zbyt często spozrzegany jest jako instytucja której celem, jeśli nie nawet obowiązkiem, jest poprawa bytu swoich podopiecznych poprzez udzielenie bezpośredniego wsparcia materialnego. Rzadziej niż by należało, klienci PUP oczekują odeń działań, które zwiększą ich szanse na

rynku pracy⁴. Za taki stan rzeczy mogłyby odpowiadać niekorzystne doświadczenia bezrobotnych we wcześniejszych kontaktach z Urzędem i obniżające się przez to oczekiwania otrzymania pomocy innej niż bezpośrednie wsparcie materialne. Wyniki (**tabela 3**) nie popierają jednak takiej interpretacji. Gdyby źródłem zaniżonych oczekiwań były doświadczenia, należałoby się spodziewać większego sceptycyzmu co do szans otrzymania atrakcyjnych propozycji u starszych, bardziej długotrwale bezrobotnych. Tymczasem zależności takiej nie widać. Przeciwnie, ujawnia się nawet słaba tendencja do nieco częstszego – w miarę wydłużania się okresu pozostawania bez pracy – wymieniania chęci znalezienia pracy jako typowego motywu odwiedzin w Urzędzie. Wydaje się więc, że podobnie powszechne we wszystkich grupach demograficznych oczekiwanie bezpośredniego wsparcia socjalnego ma za przyczynę wspólny dla wielu bezrobotnych profil psychologiczny, którego osiłą jest opisywana w literaturze przedmiotu słaba motywacja autonomiczna, zależność i bierność.

Tabela 3. Cel wizyty w PUP w zależności od okresu pozostawania bez pracy

Cel wizyty w UP	Okres pozostawania bez pracy			Ogółem
	Do 3 miesięcy	3-12 miesięcy	Ponad 12 miesięcy	
Aby znaleźć pracę	36,4%	42,3%	42,7%	40,3%
Aby odebrać zasiłek lub podpisać się na liście	30,9%	42,3%	45,6%	39,1%
Aby się czegoś nauczyć lub doszkolić	5,0%	6,6%	4,3%	5,2%
W innym celu	27,6%	8,8%	7,4%	15,4%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Uwaga: nie uwzględniono braków danych

Bezrobotnych pytano, jaka jest ich zdaniem główna przyczyna bezrobocia w ich miejscowości i okolicy. Jak łatwo przewidzieć, zdecydowana większość wskazała na „brak miejsc pracy” (82,4%). Co dwudziesty badany zaznaczył, że bezrobocie wiąże się z brakiem odpowiednich umiejętności lub kwalifikacji osób niepracujących (5,5%), a „niechęć mieszkańców do pracy” podkreśliło 3,7% respondentów. Inne powody bezrobocia wymieniło 8,4% pytanych. Dwie najczęściej pojawiające się wśród „innych” przyczyny braku pracy to: „zbyt niskie wynagrodzenie” (2,1%), i „brak szacunku ze strony pracodawców” (1,4%) (**tabela 4**).

⁴ W ramach projektu „Matryca Kurcmana – nowy instrument rynku pracy” zrealizowanego przez Centrum Doradztwa Strategicznego w latach 2006-2008, także na Podkarpaciu, realizatorzy dowiedli, że zaledwie co drugi bezrobotny, odwiedzający PUP jest zmotywowany do podjęcia zatrudnienia.

Tabela 4. Główna przyczyna bezrobocia w opinii bezrobotnych

Przyczyna bezrobocia	Procent
Brak miejsc pracy	82,4
Brak kwalifikacji lub umiejętności mieszkańców	5,5
Niechęć mieszkańców do pracy	3,7
Inne	8,4

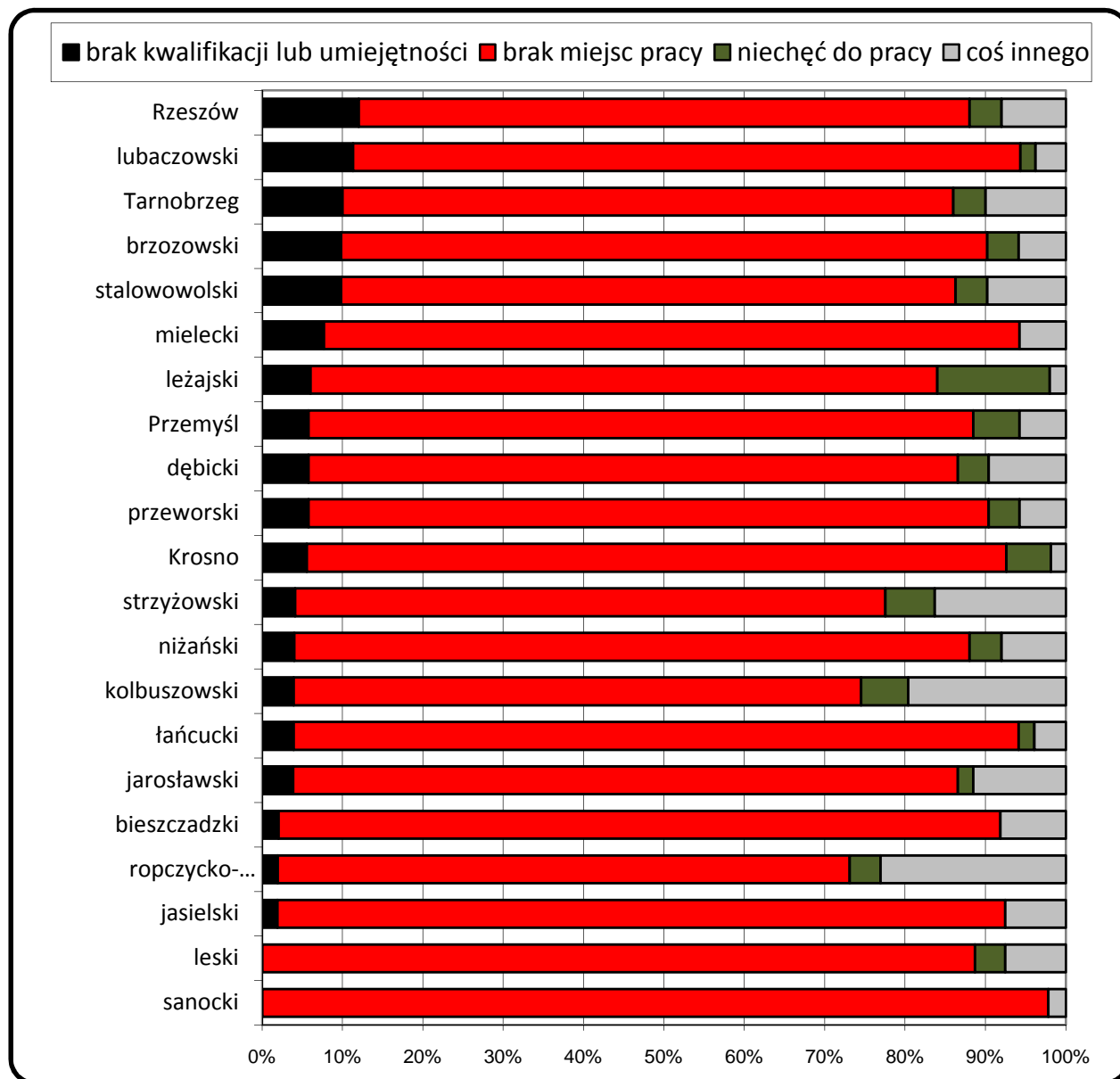
Uwaga: nie uwzględniono braków danych

Oczywiście przy takim, a nie innym rozkładzie odpowiedzi wśród ogółu badanych na temat przyczyn bezrobocia, trudno oczekiwać większych różnic wśród poszczególnych kategorii respondentów. Niemniej jednak drobne różnice w przypadku powiatów warto zaakcentować. Jeśli porówna się je w odniesieniu do jednej z przyczyn zależnych od bezrobotnych i kształtujących ich pozycję na rynku pracy – braku kwalifikacji i umiejętności – to zaznaczają się pewne dysproporcje wśród mieszkańców jednych powiatów wobec innych. Najsilniej brak kompetencji podkreślano w Rzeszowie (12,0%), powiecie lubaczowskim (11,3%), Tarnobrzegu (10,0%) oraz powiecie brzozowskim i stalowowolskim (po 9,8%).

Należy również wspomnieć, że w powiecie jasielskim praktycznie wszyscy badani wymieniali tylko jeden powód bezrobocia – brak miejsc pracy (97,8%). W powiecie leżajskim w porównaniu z pozostałymi powiatami, w opinii respondentów jest najwięcej osób niechętnych do podjęcia pracy (14,0%) (**wykres 5**).

Wykres 5. Główna przyczyna bezrobocia w opinii bezrobotnych w poszczególnych powiatach

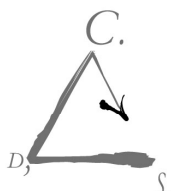

Tak jak uczniowie, którzy oblali egzamin niezmiennie odpowiadają, że był on za trudny, tak bezrobotni automatycznie jako główną przyczynę bezrobocia wymieniają brak miejsc pracy. Ani jedni ani drudzy nie poświęcają dość uwagi różnicom, które dzielą ich samych od tych, którym w tej samej trudnej sytuacji powiodło się lepiej. Działa tu popularny psychologiczny mechanizm obronny, który pozwala zachować dobre wyobrażenie o sobie dzięki bezwiednemu wprowadzeniu niewielkiego „retuszu” w obrazie rzeczywistości. Z jednej strony jest to korzystne dla integralności Ja, z drugiej zaś utrudnia rzetelną diagnozę sytuacji i znalezienie właściwych dróg wyjścia. Przyczyny subiektywne w postaci

braku kwalifikacji najczęściej dostrzegają mieszkańcy Rzeszowa i okolic największego miasta regionu, w którym przypadki indywidualnego sukcesu są z pewnością najbardziej widoczne, a więc i przekonanie o wyłącznie obiektywnych przyczynach bezrobocia jest najtrudniejsze do utrzymania. Brak danych nie pozwala odpowiedzieć na intrygujące pytanie, czemu akurat w powiecie leżajskim tak relatywnie duży odsetek respondentów wskazuje na uwarunkowania psychologiczne, w wielu innych miejscach radykalnie niedoceniane lub wręcz wcale niedostrzegane. Niewykluczone, że aktywność tamtejszego Urzędu Pracy i mnogość projektów realizowanych przezeń w ostatnich latach, przyczynił się do wyrobienia w lokalnej społeczności przekonania, że jeśli chęć do pracy istnieje, to szans do ich spożytkowania jest tyle, że wręcz nie sposób ich nie wykorzystać.

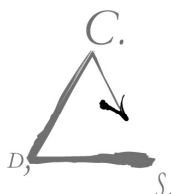
Na wagę czynników psychologicznych wskazuje fakt, że w grupie osób, które przychodzą do PUP po to żeby podnosić swoje kwalifikacje, niechęć do pracy jest wymieniana, jako przyczyna panującego w miejscowości respondenta bezrobocia aż czterokrotnie częściej niż w pozostałych grupach. Zarazem mniej, bo dwie trzecie respondentów tej kategorii (przy przeciętnej w pozostałych kategoriach wynoszącej ok. 80%) upatruje głównych źródeł bezrobocia w czynnikach obiektywnych. Widać wyraźnie, że dostrzeganie i docenianie znaczenia czynników subiektywnych idzie w parze z bardziej konstruktywnymi oczekiwaniami od Urzędu i siebie samego, dobrze rokującymi z punktu widzenia szans wyjścia z bezrobocia.

Podsumowanie

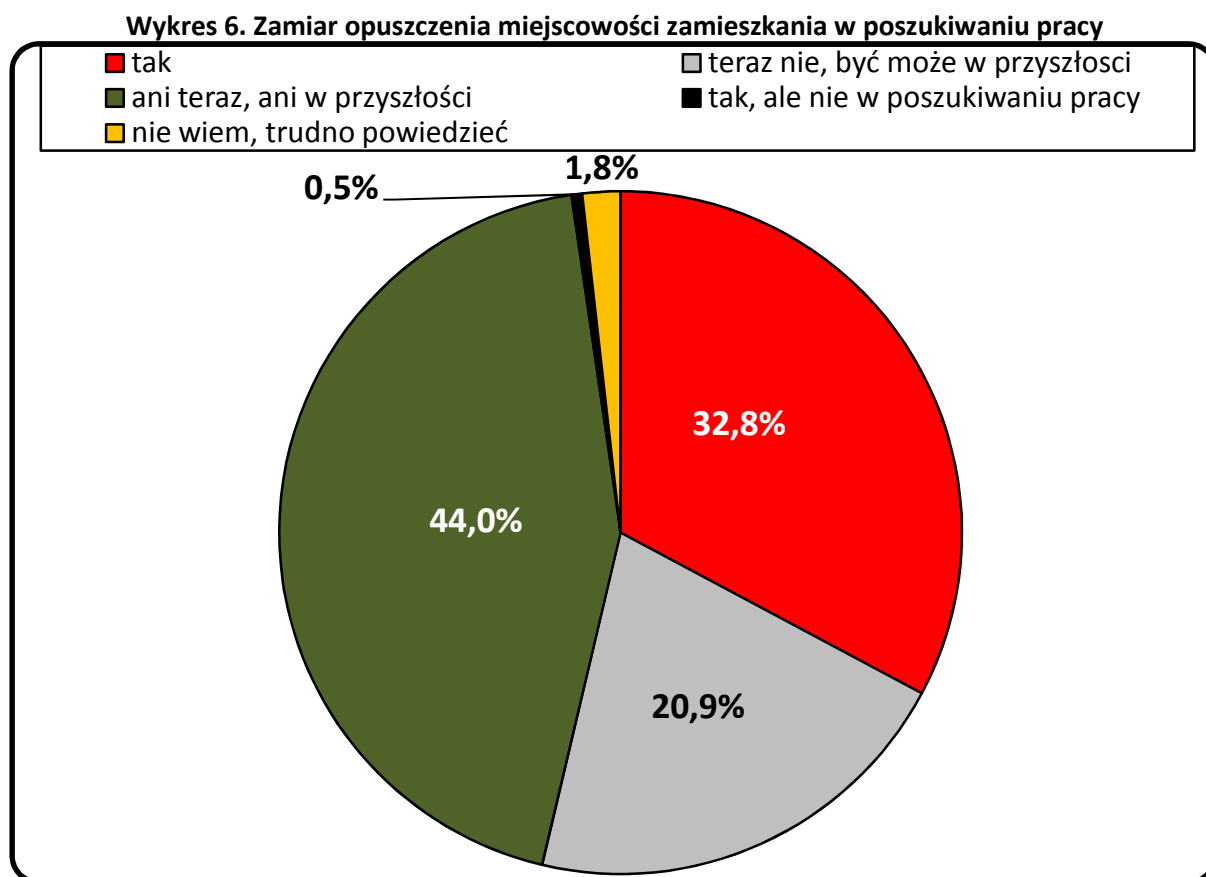
- czterech na dziesięciu bezrobotnych odwiedzający PUP, twierdzi, że robi to po to aby znaleźć pracę. Tyle samo jest osób z bardziej roszczeniowym nastawieniem, lub uważających, że ich wizyta to wyłącznie dopełnienie formalności – przychodzą one odebrać zaświadczenia lub podpisać się na liście;
- zmienne społeczno-demograficzne w niewielkim stopniu różnicują cel wizyty w Urzędzie;
- brak pracy to zdecydowanie najczęściej (82,4%) wskazywana przyczyna bezrobocia. Na własną lub towarzyszy własnego losu odpowiedzialność za taki stan wskazuje co dziesiąty klient PUP – 3,7% twierdzi, że to wynik niechęci mieszkańców do pracy a 5,5%, że problem leży w braku kwalifikacji niepracujących;
- subiektywne przyczyny bezrobocia – w postaci braku kwalifikacji – najczęściej dostrzegają mieszkańcy Rzeszowa i okolic największego miasta regionu. To tam przypadki indywidualnego sukcesu są z pewnością najbardziej widoczne, a więc i przekonanie o wyłącznie obiektywnych przyczynach bezrobocia jest najtrudniejsze do utrzymania.

2.2 Plany migracyjne

Ponieważ zdecydowana większość bezrobotnych upatrywała przyczyn własnej sytuacji w braku miejsc pracy w swoim regionie, interesującą kwestią jest pytanie o to, czy byliby skłonni opuścić swoją miejscowość zamieszkania w poszukiwaniu pracy gdzie indziej (**wykres 6**). Okazuje się, że taki zamiar deklaruje co trzeci badany (32,8%), co piąty nie ma zamiaru wyjeżdżać w najbliższym czasie, ale nie wyklucza takiego rozwiązania w przyszłości (20,9%). Czterech na dziesięciu respondentów odpowiadało, że raczej nie zamierzają wyjeżdżać ani teraz, ani w przyszłości (44,0%). Tylko niewielki odsetek badanych osób nie potrafił udzielić na to pytanie jednoznacznej odpowiedzi (1,8%), a kilku respondentów potwierdziło chęć wyjazdu, ale w innym celu niż poszukiwanie pracy (0,5%).

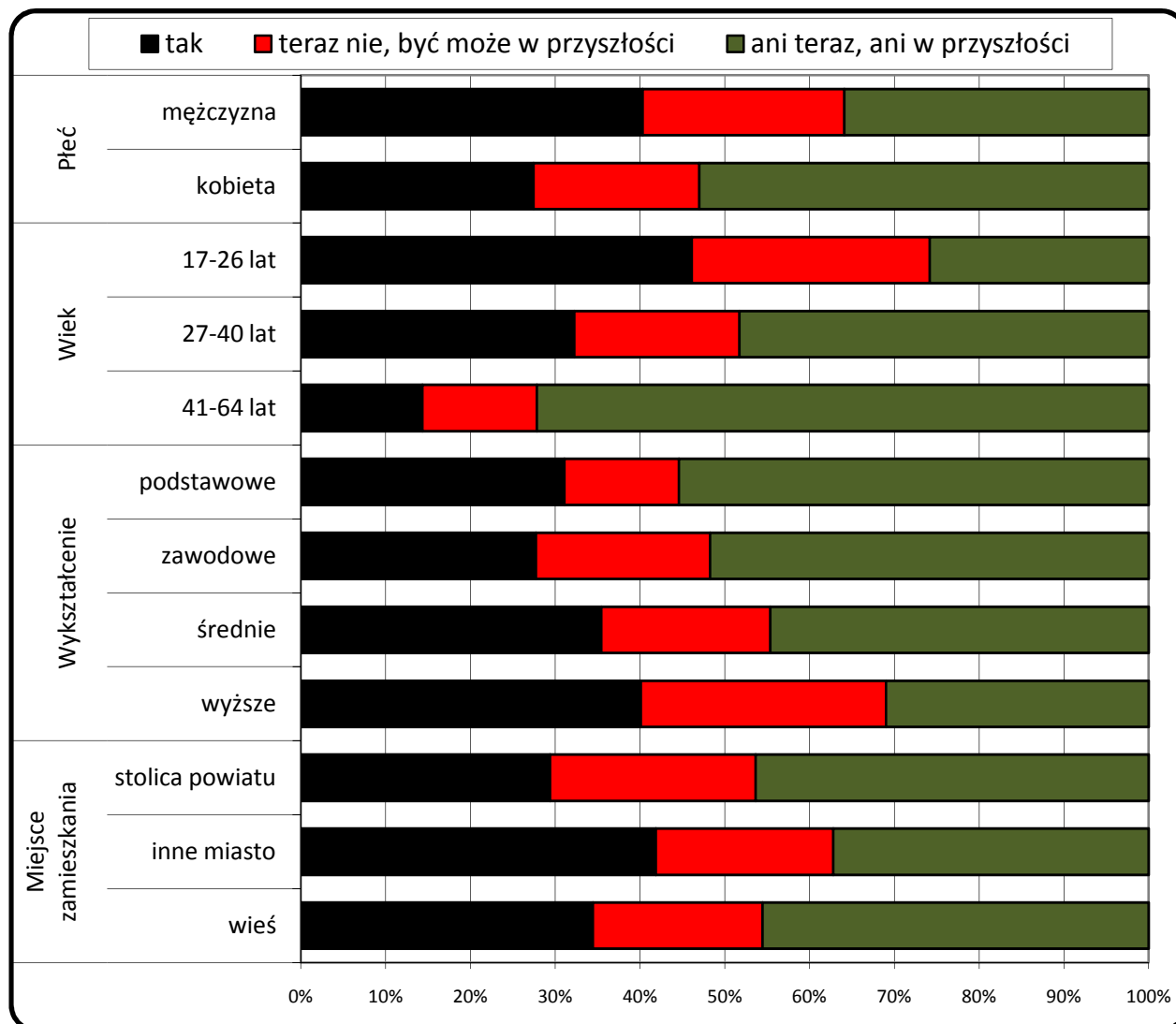

Więcej mężczyzn w porównaniu z kobietami jest skłonnych do wyjazdu w poszukiwaniu pracy zarówno teraz jak i w bliżej nieokreślonej przyszłości. Mężczyzn zdecydowanych na wyjazd jest 40,3%, a rozważających taką możliwość w przyszłości – 23,8%. Tymczasem kobiet chętnych wyjechać teraz jest 27,3%, a w przyszłości – 19,5%. Również wiek istotnie różnicuje plany migracyjne – młodszy respondenci

z większym przekonaniem deklarowali zamiar wyjazdu. Najwięcej osób myślących o wyjeździe było w kategorii 17-26 latków (46,1% teraz i 28,1% w przyszłości), następnie wśród 27-40 latków (32,3% i 19,5%), a na końcu wśród respondentów powyżej 40 roku życia (14,3% i 13,5%). Większa skłonność do wyjazdu charakteryzuje również osoby lepiej wykształcone: 40,1% i 28,9% osób z wyższym wykształceniem, 35,4% i 20,0% ze średnim, 27,7% i 20,5% z zawodowym oraz 31,1% i 13,5% z wykształceniem podstawowym. Najwięcej osób chcących wyjechać pochodzi z innych niż stolica miast danego powiatu (41,9% i 20,9%). Porównywalny odsetek potencjalnych migrantów mieszka na wsi (34,4% i 20,0%) oraz w stolicach powiatów (29,4% i 24,3%). Podobnie zatem, jak w przypadku długości okresu bezrobocia, również i tutaj trzy zmienne wpływają na stopień determinacji do wyjazdu. Silniej motywowani są mężczyźni, osoby młodsze i lepiej wykształcone (**wykres 7**).

Wykres 7. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy w zależności od cech demograficzno-społecznych

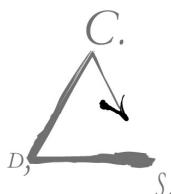

Najbardziej zrozumiała, jeśli nie wręcz oczywista, wydaje się większa gotowość migracyjna ludzi młodych. Zarówno czynniki socjologiczne, jak psychologiczne wpływają na szczególnie dużą mobilność tej grupy. W istocie, można się dziwić, że aż jedna czwarta jest bezwarunkowo zdecydowana nie opuszczać swojego miejsca zamieszkania. Nie dziwi też mniejsza mobilność kobiet, których rola, oraz cechy psychologiczne decydują o ich silniejszym zakorzenieniu społecznym. Ciekawe są bardzo niewielkie różnice w potencjalnej mobilności mieszkańców miast i wsi. Można spekulować, że przyczyniają się do tego przemiany socjologiczne i cywilizacyjne współczesnej wsi, w tym swoisty egalitaryzm informacyjny osiągnięty dzięki coraz powszechniejszej dostępności technologii internetu i telewizji satelitarnej. Po części mogą tu też grać rolę wciąż jeszcze żywe echa historycznych fal migracji zarobkowych, obejmujących mieszkańców ubogich obszarów wiejskich południa kraju.

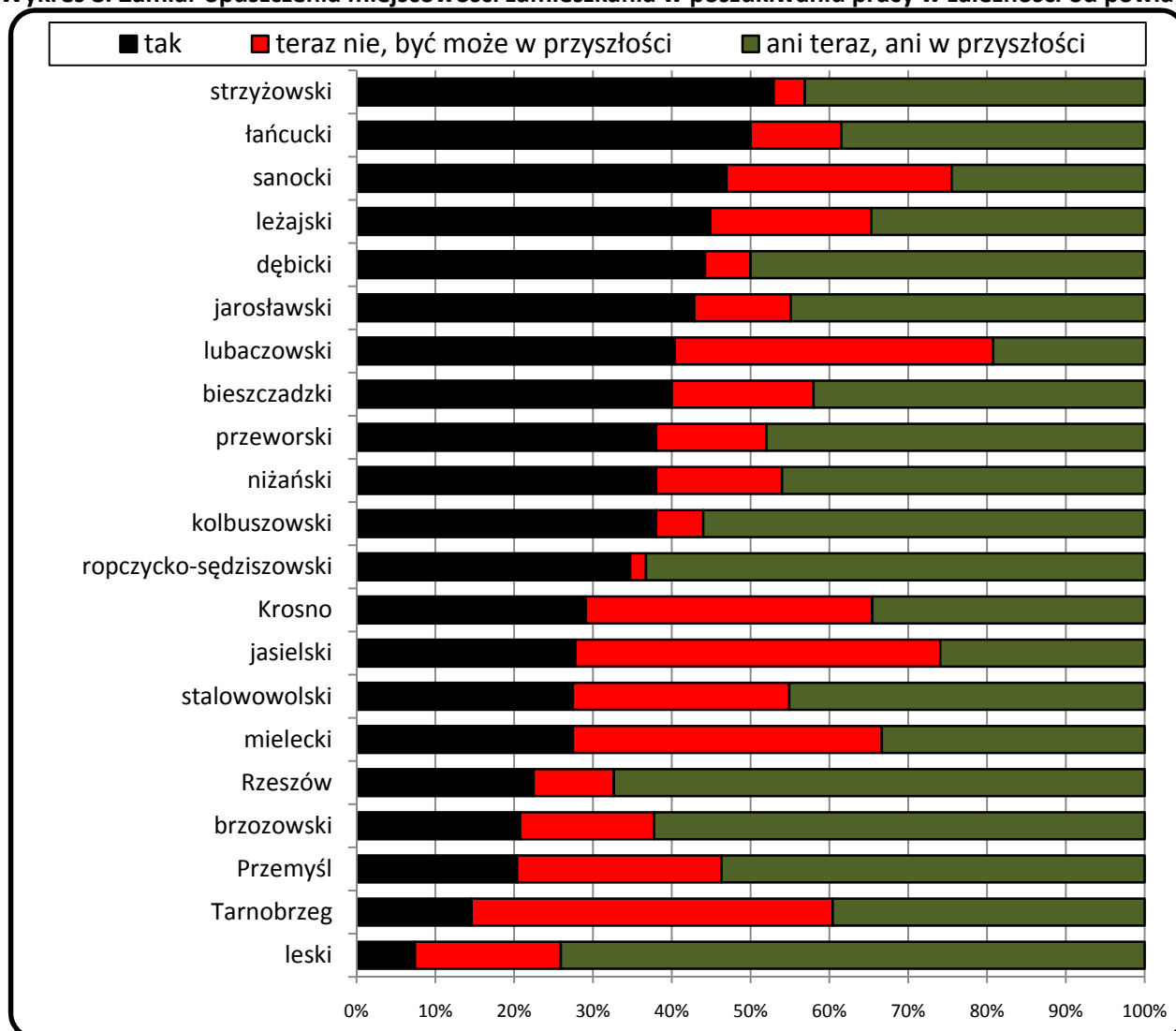
Widać wyraźne nasilenie się mobilności wraz ze wzrostem wykształcenia. W części jest to zapewne efekt działania mechanizmu rynkowego, relatywnie mniejszego zapotrzebowania na specjalistów, wymuszającego większą mobilność tych ostatnich, w części skutek działania czynników psychologicznych – większej plastyczności osób lepiej wykształconych. Może też być i tak, że pewien podstawowy profil psychologiczny jest pra-przyczyną zarówno motywacji do zdobywania wykształcenia jak i większej ruchliwości. Nie bez znaczenia jest też i to, że zwykle zdobywanie wykształcenia samo w sobie wymusza ruchliwość, tym większą, im bardziej specjalistyczne jest owo wykształcenie, a więc i większa zwykle odległość do szkoły od miejsca zamieszkania.

Stopień determinacji do opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy różnicuje badanych w poszczególnych powiatach. Biorąc pod uwagę tych, którzy odpowiedzieli twierdząco na pytanie o chęć wyjazdu, najliczniej pod tym względem reprezentowane były powiaty: strzyżowski (52,9%), łańcucki (50,0%), sanocki (46,9%) i leżajski (44,9%). Najmniej osób składających deklaracje związane z zamiarem wyjazdu w poszukiwaniu pracy pochodzi z powiatu leskiego (7,4%), Tarnobrzega (14,6%), Przemyśla (20,4%) oraz powiatu brzozowskiego (20,8%) (**wykras 8**).

Wykres 8. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy w zależności od powiatu

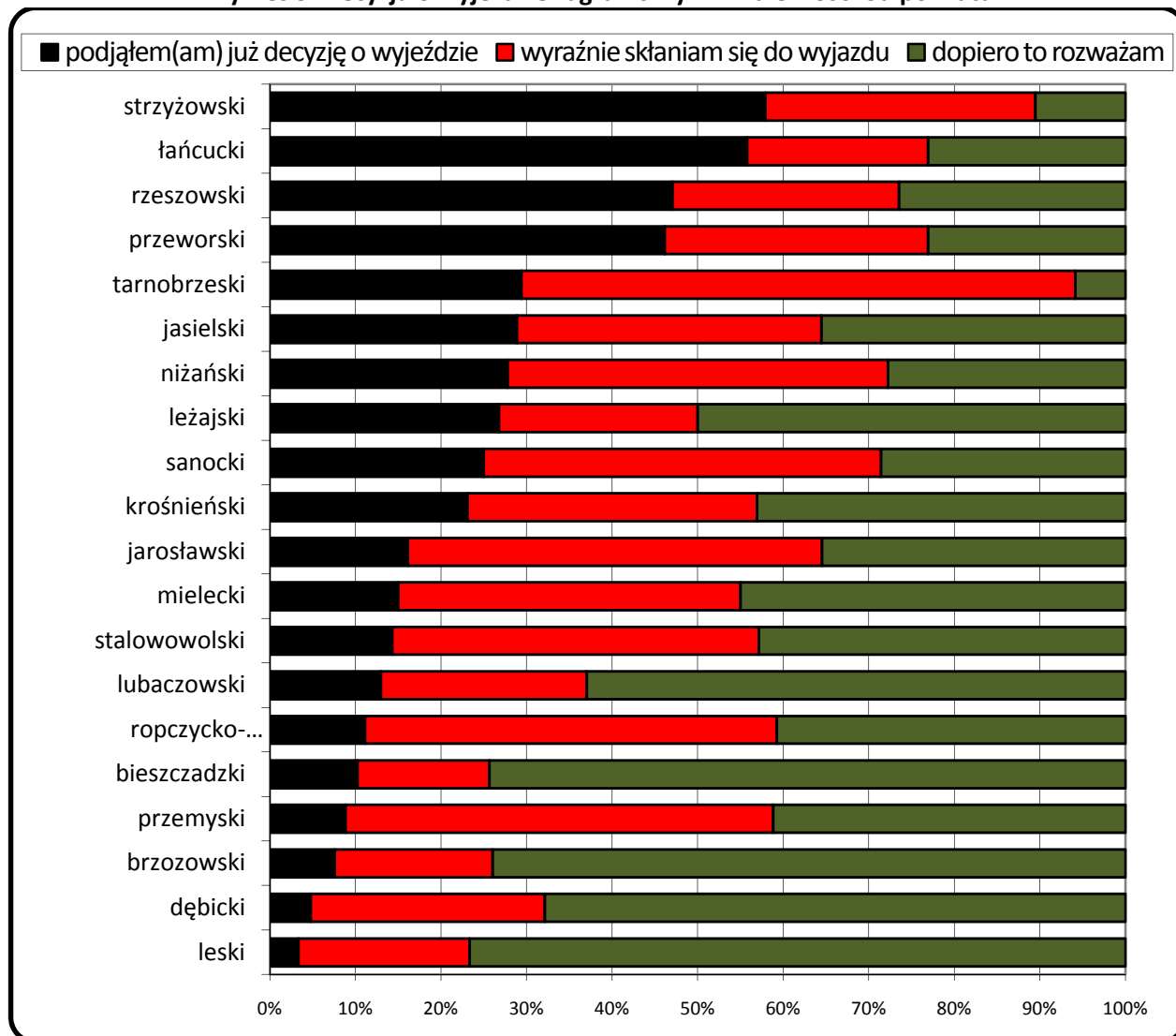
Ciekawe spostrzeżenia przynosi porównanie danych z powyższego wykresu z wynikami zebranymi w badaniu klientów EURES⁵. Tych ostatnich zapytano między innymi o to, w jakim stopniu są zdecydowani na wyjazd zagraniczny. Najwyższy odsetek osób zdeterminowanych do wyjazdu odnotowano w powiecie strzyżowskim, a następnie łańcuckim. Kolejność ta jest analogiczna do tej, w jakiej uszeregowane są powiaty z największą liczbą bezrobotnych zdecydowanych opuścić swą miejscowość w poszukiwaniu zatrudnienia. Porównując wykres 8 z **wykresem 9** warto spojrzeć także na spód zestawień – w obu powiat leski jawi się jako potencjalnie najmniej odptywowy. Mieszkający

⁵ Badanie przeprowadzone w 2009 roku w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego (TMWP)”. Pełny raport z badań dostępny jest w witrynie www.cds.krakow.pl, na podstronach projektu TMWP.

tam klienci EURES, najczęściej „zaledwie” rozważają zagraniczny wyjazd zarobkowy, podczas gdy lescy bezrobotni najliczniej deklarują, że w poszukiwaniu pracy nie zamierzają się wcale przemieszczać.

Wykres 9. Decyzja o wyjeździe zagranicznym w zależności od powiatu

Źródło: Raport z badania klientów sieci EURES w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego”

Cel wizyty w urzędach pracy nie jest istotnie powiązany z planami dotyczącymi wyjazdu. Wprawdzie osób, które zadeklarowały chęć wyjazdu w poszukiwaniu pracy i jednocześnie szukały tej pracy w Urzędzie jest stosunkowo więcej od tych, którzy w podobnym celu odwiedzili PUP, lecz nie zamierzają wyjechać, ale jest to różnica niewielka (odpowiednio 41,2% i 36,2%). Inny, istotny z punktu widzenia aktywizacji zawodowej motyw – chęć nauki, szkolenia – nie różnicuje potencjalnych migrantów (5,4%) w porównaniu z osobami nie zamierzającymi wyjeżdżać (4,5%) (tabela 5).

Tabela 5. Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania a powód przyścia do PUP

Powód przyścia do UP	Zamiar opuszczenia miejscowości w poszukiwaniu pracy			Ogółem
	tak	teraz nie, ale nie wykluczam tego w przyszłości	nie i raczej nie zrobię tego w przyszłości	
po to aby znaleźć pracę	41,2%	47,1%	36,2%	40,2%
po to aby odebrać zasiłek lub podpisać się na liście	37,5%	35,0%	42,8%	39,3%
po to aby się czegoś nauczyć lub doszkolić	5,4%	7,2%	4,5%	5,4%
w innym celu	15,9%	10,8%	16,6%	15,1%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bezrobotnych, którzy chcieliby opuścić miejscowość zamieszkania w poszukiwaniu pracy lub rozważają taką możliwość, pytano o docelowe miejsce takiego wyjazdu. Dociekano przy tym o jeden, najbardziej prawdopodobny kierunek. Zdecydowana większość potencjalnych migrantów wskazała zagranicę (58,0%). Co piąty badany wymienił inne województwo (18,2%), blisko co dziesiąty inny powiat w obrębie województwa podkarpackiego (8,7%), a 5 na 100 chciałoby szukać pracy w innej miejscowości tego samego powiatu (4,6%). Co dziesiąty bezrobotny skłaniający się do wyjazdu, jeszcze nie jest zdecydowany, gdzie chciałby szukać pracy (10,6%).

Osoby, które deklarowały zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w porównaniu z osobami rozważającymi taką możliwość w przyszłości, różnią się stopniem zdeterminowania – jeśli za taki uznać zamiar opuszczenia kraju. Bezrobotnych chcących wyjechać za granicę było 60,6%, natomiast tych, którzy nie wykluczyli możliwości opuszczenia miejsca zamieszkania (w poszukiwaniu pracy poza Polską) było 72,0%. Osoby silniej motywowane chęcią wyjazdu częściej wybierały natomiast inne województwo, inny powiat czy inną miejscowość w tym samym powiecie. Jest to zapewne powiązane z realistycznym szacowaniem swoich szans w przypadku wyjazdu. Ponieważ praca za granicą daje w opinii bezrobotnych największe możliwości i oczekiwane profity, większość bezrobotnych wskazywała właśnie ten kierunek migracji. Jednak łatwiej tego typu deklaracje składali Ci, dla których decyzja o wyjeździe pozostaje w sferze przypuszczeń (**tabela 6**).

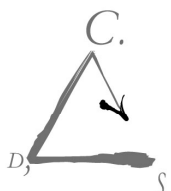

Tabela 6. Kierunek deklarowanego wyjazdu w zależności od stopnia determinacji do wyjazdu

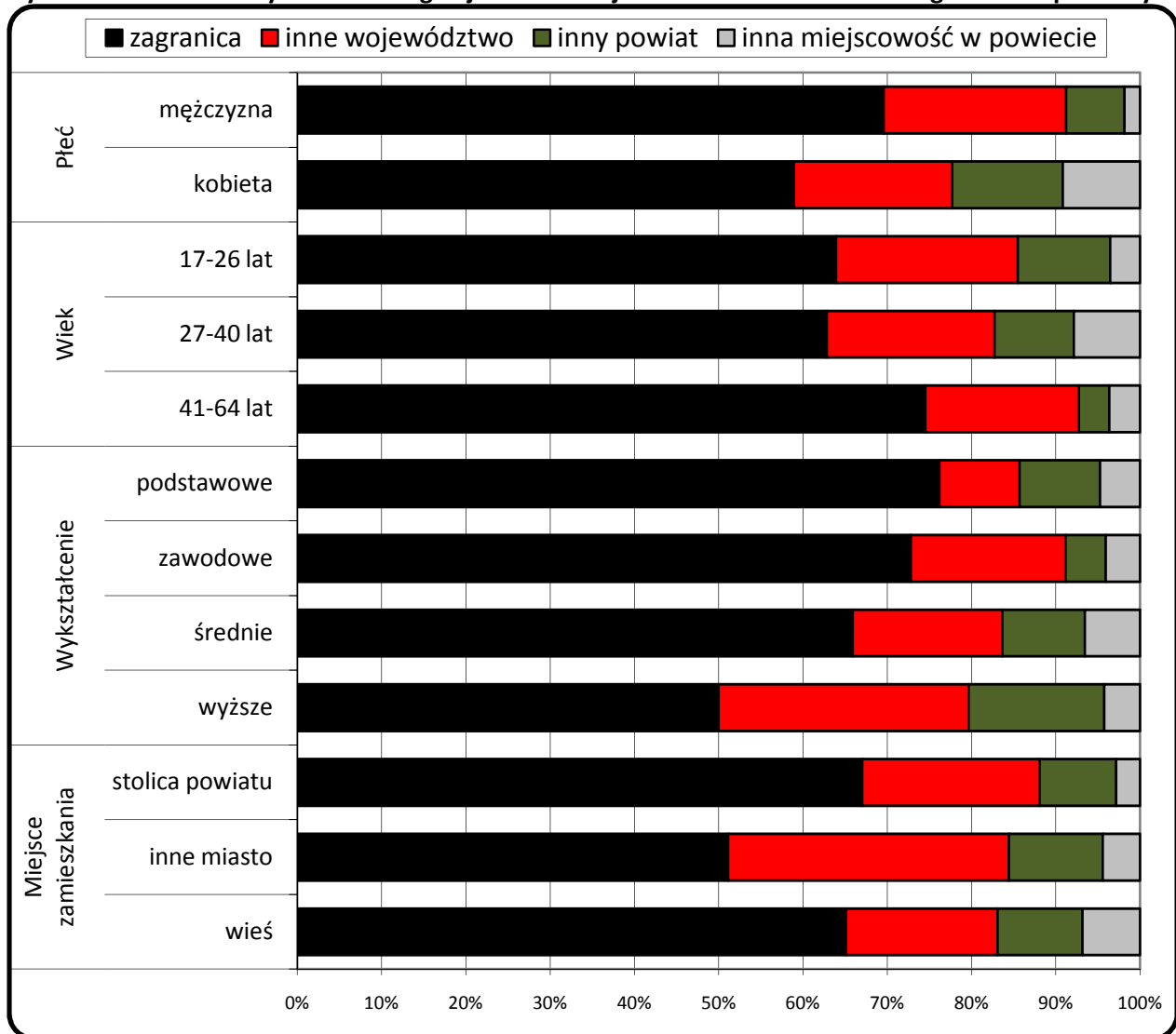
Kierunek deklarowanego wyjazdu	Zamiar opuszczenia miejscowości zamieszkania w poszukiwaniu pracy		Ogółem
	tak	teraz nie, ale nie wykluczam tego w przyszłości	
Zagranica	60,6%	72,0%	64,8%
Inne województwo	22,5%	16,7%	20,4%
Inny powiat	10,6%	8,1%	9,7%
Inna miejscowość w tym samym powiecie	6,3%	3,2%	5,1%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%

Uwaga: nie uwzględniono odpowiedzi: „jeszcze nie wiem”.

Porównanie bezrobotnych na podstawie ich cech demograficzno-społecznych prowadzi do ciekawych wniosków. Mężczyźni i tutaj wykazują się większą determinacją, jeśli za taką uznać odległość docelowego miejsca wyjazdu. Za granicę chcieliby wyjechać 69,6% mężczyzn i z 59,0% kobiet, natomiast do innego województwa 21,6% mężczyzn i 18,8% kobiet. Zestawienie kategorii wiekowych pokazuje, że najchętniej za granicę szukaliby pracy najstarsi respondenci. Trzech na czterech bezrobotnych powyżej 40 roku życia chcieliby wyjechać z Polski (74,5%), przy 63,9% osób najmłodszych (17-26 letnich) i 62,8% osób z przedziału wiekowego 27-40 lat (62,8%). Osoby gorzej wykształcone częściej deklarowały chęć wyjazdu za granicę – 76,2% chętnych do wyjazdu miało wykształcenie podstawowe, a 72,8% - zawodowe. Za granicę chcieliby szukać pracy 65,9% osób z wykształceniem średnim i co drugi bezrobotny, który ukończył edukację na poziomie wyższym (50,0%). Najwięcej osób rozważających wyjazd zagraniczny mieszka w stolicach powiatów województwa podkarpackiego (67,0%) i – porównywalnie – na wsi (65,1%). W innych miastach o wyjeździe z kraju myśli co drugi bezrobotny (51,1%) (**wykres 10**). O ile zatem, wśród ogółu badanych bardziej zdeterminowane do wyjazdu w poszukiwaniu pracy są osoby młodsze i lepiej wykształcone, o tyle wśród potencjalnych emigrantów zagranicznych większą determinacją odznaczają się osoby starsze i gorzej wykształcone. Jest to prawdopodobnie skutek relatywnie długiego okresu doświadczania bezrobocia. Osoby starsze, pozostające na bezrobociu stosunkowo najdłużej, szukają swojej szansy za granicą (bądź taki wyjazd traktują jako jedyny skuteczny środek zdobycia pracy), gdy tymczasem większy odsetek młodszych i lepiej wykształconych respondentów ufa, że uda im się znaleźć zatrudnienie bliżej miejsca zamieszkania.

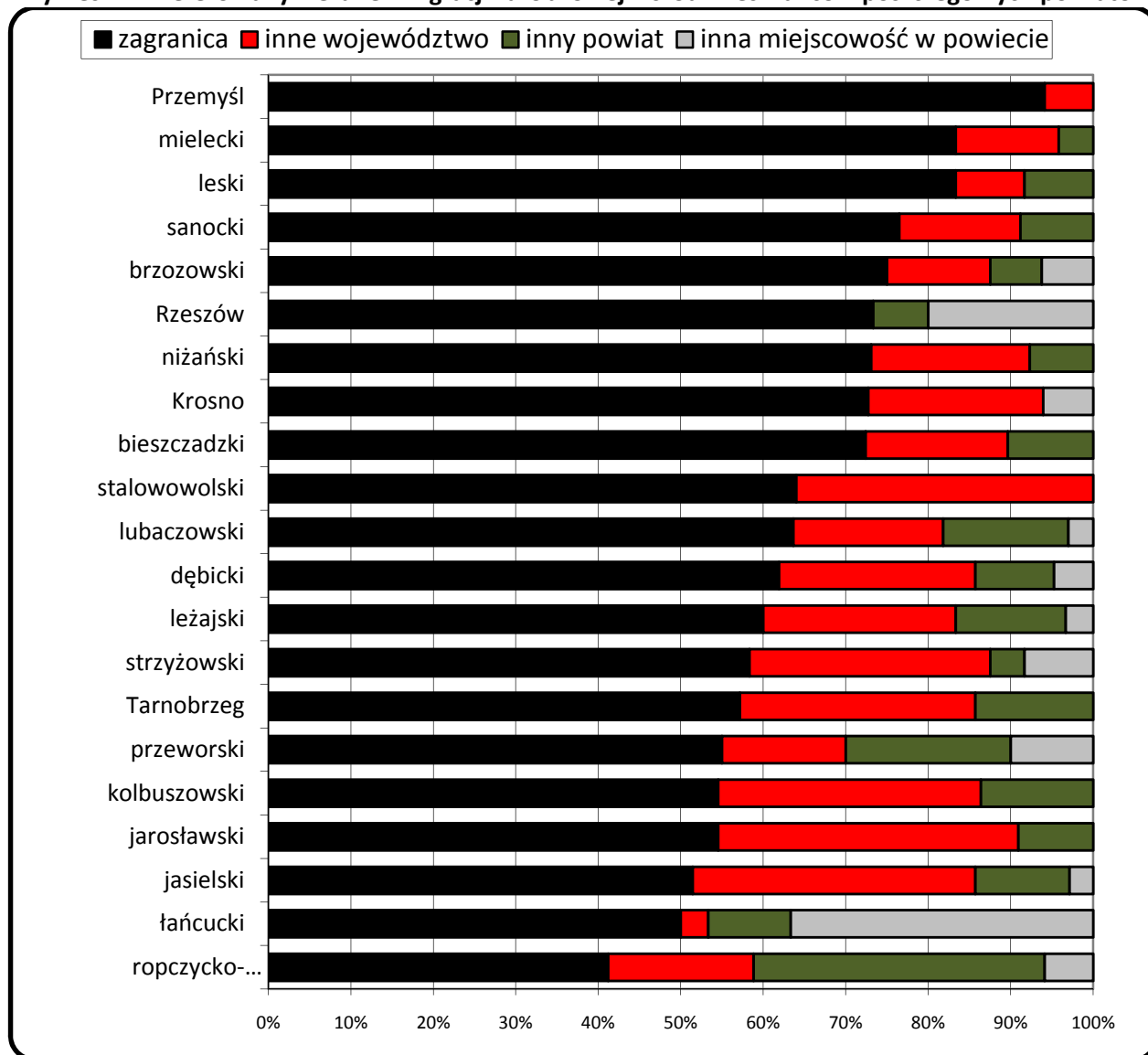
Wykres 10. Preferowany kierunek migracji zarobkowej w zależności od cech demograficzno-społecznych.

Stopień determinacji w poszukiwaniu pracy, mierzony zgodą na wyjazd za granicę, różnicuje badanych w różnych powiatach. Największy odsetek osób wskazujących ten kierunek migracji pochodzi z Przemyśla (94,1%), powiatu mieleckiego (83,3%) i leskiego (83,3%). Najmniej skłonni do opuszczenia kraju byli natomiast bezrobotni z powiatu ropczycko-sędziszowskiego (41,2%), łańcuckiego (50,%) i jasielskiego (51,4%) (**wykres 11**). Należy jednak podkreślić raz jeszcze, że wyjazd zagraniczny był najpopularniejszą opcją (dominantą) wśród mieszkańców wszystkich powiatów.

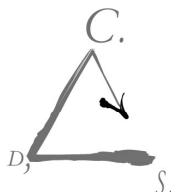

Wykres 11. Preferowany kierunek migracji zarobkowej wśród mieszkańców poszczególnych powiatów

Co trzeci badany (37,5%) chcący szukać pracy poza granicami Polski wyjechałoby na Wyspy Brytyjskie (Anglia, Irlandia, Szkocja i ogólnie Wielka Brytania)⁶. Drugim w kolejności, preferowanym kierunkiem wyjazdu były kraje niemieckojęzyczne (Niemcy, Austria) i Szwajcaria (24,3%). Podobny odsetek chętnych na wyjazd wskazywał kraje basenu Morza Śródziemnego (23,7%). Co dziesiąty bezrobotny (11,8%) skłonny wyemigrować, obrałby docelowo kraje Beneluxu (Holandia, Belgia). Podobną popularnością cieszą się państwa skandynawskie (Norwegia, Szwecja, Dania) – 9,9%. Niewielu

⁶ Kolejność krajów w zestawieniach dla danego regionu odzwierciedla „ranking popularności” poszczególnych krajów w tym zbiorze.

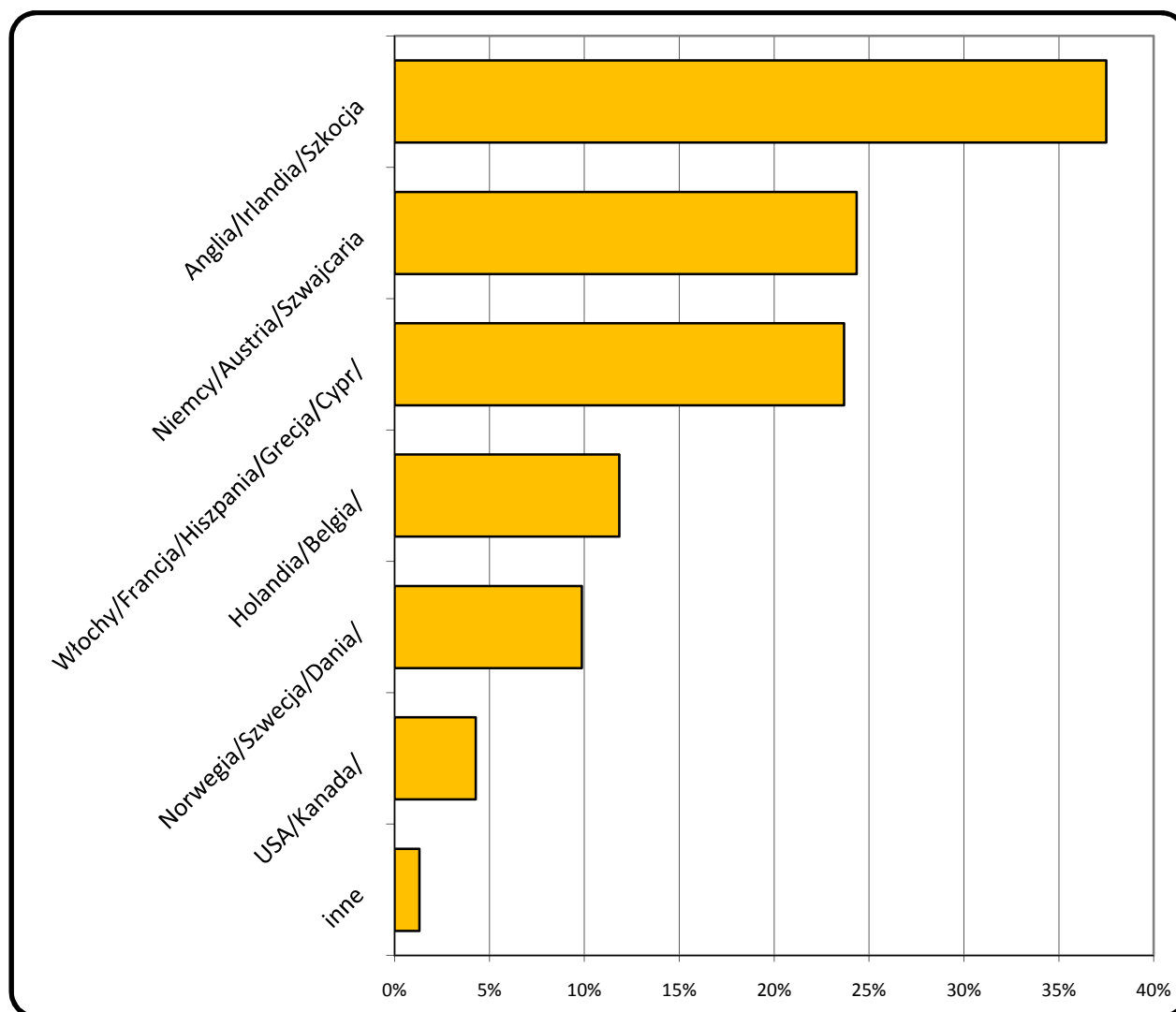

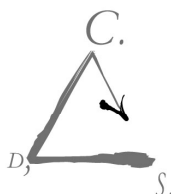
badanych wybrałoby inny kraj (1,3%) (**wykes 12**). Natomiast najbardziej popularnymi krajami wskazywanymi przez respondentów były:

- Anglia (31,6%);
- Niemcy (21,7%);
- Włochy (10,2%);
- Holandia (8,6%);
- Francja (6,6%).

Wykes 12. Preferowane, zagraniczne kierunki migracji zarobkowej wśród bezrobotnych w województwie podkarpackim

Uwaga: ze względu na możliwość wskazania kilku krajów, procenty nie sumują się do 100%

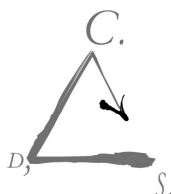

Trzy najczęściej wskazywane grupy krajów oraz ich kolejność, są zbieżne z preferowanymi przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych⁷ oraz klientów sieci EURES⁸ kierunkami migracji zarobkowych. W wynikach badań uczniów oraz klientów EURES rysuje się także, podobna jak w prezentowanych wynikach badania bezrobotnych, wyraźna przewaga Wysp Brytyjskich nad kolejnym wskazywanym kierunkiem, a więc krajami niemieckojęzycznymi. Dane wskazują także – co również znajduje potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych w ramach projektu TMWP badań największych pracodawców województwa – na zmierzch epoki wyjazdów do Stanów Zjednoczonych, mocno zakorzenionych w tradycji południowowschodniej Polski.

Chętni na wyjazd do innego województwa wskazywali najczęściej województwo mazowieckie i małopolskie. W jednym bądź drugim regionie chciałby szukać pracy co trzeci badany (35,6%). Na kolejnym miejscu pod względem liczby wskazań znalazło się województwo lubelskie (13,3%), następnie dolnośląskie (7,8%) i śląskie (4,4%). Wymieniano również województwo zachodniopomorskie (2,2%) i wielkopolskie (1,1%), ale były to wybory zdecydowanie rzadsze (**wykres 13**).

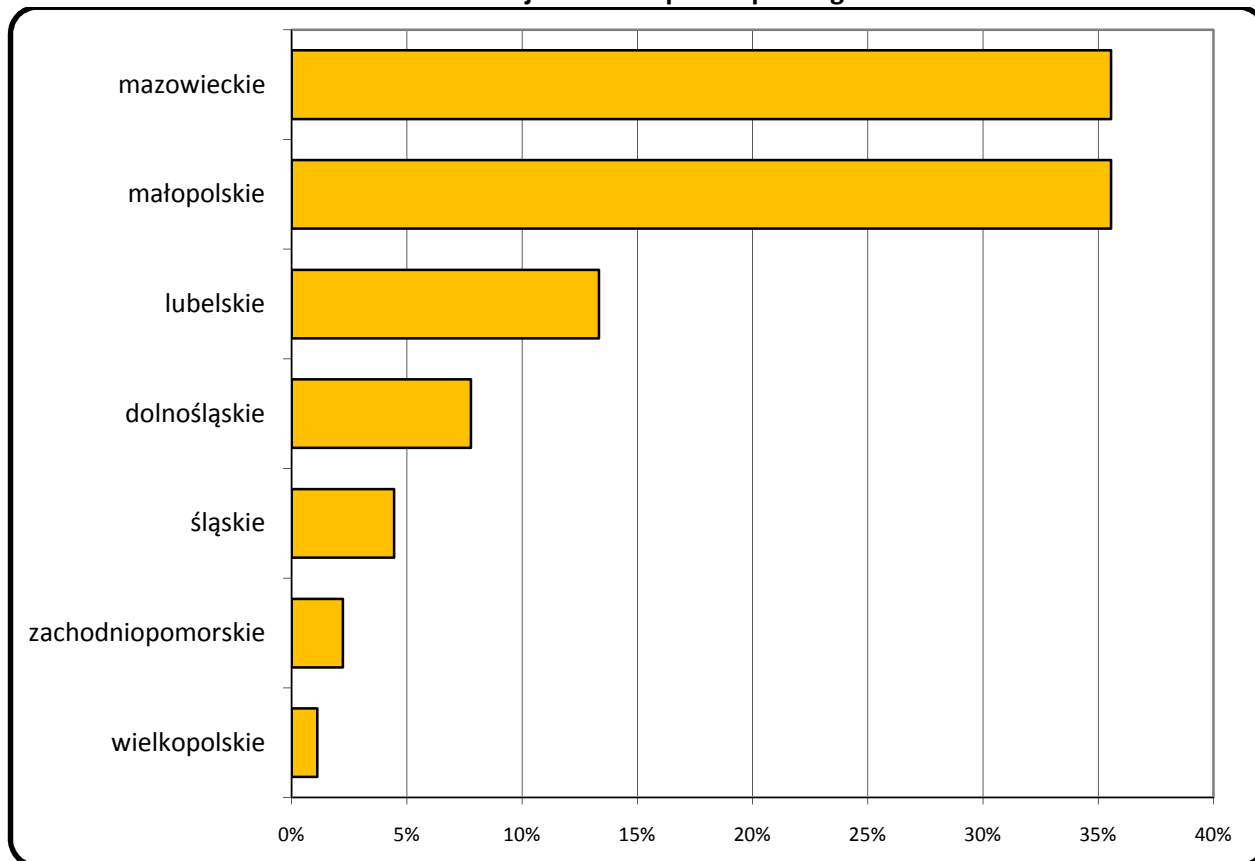
⁷ Badanie uczniów szkół ponadgimnazjalnych zrealizowane w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego TMWP” w 2009 roku. Pełny raport z badań dostępny jest w witrynie www.cds.krakow.pl, na podstronach projektu TMWP.

⁸ Badanie klientów sieci EURES zrealizowane w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego TMWP” w 2009 roku. Pełny raport z badań dostępny jest w witrynie www.cds.krakow.pl, na podstronach projektu TMWP.

Wykres 13. Preferowane kierunki migracji zarobkowej do innych województw przez bezrobotnych z województwa podkarpackiego.

Dwa najczęściej wskazywane województwa oraz ich kolejność, są zbieżne z preferowanymi przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych⁹ kierunkami krajowych migracji zarobkowych. Trzecim wskazaniem uczniów jest województwo dolnośląskie, które według bezrobotnych ustępuje atrakcyjnością lubelskiemu.

Tych, którzy wybraliby inny powiat, jako docelowe miejsce poszukiwania pracy, było stosunkowo niewielu. Jednakże preferencje tych osób są bardzo zbieżne. Dwie trzecie tych, którzy chcieliby wyjechać do innego powiatu, wymieniło Rzeszów (69,6%). Pojawiły się także inne wybory, ale były to wskazania dokonywane przez 1 lub 2 osoby.

Preferencje wśród ogółu badanych, dotyczące wyjazdów zagranicznych, znajdują odzwierciedlenie wśród mieszkańców poszczególnych powiatów. Stosunkowo najczęściej wybierano Wyspy Brytyjskie, które były najpopularniejsze w większości powiatów - w Krośnie (54,4%) i Przemyślu (68,8%) oraz powiatach: bieszczadzkim (38,1%), brzozowskim (75,0%), dębickim (40,0%), jarosławskim (36,4%),

⁹ Badanie uczniów szkół ponadgimnazjalnych zrealizowane w ramach projektu „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego TMWP” w 2009 roku. Pełny raport z badań dostępny jest w witrynie www.cds.krakow.pl, na podstronach projektu TMWP.

jasielskim (43,8%), leskim (44,4%), mieleckim (45,0%), niżańskim (35,3%), sanockim (42,3%), stalowowolskim (40,0%) i strzyżowskim (36,4%). Kraje niemieckojęzyczne i Szwajcaria wybierane były stosunkowo najczęściej przez bezrobotnych z Rzeszowa (45,5%), Tarnobrzega (50,0%), powiatu leskiego (44,4% ex aequo z Wyspami Brytyjskimi), leżajskiego (43,8%), łańcuckiego (41,7%) i przeworskiego (30,0%). Do krajów basenu Morza Śródziemnego relatywnie najchętniej pojechaliby badani z powiatu kolbuszowskiego (45,5%), lubaczowskiego (42,1%), niżańskiego (35,3% ex aequo z Wyspami Brytyjskimi), ropczycko-sędziszowskiego (42,9%), stalowowolskiego (40,0% ex aequo z Wyspami Brytyjskimi) i strzyżowskiego (36,4% ex aequo z Wyspami Brytyjskimi) (**tabela 7**).

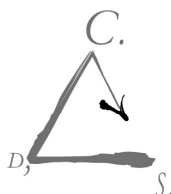

Tabela 7. Preferowane, zagraniczne kierunki migracji zarobkowej wśród bezrobotnych z poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego

Powiat	Anglia/Irlandia/ Szkocja	Niemcy/Austria/ Szwajcaria	Włochy/Francja/ Hiszpania/Grecja/ Cypr	Holandia/Belgia	USA/Kanada	Norwegia/Szwecja /Dania	inne
	%	%	%	%	%	%	%
Rzeszów	36,4	45,5	9,1				9,1
Krosno	54,5	9,1	27,3	18,2	4,5	18,2	
Przemyśl	68,8	31,3					
Tarnobrzeg		50,0	41,7	16,7			8,3
bieszczadzki	38,1	14,3	14,3	14,3		19,0	
brzozowski	75,0	25,0					
dębicki	40,0	30,0	10,0			30,0	
jarosławski	36,4	9,1	9,1	18,2		27,3	
jasielski	43,8	31,3	25,0	12,5		12,5	
kolbuszowski		27,3	45,5	18,2	9,1	9,1	
leski	44,4	44,4			11,1		
leżajski	37,5	43,8	25,0	12,5	6,3	12,5	
lubaczowski	21,1	36,8	42,1	21,1		5,3	10,5
łańcucki	25,0	41,7	33,3	8,3			
mielecki	45,0	5,0	35,0	10,0	15,0	10,0	
niżański	35,3	17,6	35,3	17,6	5,9		
przeworski		30,0	10,0	30,0		30,0	
ropczycko-sędziszowski	28,6	14,3	42,9	14,3			
sanocki	42,3	15,4	11,5	7,7	7,7	15,4	
stałowowlowski	40,0	6,7	40,0		20,0		
strzyżowski	36,4	18,2	36,4	27,3		9,1	

Uwaga: Ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100
Kolorem szarym zaznaczono 2 najpopularniejsze kierunki emigracji w danym powiecie.

Tych, którzy deklarowali chęć wyjazdu w poszukiwaniu pracy zapytano, na jak długo chcieliby opuścić miejscowość zamieszkania. Oczekiwania bezrobotnych dzielą ich na zbliżone liczebnie kategorie. Najwięcej było takich osób, które uzależniały powrót od zarobienia odpowiedniej sumy pieniędzy (23,7%). Natomiast co piąty badany chciałby wyjechać na rok lub dłużej (20,6%), bądź na stałe (20,6%) lub też na krócej niż rok (19,9%). Stosunkowo najmniej liczna była ta kategoria bezrobotnych, która nie potrafiła określić, ile miałyby trwać ich wyjazd zarobkowy (15,2%).

W pewien sposób czas wyjazdu uzależniony jest od kierunku migracji. Bezrobotni skłonni wyjechać za granicę, najchętniej pozostaliby tam krócej niż rok (30,4%), chociaż porównywalna jest w tym przypadku liczba osób chcących wyjechać na tyle, aby zarobić odpowiednią sumę pieniędzy (28,6%), bądź na rok lub dłużej (27,6%). Wśród tych, którzy najchętniej wyjechaliby w poszukiwaniu pracy do innego województwa, dominują badani chcący tam zamieszkać i nie wracać (48,4%). Podobne deklaracje składali zwolennicy innego powiatu (czyli faktycznie Rzeszowa). Ponad połowa z nich, chciałaby się tam osiedlić (56,5%). Ci, którzy wybierali inną miejscowość w tym samym powiecie, tak samo często wskazywali na chęć pozostania w tej miejscowości na stałe, jak i na chęć powrotu po zarobieniu odpowiedniej sumy pieniędzy (40,0%) (**tabela 8**).

Tabela 8. Deklarowany czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od miejsca docelowej migracji.

Okres	Zagranica	Inne województwo	Inny powiat	Inna miejscowość w tym samym powiecie
Krócej niż rok	30,4%	13,2%	5,1%	6,7%
Rok lub dłużej	27,6%	19,7%	20,5%	13,3%
Na stałe	13,4%	48,4%	56,5%	40,0%
Na tyle, aby zarobić odpowiednią sumę pieniędzy	28,6%	18,7%	17,9%	40,0%
Ogółem	100%	100%	100%	100%

Dane przedstawione w tabeli 8 ujawniają ważną zależność o charakterze jakościowym. Wyjazd na stałe jest najczęstszym rodzajem migracji rozważanej w przypadku wyjazdu krajowego – niezależnie od tego, czy jest to inne województwo, powiat, czy miejscowość w tym samym powiecie (w tym ostatnim przypadku równie częsty jest motyw czysto zarobkowy – wyjazd na czas potrzebny do zarobienia odpowiedniej sumy pieniędzy; zapewne związany z konkretną ofertą pracy). W przypadku planów wyjazdu za granicę mamy do czynienia z przeciwnym rozkładem preferencji: wyjazd na stałe jest najrzadziej rozważanym rodzajem emigracji.

Te osoby, które określiły długość przewidywanego pobytu zarobkowego poza miejscem zamieszkania (a więc wybrały odpowiedź „krócej niż na rok” lub „rok lub dłużej”) dopytano szczegółowo o długość planowanego wyjazdu. Ci, którzy deklarowali wyjazd nie dłuższy niż 12-miesięczny najczęściej

wskazywali 6 miesięcy (50,5%) lub 3 miesiące (23,7%). Biorąc pod uwagę deklaracje wszystkich osób z tej kategorii, średnio, chcieliby spędzić poza miejscem zamieszkania 5,5 miesiąca.

Osoby rozpatrujące możliwość dłuższego wyjazdu – co najmniej rocznego – najczęściej wyjechałyby właśnie na rok (56,2%). Stosunkowo często wskazywano także 2 lata (19,0%) i 3 lata (12,4%). Dla wszystkich z tej grupy bezrobotnych, czas wyjazdu wyniósł średnio blisko 2 lata (23,5 miesiąca).

Jak się okazuje, preferowany, docelowy kierunek migracji w niewielkim stopniu różnicuje oczekiwania bezrobotnych, co do długości trwania wyjazdu zarobkowego. Dla wyjeżdżających na krócej niż rok, praktycznie dla każdego miejsca docelowego, średni czas pobytu wyniósł około pół roku. Ci, którzy chcieliby wyjechać na dłużej najchętniej wróciliby po 1,5 roku pobytu w innym województwie lub innym powiecie (średnia 18,8 miesięcy), po dwóch latach pobytu za granicą (25,1 miesięcy) lub w innej miejscowości w powiecie zamieszkania (24,0 miesięcy) (**tabela 9**).

Tabela 9. Oczekiwany średni czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od miejsca docelowej migracji

Cel migracji	Średnia liczba miesięcy dla wyjeżdżających na krócej niż rok	Średnia liczba miesięcy dla wyjeżdżających na rok lub dłużej
Zagranica	5,4	25,1
Inne województwo	5,7	18,8
Inny powiat	6,5	18,8
Inna miejscowość w tym samym powiecie	6,0	24,0

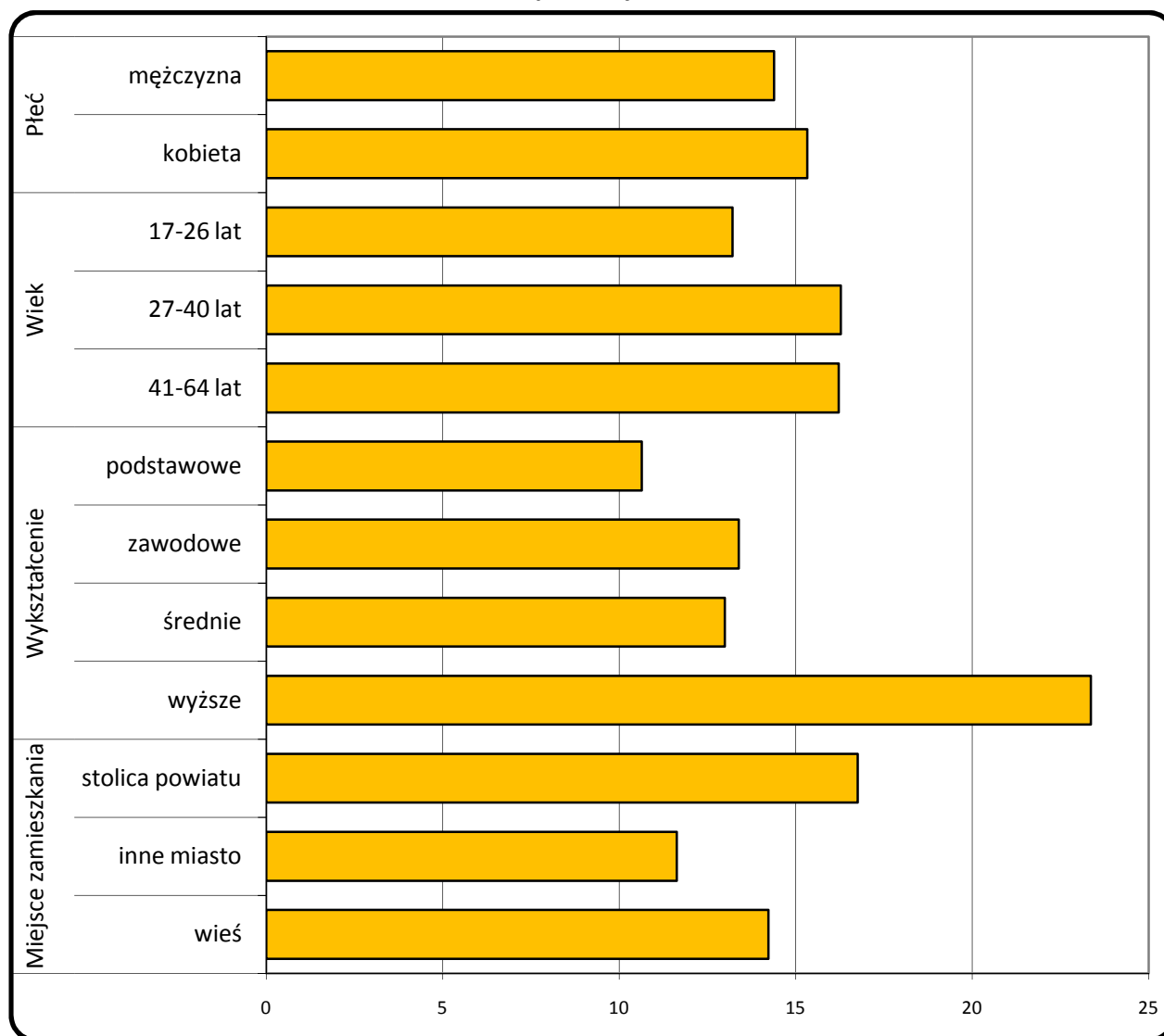
Mężczyźni niewiele różnią się od kobiet w swoich preferencjach dotyczących okresu przebywania poza miejscowością zamieszkania. Dla mężczyzn średni czas wyniósł 14,4 miesiąca, dla kobiet – 15,3. Na stosunkowo dłuższy okres chcieliby wyjechać osoby z dwóch najstarszych kategorii wiekowych. Dla 27-40 latków i 41-64 latków czas ten był taki sam i wyniósł 16,2 miesiąca. Natomiast osoby najmłodsze, chcieliby wrócić po 13,2 miesiąca. Zdecydowanie najdłużej poza miejscem zamieszkania – średnio dwa lata – chcieliby pozostać respondenci z wykształceniem wyższym (23,4 miesiące), czyli blisko dwukrotnie dłużej niż osoby z wykształceniem średnim (13,0) i zawodowym (13,3). Badani, którzy ukończyli edukację na poziomie podstawowym deklarowali zamiar najwcześniejszego powrotu do domu – po niespełna 11 miesiącach (10,6) (**wykras 14**).

Wykształcenie jest jedynym spośród analizowanych czynników demograficznych silnie wpływającym na deklarowany czas wyjazdu. Zależność ta w istocie sprowadza się do prawie dwukrotnie dłuższego czasu planowanego wyjazdu deklarowanego przez osoby z wykształceniem wyższym niż przez resztę respondentów. Warto przypomnieć, że osoby z wyższym wykształceniem charakteryzuje relatywnie najniższa gotowość wyjazdu za granicę. Widać więc, że choć wybierają się tam niechętnie, to jeśli już podejmą taką decyzję, to planują wyjazd dłuższy niż pozostali. Można przypuszczać, że częściej planują

podjęcie prac wymagających posiadania pewnych kwalifikacji, a te zwykle nie mają charakteru zatrudnienia sezonowego.

Wykres 14. Oczekiwany średni czas trwania wyjazdu zarobkowego w zależności od cech demograficzno-społecznych

Potencjalnych migrantów zarobkowych pytano o trzy najważniejsze czynniki, które skłaniają ich do myślenia o wyjeździe. Zdecydowanie na pierwszym miejscu plasują się „spodziewane lepsze zarobki” (80,0%). Na drugim miejscu wskazywano „łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym” (58,2%). Blisko czterech na dziesięciu respondentów, noszących się z zamiarem wyjazdu, chciałoby szukać pracy poza miejscem zamieszkania ze względu na „chęć odmiany życiowej” (38,9%) (tabela 10).

Tabela 10. Najważniejsze powody motywujące bezrobotnych do wyjazdu

Powód wyjazdu	Procent
Spodziewane lepsze zarobki	80,0
Łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym	58,2
Chęć odmiany życiowej	38,9
Chęć zamieszkania bliżej rodziny lub znajomych	11,4
Łatwość znalezienia mieszkania	9,8
Niezadowolenie z obecnego miejsca zamieszkania	6,0
Coś innego	7,9

Uwaga: Ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100

Respondentów zainteresowanych wyjazdem, bez względu na miejsce docelowe, najmocniej motywują te same trzy czynniki: spodziewane lepsze zarobki, łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym oraz chęć odmiany życiowej. O ile jednak w przypadku wyjazdu zagranicznego oraz wyjazdu do innego województwa, najważniejszym czynnikiem motywującym jest oczekiwanie wyższych zarobków (odpowiednio 85,3% i 78,6%), o tyle w przypadku powiatu i innej miejscowości w powiecie, najczęściej wymieniano łatwość zatrudnienia w tym właśnie miejscu (odpowiednio 71,4% i 76,9%). Chęć odmiany życiowej w przypadku każdego, preferowanego kierunku, znalazła się w tym rankingu na miejscu trzecim (tabela 11).

Tabela 11. Miejsce docelowego wyjazdu a motyw wyjazdu

Motyw wyjazdu	Miejsce docelowego wyjazdu			
	Zagranica	Województwo	Powiat	Inna miejscowość w tym samym powiecie
Łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym	51,1%	69,9%	71,4%	76,9%
Spodziewane lepsze zarobki	85,3%	78,6%	53,1%	57,7%
Łatwość znalezienia mieszkania	7,0%	11,7%	20,4%	3,8%
Chęć zamieszkania bliżej rodziny lub znajomych	14,7%	7,8%	12,2%	7,7%
Chęć odmiany życiowej	41,0%	35,9%	40,8%	15,4%
Niezadowolenie z obecnego miejsca zamieszkania	5,2%	10,7%	10,2%	3,8%
Coś innego	7,3%	8,7%	8,2%	7,7%

Uwaga: Ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100

Te trzy powody wyjazdu najmocniej wpływają również na rozkład odpowiedzi w przypadku zmiennych demograficzno-społecznych badanych. Dla obu kategorii płci, i wszystkich kategorii wieku, wykształcenia czy miejsca zamieszkania, dominującym powodem wyjazdu jest oczekiwanie lepszych zarobków, na drugim miejscu znalazła się spodziewana łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym, a na trzecim – chęć odmiany życiowej.

Dane przedstawione w tabeli 11 ukazują interesującą zależność. Spostrzegana łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym jest tym mniejsza im dalszy wyjazd respondent rozważa. Odwrotnie spodziewane zarobki – te są tym wyższe im dalszy wyjazd. O ile w przypadku wyjazdu zagranicznego, zarówno oczekiwanie trudności znalezienia pracy jak lepszych zarobków wydaje się uzasadnione, o tyle już wyraźnie powszechniejsze oczekiwanie atrakcyjnych zarobków przy wyjeździe do innego województwa niż innego powiatu na Podkarpaciu może być przejawem myślenia życzeniowego i idealizowania.

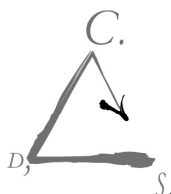
Wszyscy respondenci – zarówno ci, którzy myślą o wyjeździe, jak i ci, którzy wyjeżdżać nie zamierzają – mogli zaznaczyć trzy najważniejsze powody, dla których, ich zdaniem, ludzie bezrobotni nie decydują się na opuszczenie miejsca zamieszkania w poszukiwaniu pracy. W opinii badanych, decydujące znaczenie w tej kwestii mają zobowiązania rodzinne. Ten powód wskazało 8 na 10 badanych (81,5%). Według co trzeciego respondenta, w wyjeździe do pracy przeszkadza posiadanie nieruchomości (33,6%). Podobne ilości wskazań uzyskały jeszcze dwie odpowiedzi: „brak odwagi i zaradności życiowej” (29,7%) oraz „sentyment do miejsca zamieszkania” (28,6%) (**tabela 12, kolumna „Inni”**)

Tabela 12. Najważniejsze czynniki powstrzymujące bezrobotnych przed opuszczeniem miejsca zamieszkania

Czynniki powstrzymujące przed wyjazdem	Inni	Ja
Zobowiązania rodzinne	81,5%	67,1%
Posiadanie nieruchomości	33,6%	17,0%
Brak odwagi i zaradności życiowej	29,7%	4,3%
Sentyment do miejsca zamieszkania	28,6%	22,2%
Brak środków na zorganizowanie wyjazdu	23,8%	14,7%
Kontakty towarzyskie	17,3%	18,8%
Możliwość dorywczego dorobienia na boku	11,7%	6,3%
Perspektywa szybkiego zdobycia pracy na miejscu	4,5%	4,5%
Coś innego	4,1%	16,4%

Uwaga: Ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100

Badanych zapytano również o trzy najważniejsze powody powstrzymujące ich samych przed wyjazdem (**tabela 12, kolumna „Ja”**). Powtórzono dwukrotnie to samo pytanie raz odnosząc je do ogółu bezrobotnych, raz do samych ankietowanych aby sprawdzić, czy i w których obszarach pojawiają się różnice sugerujące możliwość idealizowania i „wybielania” przez respondentów obrazu siebie. Gdyby wszyscy respondenci równie obiektywnie oceniali siebie samych co innych, należałoby oczekiwać dokładnie takich samych rozkładów odpowiedzi na oba pytania. Różnice wskazują na obszary, w których obiektywizm ocen jest niższy. Najbardziej rzucającą się w oczy różnicą jest częstość wskazywania na brak odwagi i zaradności jako czynnik ograniczający migracje zarobkowe. Zaledwie 4% respondentów uważa że braki w tym zakresie dotyczą ich samych. Zarazem aż 30% dostrzega działanie tego czynnika u innych. To sygnał sporego zniekształcenia poznawczego. Można założyć, że w istocie bezrobotni sami często czują się zbyt mało zaradni i odważni, ale zaprzeczają temu, ze względu na

spory koszt psychiczny takiej konstatacji. Nieco mniejsza, ale znamienita różnica, dotyczy dorywczego dorabiania na boku, co jest w istocie eufemizmem oznaczającym pracę w szarej strefie. Dwukrotnie rzadziej respondenci przyznają, że ten czynnik dotyczy ich samych niż pozostałych. Trudniej wytłumaczyć, dlaczego ankietowani dwukrotnie częściej niż siebie uznają innych za osoby przywiązane do miejsca przez posiadane nieruchomości. Może to być zniekształcenie poznawcze bez głębszej treści psychologicznej, a może też być wyrazem ukrytej niskiej samooceny i przekonania że innym – poza tymi, którzy są naprawdę biedni i nie mają środków na zorganizowanie wyjazdu – generalnie powodzi się jednak lepiej. Trzeba jednak podkreślić, że ta interpretacja jest wysoce spekulatywna.

Zakładając, że inne bariery stoją na przeszkodzie tym, którzy nie myślą o wyjeździe, a inne na drodze tych, którzy do wyjazdu się skłaniają, przeprowadzono także analizę z uwzględnieniem podziału na te dwie kategorie bezrobotnych¹⁰. Trzy najważniejsze powody wymienione przez osoby nie zamierzające wyjeżdżać to: „zobowiązania rodzinne” (76,1%), „posiadanie nieruchomości” (20,8%) oraz „sentymet do miejsca zamieszkania” (19,7%). Rodzina jest w tym przypadku czynnikiem decydującym – został on wskazany przez trzy czwarte badanych z tej kategorii. Dla osób skłonnych wyjechać, „zobowiązania rodzinne” to także największa „przeszkoda”, chociaż wymieniano ją relatywnie rzadziej (59,2%). Na drugim miejscu znalazły się „kontakty towarzyskie” (25,6%) i prawie równie często akcentowany „sentymet do miejsca zamieszkania” (24,7%) (tabela 13). Te drobne różnice pomiędzy potencjalnymi migrantami a osobami nie zamierzającymi wyjeżdżać, zależne są zapewne od sytuacji rodzinnej – jak pokazano wcześniej, bardziej skłonne do wyjazdu są osoby młodsze, a więc takie, które zobowiązań rodzinnych jeszcze nie mają.

Tabela 13. Najważniejsze czynniki powstrzymujące bezrobotnych (chcących wyjechać i niezamierzających wyjeżdżać) przed opuszczeniem miejsca zamieszkania

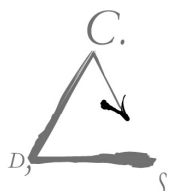
Czynniki powstrzymujące przed wyjazdem	Niezamierzający wyjeżdżać	Myślący o wyjeździe
Zobowiązania rodzinne	76,1%	59,2%
Sentymet do miejsca zamieszkania	19,7%	24,7%
Posiadanie nieruchomości	20,8%	13,8%
Kontakty towarzyskie	11,3%	25,6%
Możliwość dorywczego dorobienia na boku	7,6%	5,5%
Perspektywa szybkiego zdobycia pracy	5,0%	4,3%
Brak odwagi i zaradności życiowej	5,7%	3,2%
Brak środków na zorganizowanie wyjazdu	16,2%	13,8%
Coś innego	12,2%	19,5%

Uwaga: Ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100
Kolorem szarym zaznaczono trzy najwyższe odsetki dla dwóch porównywanych kategorii respondentów

¹⁰ Pierwszą kategorię tworzyły osoby, które nie zamierzają wyjeżdżać teraz ani w przyszłości, drugą – ci, którzy chcą wyjechać w najbliższym czasie lub w przyszłości.

Badani, którzy nie zamierzają wyjeżdżać wymieniali jeszcze inne przyczyny braku motywacji do opuszczenia miejsca zamieszkania. Najważniejsze z nich to: podeszły wiek (3,3%) i na pewno związany z nim zły stan zdrowia (2,1%). Dla rozważających możliwość wyjazdu, wśród innych powodów pojawił się jeden, najważniejszy – nauka/studia (2,4%).

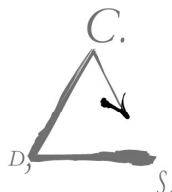

Podsumowanie

- 44% bezrobotnych nie zamierza opuszczać miejsca zamieszkania w poszukiwaniu pracy. 33% wręcz przeciwnie, zamierza wyjechać, a 21% nie wyklucza takiej decyzji w przyszłości;
- chęć wyjazdu rośnie wraz z wykształceniem bezrobotnych, a maleje wraz z wiekiem. Bardziej od kobiet, są skłonni do wyjazdu mężczyźni. Najbardziej skorzy do wyjazdu są mieszkańcy powiatu strzyżowskiego oraz łańcuckiego, jeśli wziąć natomiast pod uwagę sumę bezrobotnych chcących wyjeżdżać i nie wykluczających tego w przyszłości, na pierwszym miejscu planuje się powiat lubaczowski i sanocki. Zdecydowani – mimo braku pracy – do pozostania w miejscu zamieszkania są najczęściej rzeszowianie (włączając mieszkańców powiatu rzeszowskiego) oraz bezrobotni z powiatu leskiego;
- zdecydowana większość potencjalnych migrantów wskazała zagranicę (58,0%). Co piąty badany wymienił inne województwo (18,2%), blisko co dziesiąty inny powiat w obrębie Podkarpacia (8,7%). Im wyższe wykształcenie, tym większa skłonność do przemieszczania się w ramach granic kraju. Za granicę najczęściej wybierają się przemysłanie (włączając mieszkańców powiatu przemyskiego), migracje wewnątrz kraju preferują bezrobotni z powiatu ropczycko-sędziszowskiego;
- najpopularniejszym regionem branym pod uwagę przy planowaniu wyjazdu zarobkowego są Wyspy Brytyjskie. Nieco mniejszą popularnością cieszą się kraje niemieckojęzyczne (Niemcy, Austria) oraz Szwajcaria a także kraje śródziemnomorskie. Najchętniej bezrobotni wyjechaliby do Anglii, Niemiec, Włoch, Holandii lub Francji. Na poziomie powiatów te ogólne tendencje znajdują wyraźne odzwierciedlenie;
- spośród migracji poza województwo, najczęściej wybieranym kierunkiem jest Małopolska i Mazowsze. Kolejne województwo (lubelskie) jest wskazywane niemal trzy razy rzadziej;
- wyjeżdżający zagranicę, najczęściej planują tam pobyt nie dłuższy niż roczny (30,4%). Decydujący się na zmianę województwa lub powiatu w ramach Podkarpacia deklarują definitywną przeprowadzkę, a więc skłaniają się do pobytu stałego (odpowiednio 48,4 i 56,5%). Podobnie jest w przypadku przemieszczających się za pracą w ramach powiatu (40%), jednak równie często deklarują oni powrót po zarobieniu odpowiedniej liczby pieniędzy;
- zainteresowanych wyjazdem, najmocniej motywują te same trzy czynniki: spodziewane lepsze zarobki (80%), łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym (58,2) oraz chęć odmiany życiowej (38,9);

- czynnikami najczęściej powstrzymującymi przed wyjazdem są zobowiązania rodzinne (67,1%) oraz sentyment do miejsca zamieszkania (22,2%). Nie bez znaczenia jest także posiadanie w nim nieruchomości (17%).

2.3 Miejsce zamieszkania a emigracja – ocena szans na znalezienie pracy

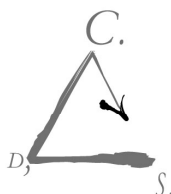
W ogólnym ujęciu, możliwość znalezienia zatrudnienia zależy od trojkiego rodzaju czynników: (1) obiektywnych uwarunkowań niezależnych od bezrobotnego, powiązanych z sytuacją na rynku pracy, (2) czynników związanych z szeroko rozumianymi umiejętnościami i kwalifikacjami, oraz (3) predyspozycji psychologicznych i postawy wobec braku pracy. Ten trzeci czynnik koresponduje również z subiektywną oceną szans na znalezienie pracy.

Własne doświadczenie w badaniach nad migracjami prowadzi do spostrzeżenia, iż szanse znalezienia pracy rosną liniowo wraz z odległością od miejsca zamieszkania. Oceny te mają czysto subiektywny charakter, bowiem osoby z regionu A uważają, że szanse zatrudnienia są większe w sąsiednim regionie B, a jeszcze większe w bardziej oddalonym C, podczas gdy w tym samym czasie mieszkańcy regionu C twierdzą, że w ich regionie znalezienie pracy jest prawie niemożliwe, w B łatwiejsze, a w A – najłatwiejsze.

W inspiracji płynącej z powyższej obserwacji, respondentów poproszono więc o oszacowanie na skali 0-100% szans zdobycia zatrudnienia w:

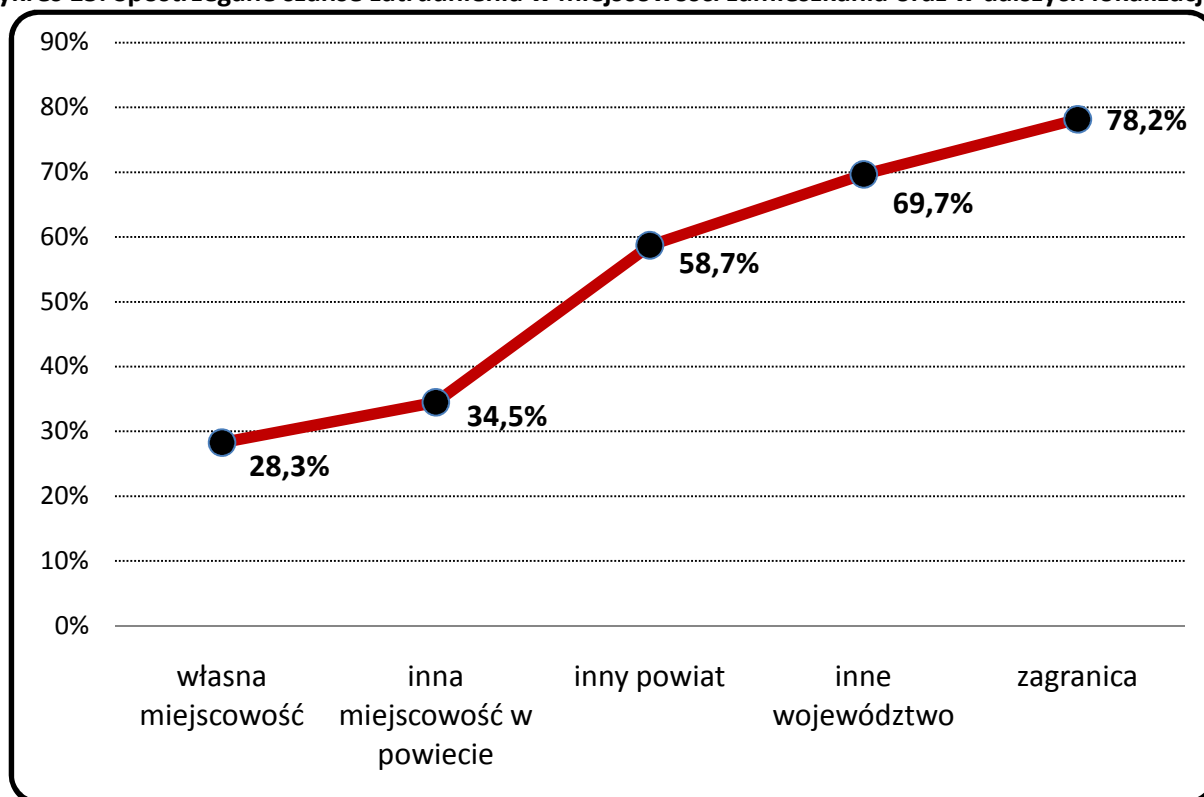
- miejscowości zamieszkania;
- innej miejscowości w powiecie zamieszkania;
- innym powiecie;
- innym województwie;
- innym kraju.

Jak wyraźnie widać na **wykreście 15**, im dalej od miejsca zamieszkania, tym większe – zdaniem bezrobotnych – szanse znalezienia pracy.

Wykres 15. Spostrzegane szanse zatrudnienia w miejscowości zamieszkania oraz w dalszych lokalizacjach.

W pełnej zgodzie z innymi wynikami niniejszego badania, respondenci bardzo nisko oceniali szanse znalezienia pracy w miejscowości zamieszkania. Średnia szacunków wyniosła 28%, przy czym aż jedna czwarta ankietowanych wybierała radykalną odpowiedź 0%. Szanse zatrudnienia w innej miejscowości tego samego powiatu są zdaniem respondentów o 7 pkt. % wyższe (35%), podczas gdy w innym powiecie tego samego województwa już o ponad 30 pkt. % wyższe (59%). W innym województwie wydają się one respondentom o 42 pkt. % wyższe (70%), a za granicą – wyższe o 50 pkt. % (78%). Trzeba zastrzec że, jak pokazują m.in. badania noblisty Daniela Kahnemana, ludzie popełniają wiele poważnych błędów przy szacowaniu prawdopodobieństwa¹¹. Przytoczone wartości liczbowe należy więc traktować jako wskaźniki czysto umowne. Przypuszczalnie jednak nie będzie obarczone dużym błędem uogólnienie, że o ile w miejscu zamieszkania bezrobotni oceniają swoje szanse zatrudnienia jako prawie żadne, to w miarę oddalania się od miejsca zamieszkania, te szanse się ich zdaniem proporcjonalnie zwiększają, by w przypadku wyjazdu zagranicznego osiągnąć prawie pewność.

Co ciekawe – bardzo podobnie swoje szanse na pracę w różnych regionach Polski i za granicą oceniają osoby nie myślące o wyjeździe i te, które taki wyjazd biorą pod uwagę. Tak naprawdę, jedynie w przypadku innego kraju, istotnie wyżej swoje szanse oceniają osoby skłonne wyjechać w porównaniu

¹¹ Kahneman Daniel, Amos Tversky; *Prospect theory: An analysis of decisions under risk*; Econometrica, 1979

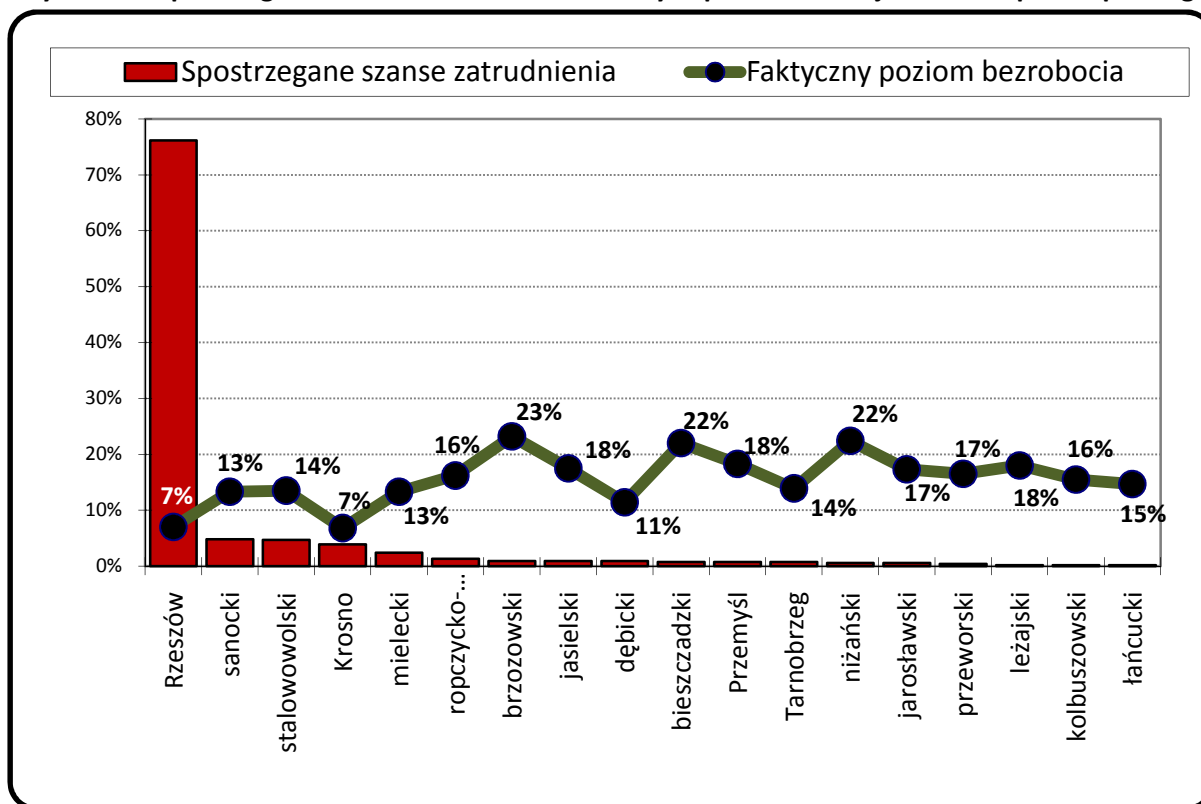
do tych, którzy chcą pozostać na miejscu (test Manna-Whitneya; $p < 0,05$). Na tej podstawie można wnioskować, że niechęć do wyjazdu zależy bardziej od ogólnych predyspozycji i obiektywnych przeszkód, niż od braku wiary w skuteczność poszukiwań zatrudnienia poza miejscem zamieszkania (tabela 14).

Tabela 14. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych regionach kraju i świata

Miejsce	Średnia		
	Nie-zamierzający wyjeżdżać	Myślący o wyjeździe	Ogół
Miejscowość zamieszkania	30,5	26,4	28,2
Inna miejscowość w powiecie zamieszkania	35,8	33,5	34,4
Inny powiat województwa podkarpackiego	60,3	57,8	58,7
Inne województwo	69,1	69,9	69,6
Inny kraj	75,1	79,6	78,1

Badani oceniając szansę znalezienia pracy w innym powiecie województwa podkarpackiego, w innym województwie oraz w innym kraju, poproszeni zostali o powiązanie tej oceny z konkretnym powiatem, województwem czy krajem. W przypadku powiatu, wskazania respondentów były bardzo zbieżne. Trzech na czterech bezrobotnych wymieniło Rzeszów (76,2%). W porównaniu ze stolicą Podkarpacia, inne powiaty pozostały daleko w tyle (**wykres 16**)

Wykres 16. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych powiatach województwa podkarpackiego

Uwaga: dane dotyczące stopy bezrobocia obrazują stan z miesiąca badań a więc listopada 2009 roku. Źródło: WUP Rzeszów

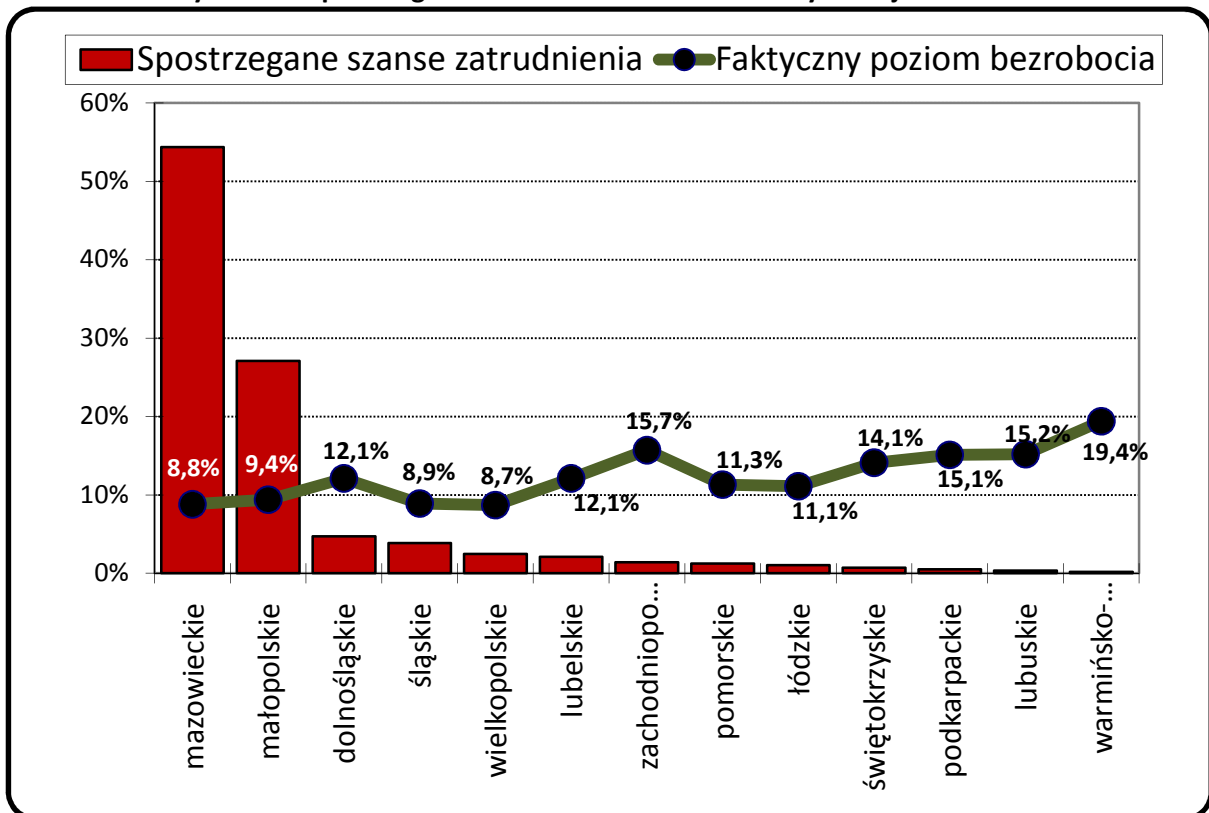
Odniesienie opinii ankietowanych do obiektywnych wskaźników bezrobocia przynosi ciekawe wyniki. Opinie respondentów można streścić następująco: Największe, średnio aż 76% szanse znalezienia pracy są w Rzeszowie, wielokrotnie mniejsze, 4-5% są szanse zatrudnienia w Krośnie, oraz powiecie Sanockim i Stalowowolskim. W innych powiatach szanse nie przekraczają 2%. Tymczasem, choć Rzeszów faktycznie jest liderem przy wskaźniku bezrobocia wynoszącym 7%, również niedoceniane Krosno ma taki sam, a nawet minimalnie (6,8%) niższy poziom bezrobocia. Powiat dębicki ma najniższy wskaźnik bezrobocia spośród powiatów ziemskich województwa (11%), a jego pozycja w subiektywnym rankingu szans zatrudnienia zupełnie tego nie odzwierciedla. Powiat mielecki ma ponad dwa razy mniej wskazań niż powiaty sanocki i stalowowolski mimo, że we wszystkich trzech panuje prawie takie samo bezrobocie¹².

Respondenci wykazali się również dużą zgodnością wskazując województwa, w których ich zdaniem najłatwiej byłoby im znaleźć pracę. Zdecydowanie najczęściej wymieniano województwo mazowieckie.

¹² Szanse zatrudnienia były oceniane zarówno w odniesieniu do powiatów grodzkich jak i ziemskich. Na potrzeby analizy, wskazania dla obu typów odpowiadających sobie powiatów (np. Rzeszowa i rzeszowskiego) zostały zsumowane. Ponieważ przytłaczająca ilość wskazań w ramach 4 par powiatów ziemskich i grodzkich dotyczyła tych ostatnich, stopa bezrobocia pokazana na wykresie 16 odnosi się do miast na prawach powiatu.

Wskazał je, co drugi bezrobotny z Podkarpacia (54,4%). Na drugim miejscu, pod względem częstości wskazań, znalazła się Małopolska (27,1%). Inne województwa, w porównaniu z tymi dwoma, pojawiały się relatywnie rzadko (**wykres 17**). Porównując te wyniki z preferowanymi kierunkami wyjazdu, łatwo zauważyć, że są one zbieżne (por. wykres 13) – bezrobotni wybierają zatem te województwa, w których najwyżej oceniają własne szanse na zatrudnienie.

Wykres 17. Spostrzegane szanse zatrudnienia w różnych województwach

Uwaga: dane dotyczące stopy bezrobocia obrazują stan z miesiąca badań a więc listopada 2009 roku.

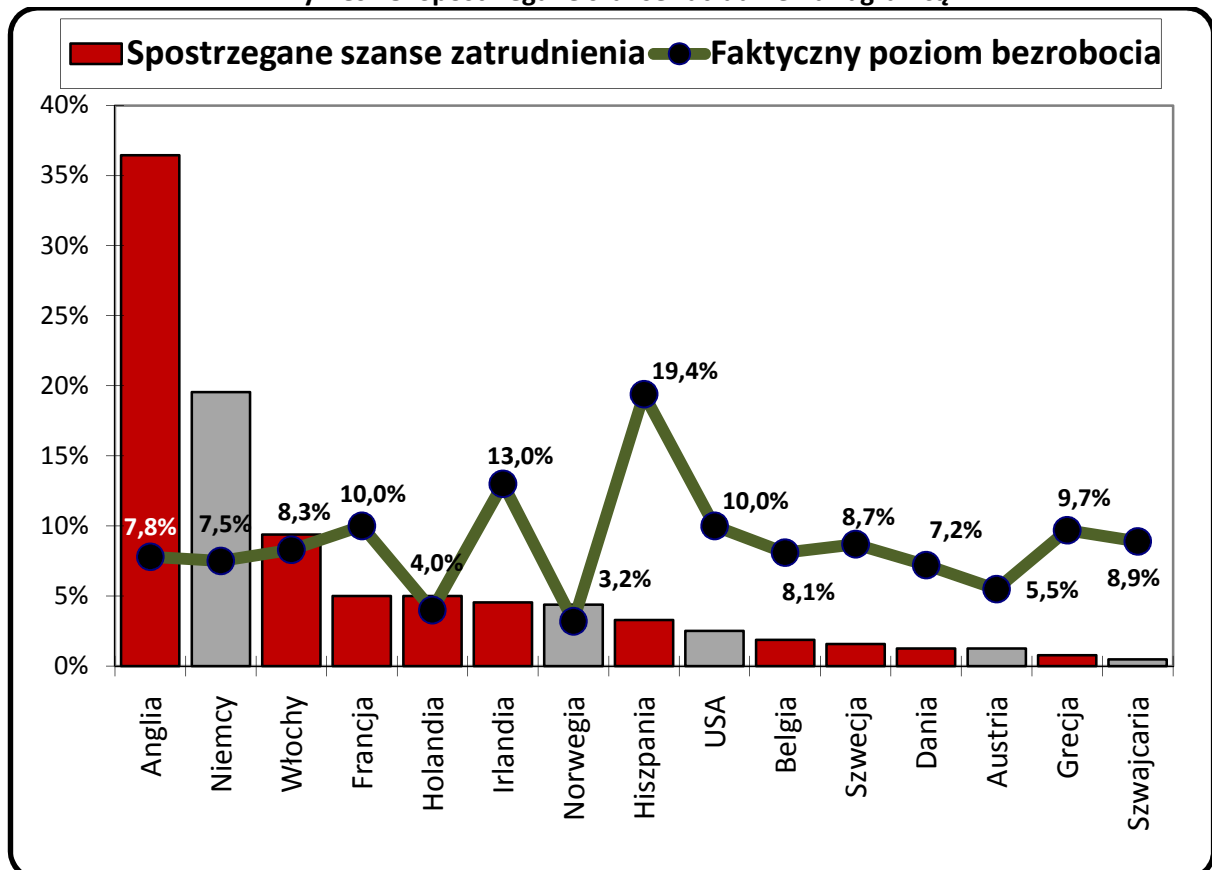
Źródło: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

I tu wybory respondentów w wielu miejscach rozmiągają się z obiektywnymi wskaźnikami. Najniższy jest wskaźnik bezrobocia w województwie wielkopolskim (8,7%), ale nie znajduje to odbicia w formułowanych przez bezrobotnych ocenach szans zatrudnienia w tym województwie. To samo dotyczy województwa śląskiego. Ocena atrakcyjności województwa dolnośląskiego wydaje się mało zasłużona w stosunku do województw zajmujących podobne miejsca w rankingu wskaźników bezrobocia.

Pytani o kraj, w którym najłatwiej jest znaleźć pracę, bezrobotni z Podkarpacia najczęściej wymieniali Anglię, którą zaznaczył co trzeci badany (36,5%). Na drugim miejscu pod względem częstości wskazań uplasowały się Niemcy (19,6%), a na trzecim Włochy (9,4%). Pozostałe kraje nie uzyskały większej niż

5,0% liczby głosów (**wykres 18**). Poniższe zestawienie – podobnie jak w przypadku najlepiej rokujących na znalezienie pracy województw – także odzwierciedla sygnalizowane wcześniej preferowane kierunki wyjazdów zagranicznych.

Wykres 18. Spozrzegane szanse zatrudnienia zagranicą

Uwaga: dane dotyczące stopy bezrobocia obrazują stan z miesiąca badań a więc listopada 2009 roku¹³. źródło: Eurostat

Najniższe wskaźniki bezrobocia mają Norwegia, Holandia i Austria. Zarazem nie są to kraje szczególnie atrakcyjne w opinii bezrobotnych. Powodem niskich spozrzeganych szans zatrudnienia może być restrykcyjny charakter miejscowego rynku pracy. Politykę ograniczeń dla cudzoziemców prowadzi Austria i Szwajcaria, co mogłoby tłumaczyć niskie oceny szans zatrudnienia w tych krajach. Analogiczne restrykcje utrzymują też jednak Niemcy, tymczasem kraj ten zajmuje w rankingu spozrzeganych szans zatrudnienia drugie miejsce po najatrakcyjniejszej Wielkiej Brytanii.

Choć – wobec złożoności zjawiska – niemożliwe wydaje się dokładne oszacowanie faktycznych szans zatrudnienia emigranta w różnych powiatach, województwach i krajach, przedstawione dane zdają się jednak dość mocno sugerować, że respondenci w swoich ocenach nie są w pełni obiektywni. Choć z

¹³ Kraje utrzymujące zamknięte rynki pracy zostały oznaczone na wykresie szarym kolorem.

pewnością na przedstawionych ocenach ważą czynniki, których przeprowadzona analiza nie uwzględnia, a które są istotne dla szans znalezienia pracy przez przyjezdnych, wydaje się, że nie tłumaczą one wszystkich widocznych rozbieżności między wskaźnikami subiektywnymi i obiektywnymi. Należy przypuszczać, że bezrobotni pozostają pod znaczącym wpływem obiegowych opinii i mód. Te zaś charakteryzuje działanie dodatniego sprzężenia zwrotnego – im bardziej pewne kierunki migracji są modne, tym bardziej są one atrakcyjne, co zwrótnie nasila tę modę. Nawet jeśli inne, mniej modne, stwarzają nie gorsze możliwości zatrudnienia.

Takiego właśnie obrazu zależności należało oczekiwać. Decyzje bezrobotnych nie wynikają z chłodnej, naukowej kalkulacji, analizy porównawczej warunków ekonomicznych i prawnych rynków pracy. To zwykłe decyzje ludzkie, w których pierwszoplanową rolę grają rolę osobiste sentymenty, wyobrażenia, oczekiwania i doświadczenia. Trzeba podkreślić, że liczą się tu nie tylko doświadczenia własne, ale i cudze. Stosunkowo niedawne odkrycie przez neurobiologów systemu tzw. neuronów lustrzanych pokazało, że pewne obszary mózgu wykazują taką samą aktywność wtedy, kiedy sami wykonujemy pewne czynności, jak i wtedy gdy tylko obserwujemy jak wykonują je inni. Ewolucja przysposobiła nas więc do korzystania z cudzych doświadczeń podobnie jak z własnych. Kiedy własnych ma się niewiele, cudze stają się szczególnie ważne. Tym ważniejsze, im bliżsi nam są ludzie, z których doświadczeń czerpiemy. Zapewne naśladownictwo będzie bardziej mechaniczne u tych bezrobotnych, których wykształcenie i wiedza są skromne, ale nawet najlepiej wykształconym trudno uwolnić się od wpływu mody, konformizmu, czy skłonności do podążania przetartym szlakiem.

Oceny szans na znalezienie pracy poza miejscem zamieszkania budują ciekawy model zależności skonstruowany w oparciu o regresję liniową. Metoda ta pozwala określić związek pomiędzy zmienną zależną i zmiennymi niezależnymi (a właściwie ich liniową kombinacją). Jej dodatkowym atutem jest możliwość pomiaru wpływu „netto” każdej zmiennej niezależnej, przy kontroli wpływu pozostałych zmiennych. Jako zmienną zależną do modelu wprowadzono ocenę szans na znalezienie pracy w miejscowości zamieszkania, natomiast zmiennymi niezależnymi były szacowane oceny prawdopodobieństwa znalezienia pracy w pozostałych miejscach. Okazuje się, że na ocenę możliwości znalezienia pracy w swojej miejscowości najsilniej wpływa przekonanie o możliwości podjęcia pracy w innej miejscowości powiatu: jest to związek dodatni, co oznacza, że wraz ze wzrostem szansy znalezienia zatrudnienia w miejscu zamieszkania, rośnie również ocena prawdopodobieństwa podjęcia pracy w innej miejscowości powiatu ($\text{Beta}=0,463$ dla $p<0,001$) Dodatni, chociaż słabszy wpływ, zauważyć można w przypadku szacowanego prawdopodobieństwa znalezienia zatrudnienia w innym powiecie. Im jest ono wyższe, tym również wyżej oceniane są szanse powodzenia we własnej miejscowości ($\text{Beta}=0,158$ dla $p<0,05$)¹⁴. Oznacza to, że region zamieszkania – tutaj powiat, traktowany

¹⁴ Współczynniki Beta w regresji liniowej mierzą siłę wpływu zmiennych niezależnych na zmienną zależną wskazując, o jaką część własnego odchylenia standardowego zmieni się wartość zmiennej zależnej, jeśli wartość zmiennej niezależnej zmieni się o jedno

jest jako rynek pracy oferujący dość podobne możliwości. Osoby przekonane, że duży problem sprawi im znalezienie pracy na miejscu, są również przekonane, że podobne problemy będą mieć w innej miejscowości powiatu lub w innym powiecie. Nie ma istotnej zależności pomiędzy oceną prawdopodobieństwa znalezienia pracy w miejscu zamieszkania, a prawdopodobieństwem sukcesu w innym województwie: te dwie oceny dokonywane były niezależnie. Być może wynika to z tego, iż tak naprawdę badani nie mieli wystarczającej wiedzy na temat tego, co spotkałoby ich w innych województwach, gdyby podjęli wysiłek wyjazdu w celu poszukiwania tam pracy i ich ocena była oparta na przypuszczeniach nie podpartych faktami (realnymi staraniami własnymi lub innych). Ujemny wpływ występuje natomiast pomiędzy oceną szansy znalezienia pracy w miejscu zamieszkania, a oceną prawdopodobieństwa zdobycia pracy za granicą ($\beta = -0,115$ dla $p < 0,05$) Im wyżej oceniano szansę pracy za granicą, tym bardziej pesymistycznie patrzono na własną miejscowość (**tabela 15**).

Tabela 15. Zależność pomiędzy oceną szansy znalezienia pracy w miejscu zamieszkania a oceną szansy na zatrudnienie poza miejscowością zamieszkania (standaryzowane współczynniki Beta)

Ocena szans	Standaryzowany współczynnik Beta	Istotność
Szansa znalezienia pracy w innej miejscowości powiatu	0,463	0,000
Szansa znalezienia pracy w innym powiecie	0,158	0,004
Szansa znalezienia pracy w innym województwie	0,082	0,166
Szansa znalezienia pracy za granicą	-0,115	0,024

Równanie regresji zastosowano również przy pomiarze wpływu zmiennych demograficzno-społecznych na ocenę szans znalezienia pracy w pięciu analizowanych miejscowościach i regionach. Zmienne: płeć, wykształcenie i miejsce zamieszkania wprowadzono do modelu regresji jako zestaw zmiennych binarnych¹⁵. Dla płci kategorią odniesienia był „mężczyzna”, dla wykształcenia „poziom podstawowy”, a dla miejsca zamieszkania – „wieś” (**tabela 16**).

1. Miejscowość zamieszkania:

- szanse na znalezienie pracy niżej oceniają kobiety w porównaniu z mężczyznami;
- wraz z wiekiem zmniejsza się przekonanie o tym, że we własnej miejscowości można znaleźć pracę. Osoby starsze oceniają ją niżej;

odchylenie standardowe, przy kontroli wpływu pozostałych zmiennych niezależnych (stąd efekt „netto”). Im wyższa wartość Beta, tym silniejsza zależność pomiędzy zmienną zależną a daną zmienną niezależną.

¹⁵ Jednym z wymogów regresji liniowej jest ilościowy lub binarny typ zmiennych niezależnych. Dlatego zmienne nominalne lub porządkowe wprowadza się do modelu, jako zestaw zmiennych pomocniczych (zerojedynkowych), dla których kategorie kodowane są jako: 1 – przypadek ma tę cechę i 0 – przypadek nie ma tej cechy. W modelu umieszcza się dowolne k-1 tak zakodowanych zmiennych, gdzie k oznacza liczbę kategorii zmiennej pierwotnej. Zmienna (kategoria) pozostająca poza modelem stanowi dla pozostałych układ odniesienia.

- badani mieszkający w stolicy powiatu istotnie wyżej oceniają prawdopodobieństwo znalezienia pracy w miejscu zamieszkania w porównaniu z mieszkańcami wsi;
 - nie ma różnic pomiędzy respondentami z innych miast powiatu a osobami mieszkającymi na wsi;
 - poziom wykształcenia także nie wpływa na ocenę prawdopodobieństwa znalezienia pracy w miejscu zamieszkania.
2. Inna miejscowość w powiecie:
- tylko wiek istotnie koreluje z oceną szans na zatrudnienie w innej miejscowości znajdującej się w granicach powiatu zamieszkania. Wraz z wiekiem ocena tych szans maleje.
3. inny powiat:
- najsilniej na ocenę prawdopodobieństwa wpływa średni poziom wykształcenia i jest to wpływ dodatni. Oznacza to, że osoby z wykształceniem średnim istotnie wyżej oceniają tę szansę w porównaniu z bezrobotnymi z wykształceniem podstawowym. Podobny wpływ, chociaż słabszy ujawnia się również w przypadku osób z wykształceniem wyższym;
 - ujemny wpływ widać w przypadku wieku, choć jest on stosunkowo niewielki. Jednak również i tutaj osoby starsze niżej oceniają swoje szanse na znalezienie pracy w innym powiecie.
4. Inne województwo:
- w tym przypadku najwięcej zmiennych pozytywnie koreluje z oceną własnych szans na pracę;
 - najsilniejszy jest jednak wpływ wykształcenia. W porównaniu z respondentami, którzy skończyli naukę na poziomie podstawowym wyżej swoje szanse oceniają osoby z wykształceniem średnim (i jest to wpływ najsilniejszy), następnie badani z wykształceniem wyższym, ale również osoby legitymizujące się wykształceniem zawodowym;
 - istotny wpływ ujawnia się także w przypadku płci. Kobiety istotnie niżej szacują szanse na znalezienie pracy w innym województwie niż mężczyźni;
 - ujemna korelacja ujawnia się również w przypadku wieku. Im więcej lat mają badani, tym ocena szansy znalezienia pracy w innym województwie jest niższa;
 - w przypadku miejsca zamieszkania nie odnotowano istotnego wpływu.
5. Inny kraj:

- na ocenę prawdopodobieństwa uzyskania zatrudnienia poza granicami kraju wpływa istotnie jedynie wiek respondentów. Tak jak i we wszystkich pozostałych przypadkach, osoby starsze bardziej pesymistycznie oceniają swoje szanse.

Jeśli wyeliminuje się oddziaływanie pozostałych zmiennych mierząc jedynie samodzielny wpływ danej zmiennej demograficzno-społecznej widać, że najsilniej z oceną swoich szans powiązany jest wiek respondentów. We wszystkich analizowanych przypadkach ujawnił się jego negatywny wpływ. W pewnych sytuacjach odnotowano również wpływ płci – kobiety są bardziej pesymistyczne w ocenie swoich szans na rynku pracy w porównaniu z mężczyznami. Znamienne jest to, że ta niższa ocena dotyczy własnej miejscowości zamieszkania, którą można potraktować jako najsilniejszy wskaźnik rzeczywistych szans na pracę (przy tej ocenie bezrobotni z pewnością odwoływali się do własnych doświadczeń, a nie tylko przypuszczeń). Także i wykształcenie w pewnym stopniu warunkuje szacowanie własnych możliwości na znalezienie pracy. W niektórych sytuacjach silniej wierzą w sukces osoby lepiej wykształcone.

Reasumując, jeśli przyjmie się, że uzyskane oceny są wskaźnikami optymizmu, to okazuje się, że bardziej pesymistyczne, co do własnych możliwości, są kobiety, osoby starsze i gorzej wykształcone.

Tabela 16. Ocena szans na znalezienie pracy w różnych miejscowościach i regionach w zależności od cech demograficzno-społecznych (wartości standaryzowanych współczynników regresji Beta)

Zmienna	Miejscowość zamieszkania	Inna miejscowość w powiecie	Inny powiat	Inne województwo	Inny kraj
Płeć: kobieta jako kategoria odniesienia	-0,147	-	-	-0,137	-
Wiek (w latach)	-0,132	-0,217	-0,099	-0,091	-0,119
Wykształcenie: podstawowe jako kategoria odniesienia	Zawodowe	-	-	0,242	-
	Średnie	-	0,211	0,324	-
	Wyższe	-	0,164	0,297	-
Miejsce zamieszkania: wieś jako kategoria odniesienia	Stolica powiatu	0,212	-	-	-
	Inne miasto	-	-	-	-

Uwaga: w tabeli przedstawiono tylko te wartości współczynników Beta, które są istotne statystycznie dla $p < 0,05$

Pewne rozbieżności w ocenie szans na znalezienie pracy poza miejscem zamieszkania ujawniają się również w przypadku bezrobotnych z różnych powiatów. Trudno znaleźć dla nich jakąś jednoznaczną interpretację, zwłaszcza jeśli uwzględnimy fakt, że to cechy społeczno-demograficzne w pewnej mierze decydowały o wartości szacowanego prawdopodobieństwa. Charakterystyczna dla wszystkich powiatów jest wiara w to, że w każdym innym powiecie (przede wszystkim chodzi tutaj o Rzeszów) poza swoim własnym, znalezienie pracy byłoby dużo łatwiejsze. Ta zależność odnosi się także do

innego województwa (szczególnie mazowieckiego i małopolskiego) i kraju. Krótko mówiąc – wszędzie byłoby łatwiej niż na miejscu (**tabela 18**). Interpretując poniższe zestawienie, należy z ostrożnością odnosić się do wyniku dotyczącego rzeszowskich, krośnieńskich, przemyskich i tarnobrzeskich bezrobotnych wskazujących „inny powiat”. Ze względu na przyjęte i sygnalizowane wcześniej założenie o traktowaniu powiatów grodzkich i właściwych im powiatów ziemskich jako wspólnej kategorii analizy, do odpowiedzi „inny powiat” kwalifikowały się:

- powiaty grodzkie wskazywane przez mieszkańców właściwego im powiatu ziemskiego;
- powiaty ziemskie wskazywane przez mieszkańców właściwego im powiatu grodzkiego.

Tabela 17. Ocena szans na znalezienie pracy w różnych miejscowościach i regionach w zależności od powiatu zamieszkania

Powiat zamieszkania	Miejscowość zamieszkania	Inna miejscowość w powiecie	Inny powiat	Inne województwo	Inny kraj
Rzeszów	45,68	38,95	83,33	71,59	74,11
Krosno	24,68	38,04	63,75	73,92	79,39
Przemysł	20,96	32,29	59,74	65,78	89,66
Tarnobrzeg	29,90	34,24	54,03	70,82	74,36
bieszczadzki	12,50	10,21	42,28	60,32	86,18
brzozowski	10,11	27,91	53,79	59,62	76,04
dębicki	36,89	45,39	67,75	70,59	73,97
jarosławski	40,90	41,96	66,18	80,67	80,77
jasielski	33,20	46,30	64,67	75,62	73,31
kolbuszowski	22,33	40,75	56,25	70,00	89,87
leski	31,15	32,71	61,67	69,48	88,24
leżajski	29,50	39,06	60,58	77,24	75,47
lubaczowski	26,38	31,88	61,36	70,57	79,07
łańcucki	27,29	47,62	56,79	-	78,18
mielecki	31,68	29,90	53,83	67,76	70,12
niżański	27,45	31,74	60,24	71,46	73,14
przeworski	25,93	37,43	63,04	71,30	75,52
ropczycko-sędziszowski	31,02	45,49	66,06	79,42	77,59
sanocki	19,19	14,43	54,48	69,76	86,49
stalowowolski	32,17	20,90	41,00	52,68	66,92
strzyżowski	30,86	43,55	77,00	74,50	92,92
Ogółem	28,27	34,47	58,72	69,68	78,17

Uwaga: kolorem szarym oznaczono cztery najwyższe wartości średnie dla wszystkich ocenianych miejscowości lub regionów

Aby dowiedzieć się jeszcze więcej o strukturze relacji między ocenami szans zatrudnienia w różnej odległości od miejsca zamieszkania, przeprowadzono analizę czynnikową tych ocen. Wyodrębnione metodą głównych składowych dwa czynniki przekroczyły kryterium wartości własnej większej od 1. Pierwszy z nich wyjaśniał 55% a drugi 22% ogólnej wariancji ocen. Czynniki poddano rotacji Varimax z normalizacją Kaisera. Pierwszy czynnik rotowany wyjaśniał 46%, a drugi 31% zróżnicowania ocen.

Analiza czynnikowa jest metodą, która pozwala zidentyfikować ukryte źródła zmienności, o których z pewnymi zastrzeżeniami, można myśleć jako „prawdziwych” przyczynach zróżnicowania wyników, tu – ocen szans zatrudnienia w różnych miejscach. Innymi słowy, pozwala odpowiedzieć na pytanie, od ilu czynników i w jakim stopniu zależą oceny respondentów.

Tabela 18. Wyniki analizy czynnikowej. Macierz rotowanych czynników.

	Czynnik	
	1 Pesymizm	2 Ruchliwość
Szansa znalezienia pracy w swojej miejscowości	,830	-,092
Szansa znalezienia pracy w innej miejscowości powiatu	,848	,123
Szansa znalezienia pracy w innym powiecie	,768	,496
Szansa znalezienia pracy w innym województwie	,570	,666
Szansa znalezienia pracy w innym kraju	-,071	,907

Uzyskane zależności czynnikowe charakteryzuje bardzo przejrzysta struktura. Pierwszy czynnik silnie ładuje wszystkie oceny za wyjątkiem ocen szans znalezienia pracy za granicą. Z kolei drugi czynnik zdecydowanie najsilniej ładuje oceny szans znalezienia pracy za granicą, z wyraźną tendencją do spadku ładunków w miarę zbliżania się do miejsca zamieszkania, gdzie przyjmuje wartość bliską zera.

Analiza czynnikowa jest metodą pożyteczną w ukazywaniu struktury zależności obecnych w danych, niestety nie pomaga badaczowi nazwać (zidentyfikować) wyodrębnionych czynników. Analityk ma tu więc do rozwiązania następującą zagadkę: jakie dwa, niezależne od siebie, czynniki mogą wpływać na oceny szans zatrudnienia w ten sposób, że od pierwszego silnie i w podobnym stopniu zależą wszystkie oceny za wyjątkiem tych, które mówią o szansach zatrudnienia za granicą, podczas gdy od drugiego zależą niemal w całości oceny szans znalezienia zatrudnienia za granicą, a pozostałe zależą tym słabiej im bliżej miejsca zamieszkania leży miejsce, którego oceny dotyczą? Obecne badania miały eksploracyjny charakter i dlatego nie dostarczają materiału, który pozwalałby jednoznacznie zidentyfikować wyodrębnione czynniki. Pozwalając sobie na pewną dozę spekulacji, można jednak przypuścić, że w pierwszym przypadku chodzi o składową, którą umownie można by nazwać czynnikiem pesymizmu. Pamiętajmy, że to czynnik, od którego niemal w całości zależą oceny szans znalezienia pracy w miejscu zamieszkania, ale też w prawie takim samym stopniu oceny tych szans w innych miejscach – z wyłączeniem zagranicy. Wygląda więc na to, że chodzi tu o czynnik, który działa

tak samo niezależnie od odległości. Taki charakter z pewnością ma **pesymizm**. Należy oczekiwać, że przekonania respondentów, iż mają małe (lub przeciwnie, duże) szanse powodzenia w swoich przedsięwzięciach zawodowych, będą w takim samym stopniu ważyły na ocenach szans zatrudnienia niezależnie od miejsca. Zaskakujące i niespodziewane jest natomiast to, że spostrzegane szanse zatrudnienia za granicą nie zależą od tego czynnika wcale. Jakby zagranica była odrębnym, mitycznym światem, w którym obowiązują zasady inne niż w codziennej rzeczywistości.

Ocena szans zatrudnienia za granicą zależy za to w całości od czynnika drugiego, który działa tym silniej, im dalszego miejsca dotyczy. Wydaje się, że – z mniejszą niż w przypadku czynnika pierwszego – dozą wątpliwości można zaryzykować twierdzenie, że chodzi tu o czynnik, który umownie nazwano czynnikiem **ruchliwości**. Może nawet właściwiej byłoby nazwać go popędem do eksploracji: chodzi o tę szczególną ludzką właściwość, która sprawia, że nowe miejsca intrygują i przyciągają tym bardziej im są bardziej odległe i nieznanne.

Stosunkowo niewielka liczba osób deklarujących gotowość wyjazdu uniemożliwia rzetelne zestawienie analizowanych wyżej ocen z deklaracjami konkretnych zachowań. Widać jednak niezbyt wyraźną, ale istotną statystycznie tendencję do uzyskiwania przez osoby deklarujące gotowość wyjazdu zagranicznego wyższych wartości czynnika ruchliwości (ANOVA, $p < 0,001$, eta kwadrat: 5%).

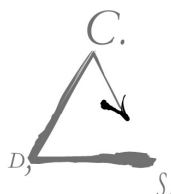
Niezależnie, czy i na ile słuszna jest przedstawiona wyżej interpretacja, wyniki analizy czynnikowej mocno sugerują istnienie jakościowej różnicy psychologicznej między migracją w obrębie kraju i wyjazdem zagranicznym. Należy liczyć się z intrygującą, przeciw-intuicyjną możliwością, że ocena szans zatrudnienia w miejscu zamieszkania nie ma żadnego znaczenia dla tego, na ile obiecująca wydaje się perspektywa wyjazdu zagranicznego. Wydaje się ona zależeć raczej od indywidualnej gotowości do eksploracji, czynnika, któremu w pięcioczynnikowej teorii osobowości Costy i McCrae¹⁶ najbliższą odpowiada wymiar **otwartości**. W kategoriach tej teorii, czynnik pierwszy – z nieco mniejszą dozą pewności można by zidentyfikować z wymiarem **neurotyzmu**.

Reasumując, można z pewną dozą spekulacji postawić tezę, że spostrzegana atrakcyjność wyjazdu jest wypadkową działania dwóch czynników (wymiarów, cech obecnych w różnym natężeniu u różnych bezrobotnych). Pierwszy z tych czynników to uogólniona ocena szans zdobycia zatrudnienia na miejscu i w innych miejscach w kraju. Nazwany on został czynnikiem pesymizmu. Nieformalnie, ale obrazowo jego istotę oddaje sformułowanie: „wszędzie źle”. Istotę drugiego czynnika, czynnika ruchliwości, ujmuje skrótowo zdanie: „im dalej, tym lepiej”. Czynniki działają niezależnie. Dlatego silne przekonanie, że im dalej tym lepiej (a najlepiej za granicą) równie dobrze mogą wyrażać zarówno skrajni pesymiści, którzy uważają, że „w tym kraju” nie ma absolutnie żadnych szans, jak i optymiści, którzy oceniają szanse zatrudnienia w kraju generalnie dobrze. Analogicznie, wśród tych, których dalekie podróże nie ciągną ani trochę, znajdą się zarówno optymiści jak pesymiści w kwestii szans zatrudnienia w kraju.

¹⁶ McCrae Robert, Costa Paul; *Osobowość dorosłego człowieka. Perspektywa teorii pięcioczynnikowej*; WAM, 2005

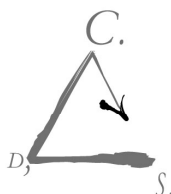
Dodatkowo trzeba odnotować, że czynnik pesymizmu zdaje się nie wpływać na oceny szans zatrudnienia za granicą – a więc nawet zdecydowany zrzęda i malkontent potrafi przyznać, że wyjazd zagraniczny otwiera atrakcyjne możliwości.

Podsumowanie

- im dalej od miejsca zamieszkania tym większe spostrzegane szanse znalezienia zatrudnienia – we własnej miejscowości szacowane są one na 28,3%, natomiast za granicą na 78,2%. Rozpiętość spostrzeganych szans rośnie wśród osób zdecydowanych na wyjazd, natomiast maleje w przypadku nierozważających migracji zarobkowej;
- w odniesieniu do powiatów (z wyjątkiem własnego), najwyżej spostrzegane są szanse na zatrudnienie w Rzeszowie, w dalszej kolejności wskazywany jest powiat sanocki i stalowowolski. Spośród województw, zdecydowanie największe – zdaniem bezrobotnych – są szanse na prace na Mazowszu, dwa razy mniejsze możliwości daje Małopolska. Szanse znalezienie pracy za granicą są najwyższe w tych państwach, do których najczęściej zamierzają wyjeżdżać bezrobotni – w Anglii, Niemczech i Włoszech;
- nie istnieje zależność między stopą bezrobocia w poszczególnych powiatach, województwach i krajach a spostrzeganą przez bezrobotnych szansą zatrudnienia w nich;
- im wyżej oceniana jest szansa pracy za granicą, tym bardziej pesymistyczne spojrzenie na możliwość zatrudnienia we własnej miejscowości.

2.4 Doświadczenia związane z pracą a preferowany charakter migracji

Bezrobotnych pytano, czy ktoś z ich najbliższej rodziny – rodzeństwo, rodzice, współmałżonek lub dzieci – pracuje zarobkowo. Trzy czwarte badanych ma kogoś takiego w rodzinie (73,5%), przy czym co dziesiąta osoba wśród wszystkich odpowiadających twierdząco zaznaczyła, że są to członkowie rodziny pracujący tylko w miejscowości zamieszkania respondenta (10,5%). Członkowie rodziny pozostałych badanych pracują poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym powiecie (46,7%), w innym powiecie (16,9%), w innym województwie (13,0%) bądź też w innym kraju (47,6%).

Zestawiając kierunek preferowanego wyjazdu (osób zdecydowanych na wyjazd lub rozważających opuszczenie miejscowości zamieszkania) z miejscem pracy członków rodziny tych osób, zauważyć można pewną charakterystyczną regularność. Posiadanie rodziny w innym powiecie, w innym województwie czy za granicą zwiększa istotnie odsetek osób chcących wyjechać, które wybierają właśnie ten „rodzinny” kierunek. Chętnych na wyjazd do innego powiatu i jednocześnie posiadających rodzinę w innym powiecie, jest blisko trzykrotnie więcej (22,2%) od tych, którzy nie mają rodziny w innym powiecie, ale chcą do niego wyjechać (8,2%). Podobne proporcje widać w przypadku województwa. Rozważających wyjazd do innego województwa i jednocześnie posiadających w innym województwie kogoś z rodziny, jest prawie trzykrotnie więcej (40,4%) od tych, u których nikt z rodziny nie mieszka w innym województwie, ale mimo to chcieliby tam wyjechać (15,0%). Istotne różnice dzielą również tych, którzy mają kogoś za granicą i jednocześnie chcą tam wyjechać (68,6%), od tych, u których nikt z rodziny nie pracuje poza granicami kraju, ale biorą pod uwagę ten kierunek migracji (46,5%). Nie ma natomiast zależności pomiędzy faktem posiadania pracujących członków rodziny w innej miejscowości powiatu, a chęcią szukania pracy w obrębie powiatu zamieszkania.

Ten związek miejsca pracy kogoś z rodziny i preferowanego kierunku wyjazdu, jeszcze wyraźniej uwidacznia się przy zastosowaniu regresji logistycznej. Metoda ta opiera się na zbliżonych założeniach analitycznych i interpretacyjnych jak regresja liniowa – służy do określenia związku pomiędzy zmienną zależną (w tym wypadku wyborem docelowego miejsca migracji) a liniową kombinacją zmiennych niezależnych (tutaj: faktem posiadania kogoś z rodziny w danej miejscowości czy regionie). Różnica sprowadza się do tego, że zmienna zależna podlega transformacji w tzw. logit czyli logarytm naturalny szansy (prawdopodobieństwa) zajścia danego zdarzenia (w tym wypadku odpowiedzi twierdzącej na pytanie o preferowany kierunek wyjazdu). Wyliczone w modelu wartości antylogarytmu $\text{Exp}(B)$ określanego jako „ryzyko względne” albo „iloraz szans” informują, w jakim stopniu rośnie szansa zdarzenia (wybór danego kierunku), gdy wystąpi zdarzenie opisywane przez zmienną niezależną (posiadanie kogoś z rodziny w danym miejscu). Oczywiście w regresji logistycznej mierzony jest również efekt „netto”, wpływ zmiennej niezależnej na zmienną zależną szacuje się przy wyłączeniu wpływu pozostałych zmiennych niezależnych (**tabela 19**). W jaki sposób można interpretować otrzymane

wyniki? Chęć wyjazdu do innej miejscowości w powiecie zamieszkania w żaden sposób nie jest warunkowana faktem posiadania kogoś w innej miejscowości tego powiatu (ani gdziekolwiek indziej). Jednak, kiedy badany posiada kogoś z rodziny w innym powiecie, szansa, że wybierze ten kierunek migracji, zwiększa się trzykrotnie ($Exp(B)=3,01$) w porównaniu z tymi, którzy nie mają nikogo z rodziny w innym powiecie województwa podkarpackiego. Z drugiej strony – żadne inne miejsce pracy kogoś z rodziny nie warunkuje wyboru właśnie tego kierunku. W przypadku innego województwa sytuacja jest podobna. Jeśli ktoś z rodziny badanego pracuje poza województwem podkarpackim (ale w Polsce), to prawdopodobieństwo wyboru właśnie tego kierunku wzrasta trzyipółkrotnie, w porównaniu z tymi, których nikt z rodziny nie pracuje w innym województwie ($Exp(B)=3,53$). Co ciekawe, jednocześnie zmniejsza się szansa wyboru innego kraju o 66% ($Exp(B)=0,34$). Ten mechanizm wyborów – tylko odwrócony – powtarza się w przypadku zagranicy. Jeśli respondent ma kogoś pracującego za granicą, to szansa, że wybierze właśnie ten kierunek migracji rośnie dwuipółkrotnie ($Exp(B)=2,43$) w porównaniu z tymi, których nikt z rodziny nie pracuje poza granicami Polski. Jednocześnie prawdopodobieństwo wyboru innego województwa spada o 62% ($Exp(B)=0,38$) również w odniesieniu do tych, którzy nie mają nikogo z rodziny za granicą. Zarówno w przypadku wyboru innego województwa jak i zagranicy, fakt posiadania kogoś w innym powiecie lub w innej miejscowości powiatu zamieszkania, nie wpływa na te wybory.

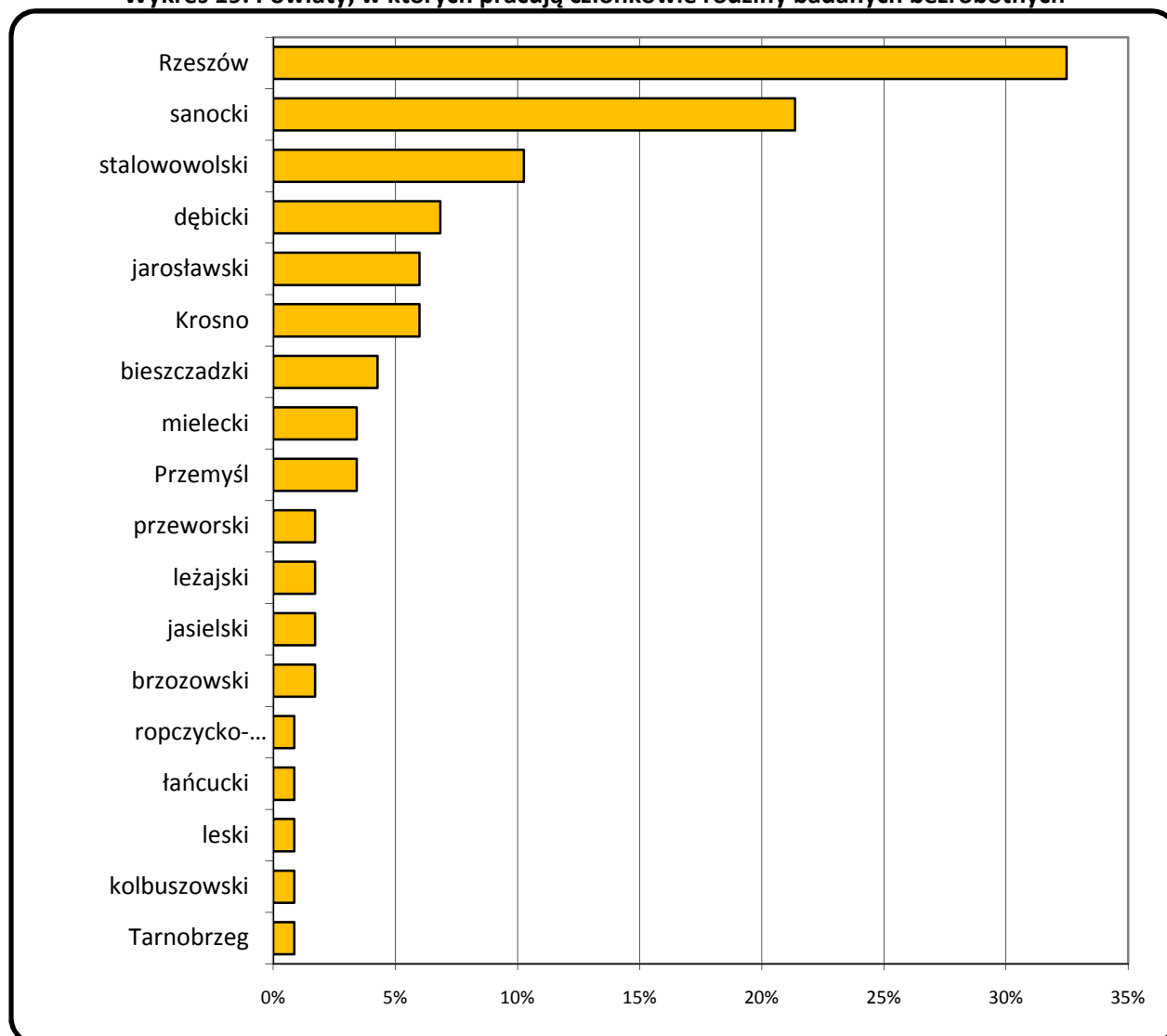
Tabela 19. Prawdopodobieństwo wyboru danego kierunku migracji zarobkowej w zależności od posiadania kogoś z rodziny w danej miejscowości lub regionie (wartości antylogarytmu $Exp(B)$)

Miejsce pracy kogoś z członków rodziny	Preferowany kierunek wyjazdu			
	Inna miejscowość w tym samym powiecie	Inny powiat	Inne województwo	Inny kraj
Inna miejscowość w tym samym powiecie	-	-	-	-
Inny powiat	-	3,01	-	-
Inne województwo	-	-	3,53	0,38
Inny kraj	-	-	0,34	2,43

Gdzie pracują członkowie rodziny badanych? Biorąc pod uwagę granice województwa podkarpackiego (z wyłączeniem powiatów zamieszkania respondentów), co trzeci bezrobotny wskazywał na Rzeszów (32,5%), co piąty na powiat sanocki (21,4%), a co dziesiąty na powiat stalowowolski (10,3%). Pozostałe regiony Podkarpacia wymieniano relatywnie rzadziej (**wykres 19**). Wyniki te mogą służyć za interpretację wcześniejszych rezultatów: jeśli fakt posiadania kogoś z rodziny w innym powiecie, zwiększa prawdopodobieństwo wyjazdu do innego powiatu, to wybór Rzeszowa, przez większość badanych myślących o wyjeździe do innego powiatu, staje się oczywisty.

Wykres 19. Powiaty, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych

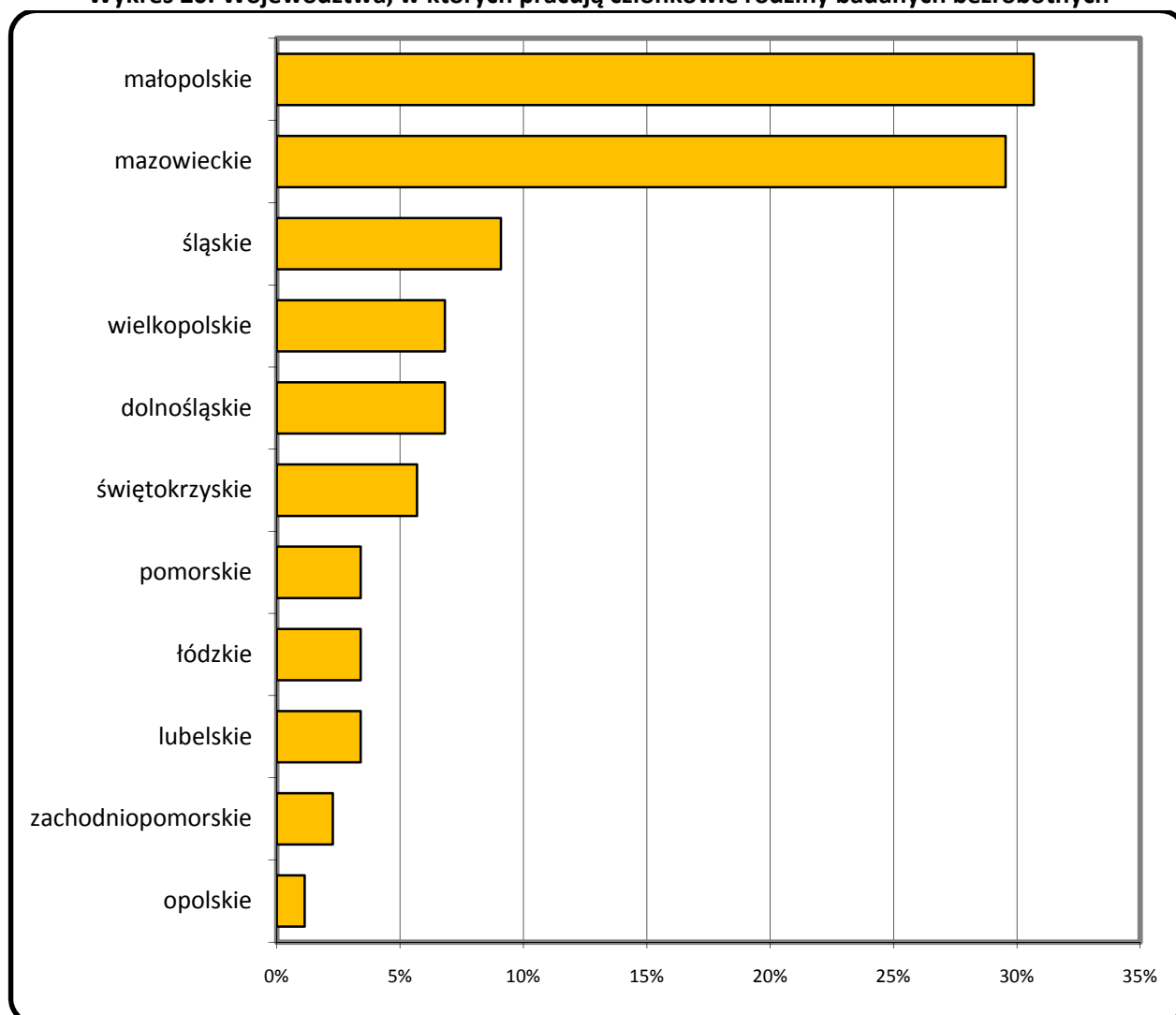

Uwaga: ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100

Analizując odpowiedzi dotyczące innych województw zauważyć można, że członkowie rodziny badanych, najczęściej pracują w dwóch województwach: małopolskim (30,7%) i mazowieckim (29,5%). Na pozostałe województwa wskazywał nie więcej jak jeden na dziesięciu badanych bezrobotnych (wykres 20).

Wykres 20. Województwa, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych

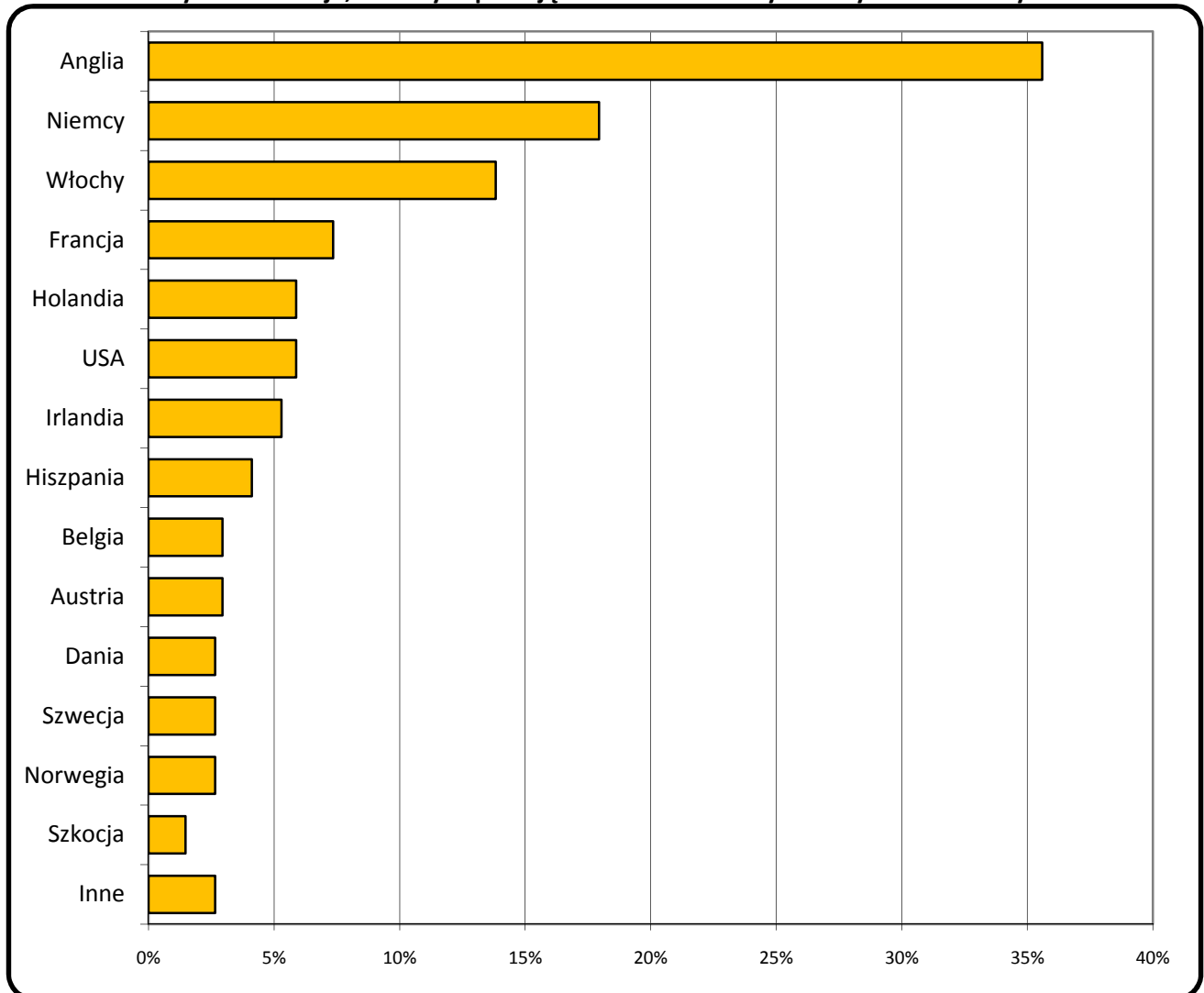

Uwaga: ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi, procenty nie sumują się do 100

Dane dotyczące innych krajów również nie zaskakują. Ranking „popularności” państw, w których pracują członkowie rodziny badanych, jest dość wiernym odzwierciedleniem rankingów pokazujących preferowane kierunki wyjazdów zagranicznych i szacowanego prawdopodobieństwa znalezienia pracy w poszczególnych krajach. Tak więc, zdecydowanie najwięcej osób bezrobotnych ma kogoś z rodziny w Anglii (35,6%). Na drugim miejscu są Niemcy – pracuje tam krewny co piątego badanego (17,9%). Na trzecim – Włochy (13,8%). W dalszej kolejności są Francja (7,4%), Holandia (5,9%), USA (5,9%) czy Irlandia (5,3%). W pozostałych, wymienionych krajach rodzinę ma nie więcej, jak co dwudziesty bezrobotny (**wykres 21**).

Wykres 21. Kraje, w których pracują członkowie rodziny badanych bezrobotnych

Na koniec badanych zapytano o to, czy pracowali zarobkowo, ale poza miejscem ich dotychczasowego zamieszkania. Dwóch na trzech respondentów potwierdziło, że ma takie doświadczenie za sobą (61,9%). Wśród tych osób większość pracowała za granicą (59,0%). Co czwarty badany z „doświadczeniem” pracował w tym samym powiecie (28,5%), natomiast w innych powiatach i województwach podejmowano pracę stosunkowo rzadko (odpowiednio 14,2% i 17,1%) (tabela 20).

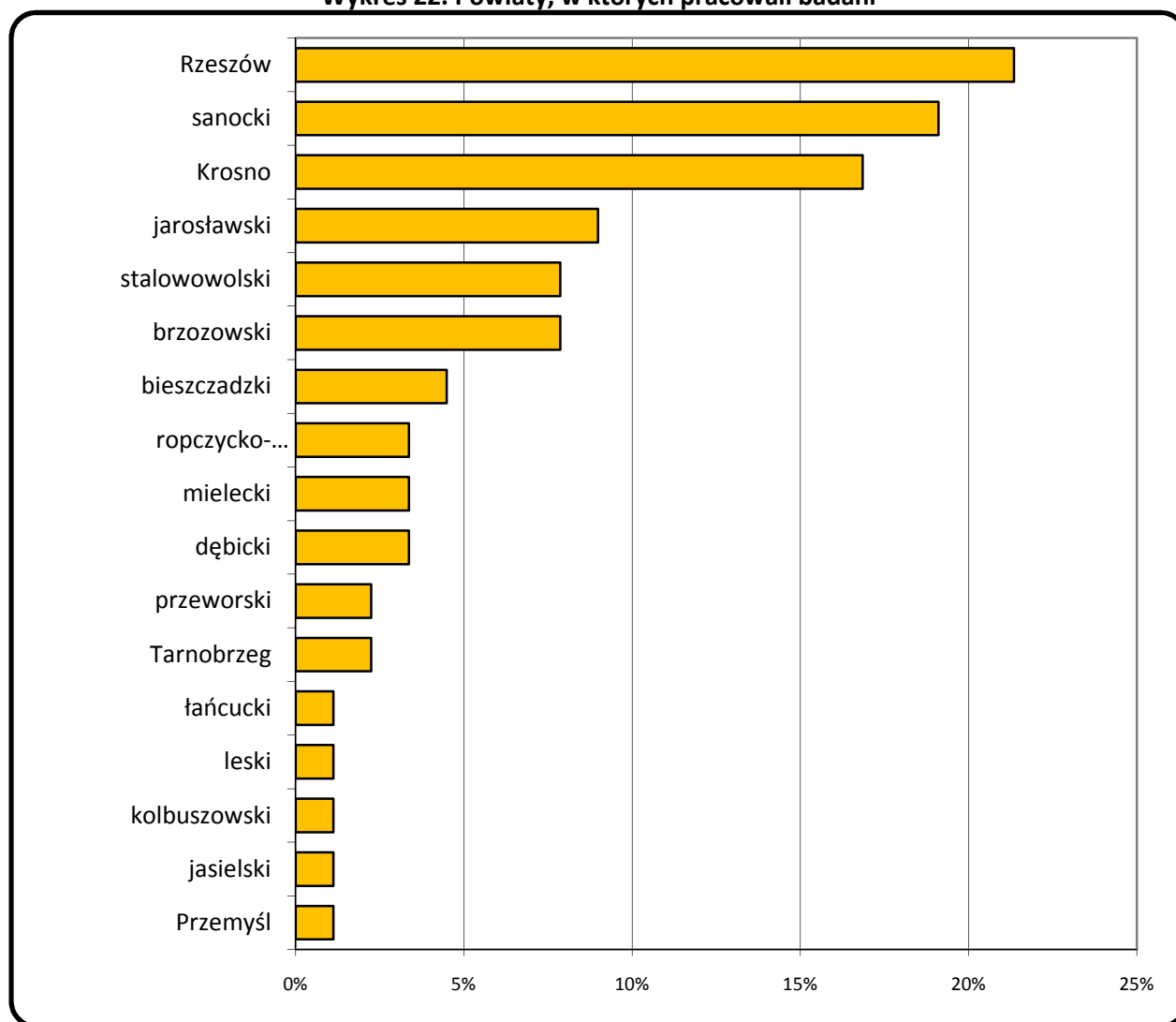
Tabela 20. Miejsca, w których badani pracowali zarobkowo

Miejsce pracy	Procent
Poza miejscem zamieszkania badanego, ale w tym samym powiecie	28,5
W innym powiecie	14,2
W innym województwie	17,1
Za granicą	59,0

Osoby, które mają doświadczenie związane z pracą w innym powiecie, najczęściej wskazywały Rzeszów (21,3%), powiat sanocki (19,1%) i Krosno (16,9%). W pozostałych powiatach, nie pracował więcej, jak co dziesiąty badany (**wykres 22**).

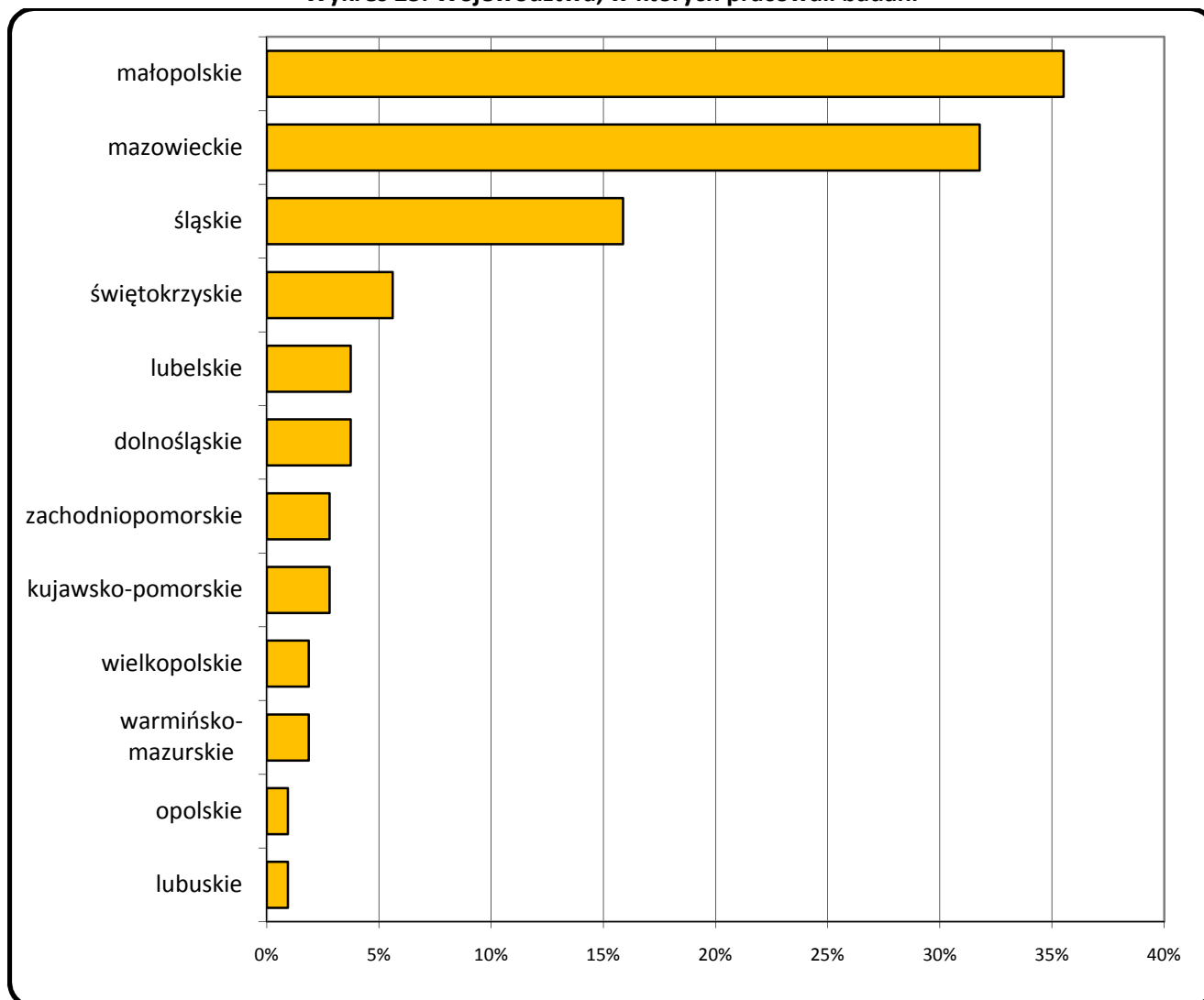
Wykres 22. Powiaty, w których pracowali badani

Wśród wszystkich województw, w których bezrobotni z Podkarpacia podejmowali pracę, ponownie wyróżniają się dwa: małopolskie (35,5%) i mazowieckie (31,8%). Stosunkowo często pracowano również na Śląsku (15,9%). Doświadczeń związanych z pracą w każdym innym województwie ma nie więcej niż 6% badanych (**wykres 23**).

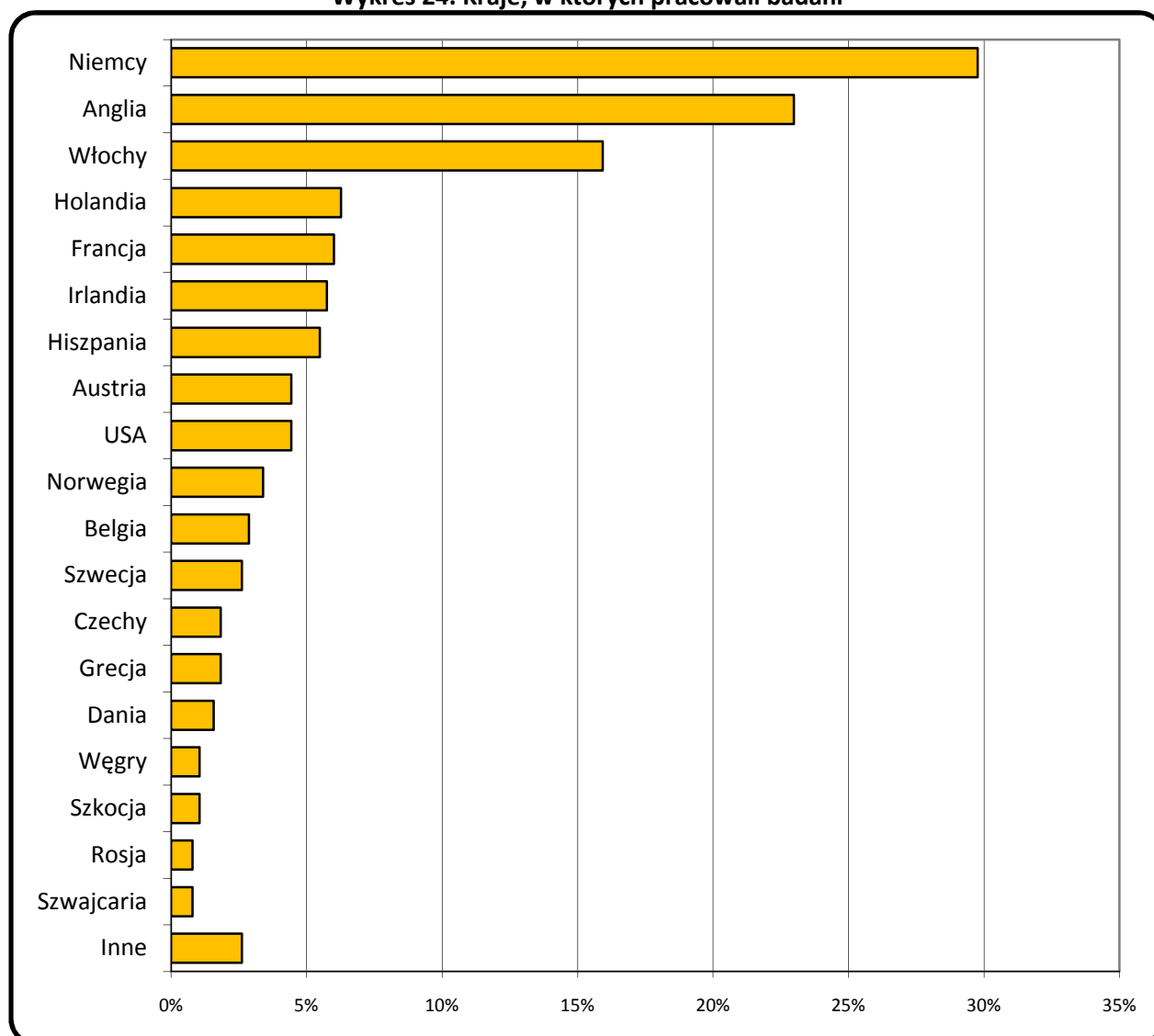
Wykres 23. Województwa, w których pracowali badani

Najpopularniejszym krajem, w którym pracowali aktualni bezrobotni województwa podkarpackiego były Niemcy. Blisko co trzeci badany znalazł zatrudnienie u zachodniego sąsiada Polski (29,8%). Dość często wyjeżdżano również do Anglii – pracował tam prawie co czwarty respondent (23,0%). Popularne były również Włochy – 15,9% respondentów ma doświadczenie związane z pracą na Półwyspie Apenińskim. Pozostałe kraje wybierane były relatywnie rzadko – w każdym kolejnym kraju nie pracowało więcej niż 7% spośród wszystkich wyjeżdżających do pracy za granicę (**wykres 24**).

Wykres 24. Kraje, w których pracowali badani

Jak się okazuje, preferowane kierunki przyszłych migracji zarobkowych są w znacznej mierze determinowane byłymi doświadczeniami związanymi z wyjazdami zagranicznymi. Duża liczba badanych myśli o powrocie tam, gdzie już wcześniej pracowała. Jeśli jakaś osoba przebywała w konkretnym miejscu za granicą, to zazwyczaj wymieniała je również, jako docelowy punkt przyszłych wyjazdów. Biorąc pod uwagę 4 najpopularniejsze kraje, w których w przyszłości chcieliby pracować badani, otrzymujemy następujące wyniki (wartości procentowe oznaczają odsetek osób, które pracowały w danym kraju w przeszłości i także teraz deklarują chęć wyjazdu właśnie do niego):

• Anglia	}	Anglia	(69,1%)
		Norwegia	(8,8%)
		Holandia	(4,4%)
• Niemcy	}	Niemcy	(59,0%)
		Anglia	(10,3%)
		Francja	(6,4%)
• Włochy	}	Włochy	(72,7%)
		Niemcy	(9,1%)
		Norwegia	(4,5%)
• Holandia	}	Holandia	(72,2%)
		Anglia	(16,7%)
		Norwegia	(5,6%)

Istotnym pytaniem jest to, czy doświadczenie związane z pracą poza miejscem zamieszkania wpływa na chęć wyjazdu w poszukiwaniu pracy. Na poziomie najbardziej ogólnym widać pewną zależność: wśród osób, które pracowały poza miejscowością zamieszkania, gotowość do wyjazdu deklaruje 60,2%, natomiast spośród osób bez doświadczenia poza miejscem zamieszkania, skłonnych wyjechać jest 47,1%. Dane te nie pokazują jednak, czy każdy wyjazd do pracy poza miejsce zamieszkania jest czynnikiem motywującym do kolejnego wyjazdu. Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, ponownie przeprowadzona została analiza w oparciu o model regresji logistycznej. Do modelu regresji, jako zmienną zależną wprowadzono „skłonność do wyjazdu”, a zmiennymi niezależnymi były kodowane zerojedynkowo zmienne wskazujące na posiadanie lub brak doświadczenia związanego z pracą poza miejscem zamieszkania. Okazuje się, że tylko praca w innym województwie lub w innym kraju zwiększa prawdopodobieństwo ponownego opuszczenia miejsca zamieszkania. W przypadku pracy poza województwem szansa na wyjazd (deklarowany) wzrasta ponad trzykrotnie w porównaniu z tymi, którzy nie pracowali w innym województwie ($\text{Exp}(B)=3,27$), i dwukrotnie, jeśli badany ma już za sobą pracę za granicą ($\text{Exp}(B)=2,01$).

Bardziej szczegółowa analiza ujawnia podobne, adekwatne zależności. Można bowiem zapytać, w jakim stopniu doświadczenie związane z konkretnym miejscem pracy wpływa na chęć powrotu do tego miejsca. Okazuje się, że jeśli ktoś pracował już w innym powiecie, to szansa, że zadeklaruje właśnie taki kierunek wyjazdu, rośnie ponad czterokrotnie, w porównaniu z tymi, którzy w innym powiecie nie pracowali ($\text{Exp}(B)=4,29$). Doświadczenia związane z pracą gdzie indziej, nie wpływają na chęć szukania pracy w innym powiecie. Podobna zależność pojawia się odnośnie województwa. Jeśli ktoś pracował w innym województwie, to prawdopodobieństwo, że wskaże ten kierunek wyjazdu jest ponad dwukrotnie wyższe w porównaniu z tymi, którzy nie podejmowali dotychczas pracy poza Podkarpaciami ($\text{Exp}(B)=2,31$). Nieco inna sytuacja dotyczy wyjazdów zagranicznych. Fakt, że ktoś pracował za granicą,

zwiększa dwukrotnie szansę, że wskaże on jakiś kraj poza Polską, jako docelowe miejsce migracji ($\text{Exp}(B)=2,10$) w porównaniu z tymi, którzy za granicą nie pracowali. Jednocześnie dla mających doświadczenie w pracy za granicą, zmniejsza się o 46% prawdopodobieństwo wskazania innego województwa w porównaniu z tymi, którzy za granicą nie pracowali ($\text{Exp}(B)=0,54$) (tabela 20).

Tabela 21. Prawdopodobieństwo wyboru danego kierunku migracji w zależności od dotychczasowych doświadczeń związanych z pracą poza miejscowością zamieszkania (wartości antylogarytmu $\text{Exp}(B)$)

Preferowany kierunek wyjazdu	Miejsce pracy			
	Inna miejscowość w tym samym powiecie	Inny powiat	Inne województwo	Inny kraj
Inna miejscowość w tym samym powiecie	-	-	-	-
Inny powiat	-	4,29	-	-
Inne województwo	-	-	2,31	0,54
Inny kraj	-	-	-	2,10

Podsumowanie

- spośród zatrudnionych – poza miejscem zamieszkania bezrobotnych – ich członków rodzin, 46,7% pracuje w tym samym powiecie, 16,9% w innym powiecie, 13,0% w innym województwie a 47,6% poza granicami kraju;
- posiadanie rodziny w innym powiecie, w innym województwie czy za granicą zwiększa istotnie (odpowiednio: 3 razy, niemal 3 razy, półtora raza) odsetek bezrobotnych chcących wyjechać, którzy wybierają właśnie ten zasięg migracji;
- konkretne miejsca (powiaty, województwa, kraje) pracy członków rodzin bezrobotnych są zbieżne zarówno z preferowanymi kierunkami wyjazdów badanych jak i miejscami, w których najwyżej postrzegają oni szansę na znalezienie zatrudnienia. Z zależności tej wyłamauje się jedynie województwo śląskie, do którego – mimo dużej ilości pracujących krewnych – bezrobotni stosunkowo rzadko planują w przyszłości wyjeżdżać celach zarobkowych.
- preferowane kierunki przyszłych migracji zarobkowych są w znacznej mierze determinowane własnymi doświadczeniami związanymi z wyjazdami zagranicznymi – osoby, które przebywały w konkretnym miejscu za granicą, zazwyczaj wymieniały je również, jako docelowy punkt przyszłych wyjazdów. Zależność ta sprawdza się w odniesieniu do 4 najpopularniejszych krajów docelowych.

III. PSYCHOLOGICZNE UWARUNKOWANIA MIGRACJI - PODSUMOWANIE

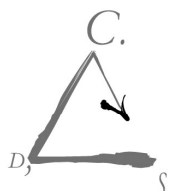
3.1 Motywatory

Ruchy migracyjne bezrobotnych mogą mieć rozmaite przyczyny. Wśród czynników wymienianych przez ankietowanych jako powody zamiaru opuszczenia miejsca zamieszkania (tabela 10) bezapelacyjnie najczęściej wskazywany jest motyw zarobkowy. Na kolejnych miejscach plasują się łatwość znalezienia pracy i chęć odmiany życiowej. Co dziesiąty respondent wskazywał na chęć znalezienia się bliżej rodziny lub znajomych, a co dwudziesty – niezadowolenie z obecnego miejsca zamieszkania. Choć pośród wymienionych motywacji, tylko chęć odmiany życiowej zdaje się mieć charakter czynnika jednoznacznie subiektywnego, każdy z nich jest w mniejszym lub większym stopniu modyfikowany przez zmienne o charakterze psychologicznym.

Paradygmatycznym elementem psychologii współczesnej jest założenie, że ludzie mają tylko bardzo ograniczony wgląd w prawdziwe przyczyny swoich zachowań, decyzji i sądów. Założenie to zostało potwierdzone w tak wielu obszarach i w tak licznych badaniach, że nikt go już dziś nie próbuje poważnie podważać. Z tego punktu widzenia, sensowne staje się pytanie, w jakiej mierze odpowiedzi ankietowanych dają wgląd w rzeczywiste źródła ich postaw i decyzji, a w jakiej oddają tylko stan ich świadomości?

Otwartość na doświadczenie i poszukiwanie wrażeń

Zarówno oczekiwanie lepszych zarobków jak i spodziewana większa łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym tylko w części opierają się na rzetelnej wiedzy respondentów. Najbardziej trafne są w przypadku tych, którzy już wcześniej wyjeżdżali w celach zarobkowych w miejsca, o których się wypowiadają. Pozostali kierują się bardziej swoimi wyobrażeniami, niż rzetelną wiedzą. W rozkładach ocen szans zatrudnienia w różnej odległości od miejsca zamieszkania jasno pokazują zależność, którą można streścić w jednym zdaniu: „im dalej tym lepiej” (wykres 15). Takie przekonanie jest z definicji uzasadnione tylko w miejscu, w którym panują warunki najgorsze z możliwych. Ale i w takim przypadku nie ma powodów oczekiwać, że oddalenie się od tego miejsca o 5000 km daje większe szanse pomyślności niż o 3000 km. Jeśli więc zasada „im dalej tym lepiej” nie znajduje racjonalnego uzasadnienia, to jakie mogą być jej źródła? Analiza czynnikowa ocen szans zatrudnienia w funkcji odległości (zob. tabela 18) daje podstawy do sformułowania ciekawej hipotezy. Choć na podstawie będącego w dyspozycji materiału nie sposób tego stwierdzić na pewno, wydaje się że przyczyna

podejmowania decyzji migracyjnych często może mieć stosunkowo niewiele wspólnego z tym jak respondent spostrzega szanse poprawy swojej sytuacji na miejscu. Na decyzje o wyjeździe, (czasem nawet tylko samą atrakcyjność myśli o wyjeździe), mogą wpływać w większym stopniu cechy indywidualne – otwartość na nowe doświadczenia i skłonność do poszukiwania możliwości poprawy swojego losu w nowym miejscu.

Jeśli rację mają antropolodzy śledzący kopalne i genetyczne ślady migracji naszego gatunku, wszyscy jesteśmy potomkami zaledwie kilkusetosobowej grupy, która kilkadziesiąt tysięcy lat temu opuściła Afrykę przepływając się przez Morze Czerwone do Azji i dalej. Skłonność do eksploracji i zmiany, fascynacja odmiennością, motyw zmiany miejsca i wędrowności to nieodłączny element ludzkiej kondycji. Większość cech psychologicznych rozkłada się w populacji zgodnie z krzywą rozkładu normalnego, wykazuje – jak określają to psychologowie – zróżnicowanie indywidualne. Również omawiana otwartość na doświadczenie i skłonność do poszukiwania okazji poprawy swojego losu są cechami, w zakresie których obserwuje się typowe zróżnicowanie indywidualne. W tych różnicach może kryć się odpowiedź na pytanie, dlaczego część bezrobotnych podejmuje decyzje migracyjne, a część woli pozostać na miejscu. Spośród zidentyfikowanych przez psychologów ważnych różnic indywidualnych, najbliższe omawianemu czynnikowi wydają się: otwartość (openness) – jeden ze składników tzw. „wielkiej piątki” wymiarów osobowości opisanych w bardzo dobrze udokumentowanej teorii osobowości Costy i McCrae¹⁷; oraz poszukiwanie wrażeń (sensation seeking) – wymiar, którego badanie zainicjował Marvin Zuckerman. Większym zapotrzebowaniem na stymulację, ekspansywnością i łatwością kontaktów społecznych charakteryzują się też osoby o wysokim nasileniu ekstrawersji (extraversion), cechy uwzględnianej w obu dominujących dziś czynnikowych ujęciach osobowości: wspomnianej teorii wielkiej piątki, oraz koncepcji trójczynnikowej Hansa Eysencka. Wydaje się, że i ten wymiar mógłby dodatnio korelować z gotowością do podejmowania decyzji migracyjnych.

Reasumując, wydaje się prawdopodobne, że gotowość do migracji wynika przede wszystkim z uniwersalnej dyspozycji do eksplorowania nowych możliwości. Oceny i oczekiwania respondentów – tam gdzie nie opierają się one na konkretnych doświadczeniach ich samych lub ich bliskich i znajomych – byłyby w takim przypadku w dużej mierze wyrazem idealizacji i racjonalizowania. Choć idealizacja i racjonalizowanie są równoznaczne z brakiem świadomego wglądu, błędem byłoby wnioskowanie, że respondenci wcale nie mają świadomości pozostawania pod wpływem czynników subiektywnych: przypomnijmy, że blisko czterdzieści procent planujących wyjazd wymienia chęć odmiany życiowej, jako jeden z trzech najważniejszych powodów myślenia o opuszczeniu miejsca zamieszkania.

Upřednie doświadczenia

¹⁷ McCrae Robert, Costa Paul; *Osobowość dorosłego człowieka. Perspektywa teorii pięcioczynnikowej*; WAM, 2005

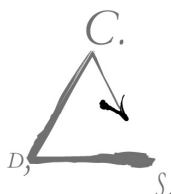
Nie powinno nikogo dziwić, że wcześniejsze doświadczenia migracyjne silnie ważą na późniejszych wyborach ankietowanych bezrobotnych. Doświadczenie wyjazdu zarobkowego do innego województwa zwiększa trzykrotnie, a za granicę dwukrotnie, prawdopodobieństwo podjęcia kolejnej decyzji o wyjeździe. Można powiedzieć, że mamy tu do czynienia ze swoistą odwrotnością opisanego wcześniej motywu poszukiwania nowości i odmiany. Nasza konstrukcja psychiczna sprawia, że naraz coś ciągnie nas w nieznanne i odpycha. Występuje konflikt tendencji – skłonność do eksploracji, która sprawia, że nowość jest atrakcyjna, kłóci się z działaniem mechanizmu chroniącego nas przed zagrożeniem, który każe nam zachować ostrożność i powściągliwość. Obie te tendencje mają głęboki sens przystosowawczy, bowiem nowość naraz jest sygnałem możliwości, jak i potencjalnego zagrożenia. Czynniki doświadczenia rozładowuje częściowo ten konflikt, ułatwiając prognozowanie zawczasu zarówno możliwości i zagrożeń. Dzięki niemu można podjąć działania pozwalające maksymalizować te pierwsze i minimalizować drugie.

Czynniki społeczne

Jak dowodzą badania psychologów społecznych, konformizm jest potężnym czynnikiem, motywującym wiele ludzkich zachowań. Działa on jeszcze silniej, kiedy dochodzą do niego bezpośrednie więzi rodzinne. W zgodzie z tymi przesłankami, wyniki opisane w rozdziale 2.4 pokazują, że respondenci wykazują skłonność do podążania szlakami przetartymi wcześniej przez ich bliskich. Prawdopodobieństwo wyboru kierunku migracji rośnie kilkukrotnie, jeśli w miejscu docelowym przebywa ktoś z rodziny. Konsekwentnie spada też prawdopodobieństwo wyboru innego kierunku. Z jednej strony, wyjazd umożliwiający kontakt z rodziną jest atrakcyjny sam w sobie, bo umożliwia zaspokojenie potrzeby więzi, z drugiej ma zalety podobne do opisanego w poprzednim akapicie korzystania z uprzednich doświadczeń. Różnica jest taka, że tu zainteresowany nie korzysta z doświadczeń własnych tylko cudzych. W przypadku członków rodziny, ze względu na wyjątkowy charakter łączącej nas z nimi relacji, taki „transfer doświadczenia” jest szczególnie efektywny.

3.2 Inhibitory

Neurotyzm

Realizator projektu:

Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska
ul. Szlak 65, biuro 1004, 31-153 Kraków, tel.: (12) 623 77 40, fax: (12) 623 77 85
www.cds.krakow.pl email: cds@cds.krakow.pl, tmwp@cds.krakow.pl

Terenowe biuro projektu:

ul. Grunwaldzka 42/1, 35-068 Rzeszów, tel.: (17) 779 84 88

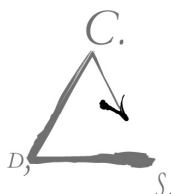
Tak jak w grupie motywatorów wśród potencjalnie ważnych czynników pojawiają się pewne wymiary osobowości, tak w grupie inhibitorów – czynników zmniejszających podjęcie przez bezrobotnego działań zmierzających do poprawy sytuacji, w tym migracji – można oczekiwać podobnych zależności od cech indywidualnych. Omawiana wyżej analiza czynnikowa ocen szans zatrudnienia wyłoniła oprócz czynnika mobilności również czynnik pesymizmu, który przypuszczalnie wykazuje największe powinowactwo w stosunku do wymiaru osobowości kojarzonego ze stabilnością emocjonalną i nazywanego w nawiązaniu do tradycji eysenckowskiej neurotyzmem. Nie chodzi tu o neurotyczność w sensie klinicznym – której osiowym objawem jest labilność emocjonalna i zaburzenia lękowe. Wymiar neurotyzmu wiąże się z szerokim spektrum cech potocznie określanych jako nieśmiałość, brak zaradności, brak inicjatywy, wycofanie, pesymizm, nadmierna ostrożność, zależność, itp.

Niejako z definicji, osoby, które mają trudność w podejmowaniu decyzji, wycofane, bez wiary we własne siły cechują się wysokim poziomem neurotyzmu. A to takie właśnie cechy będą powstrzymywać bezrobotnych przed decyzjami migracyjnymi. O ile działanie czynnika mobilności, skłaniającego do myślenia o wyjeździe, podsumowaliśmy stwierdzeniem „im dalej tym lepiej”, o tyle działanie czynnika pesymizmu/neurotyzmu można podsumować zdaniem „wszędzie źle”.

Opinie respondentów na temat przeszkód migracji

Ankietowanych w niniejszym badaniu proszono o wybranie z listy najważniejszych czynników powstrzymujących bezrobotnych przed opuszczeniem miejsca zamieszkania (Tabela 12). Pytano osobno o to, co powstrzymuje większość bezrobotnych, jak i ich samych. Rozkład odpowiedzi na oba pytania był bardzo podobny. W obu przypadkach zdecydowanie najczęściej wskazywano na zobowiązania rodzinne. Uderzająca różnica dotyczyła jednak czynnika określonego jako „brak odwagi i zaradności życiowej” – aż siedmiokrotnie częściej respondenci wskazywali na ten czynnik jako ograniczenie dotyczące innych, niż ich samych. Innymi słowy, respondenci uważali brak zaradności za jeden z najważniejszych czynników dotyczących ogółu bezrobotnych i zarazem – czynnik najmniej dotyczący ich samych. Mechanizm obronny tak silnie zniekształcający samoocenę ankietowanych, choć doraźnie poprawia samopoczucie, na dłuższą metę jest szkodliwy, bo uniemożliwia zidentyfikowanie ważnego problemu i podjęcie adekwatnych działań zaradczych.

Zastrzeżenie – rola czynników obiektywnych

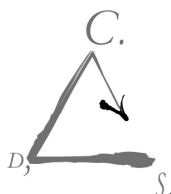

Sytuacja materialna zdecydowanej większości objętych badaniami bezrobotnych nie jest alarmująca. Zarazem osoby te z definicji znajdują się w sytuacji, która jest niepożądana i którą chętnie by zmieniły gdyby miały po temu łatwą możliwość. W takiej sytuacji, decyzje i działania respondentów w szczególności dużym stopniu są wyznaczone przez psychologiczne różnice indywidualne. Osoby podejmujące aktywne działania, w tym decyzje migracyjne, różnią od pozostałych głównie czynniki osobowościowe i temperamentalne. W bardziej skrajnych przypadkach – dotkliwego niedostatku zagrażającego egzystencji biologicznej – należy oczekiwać, że różnice indywidualne zejną na dalszy plan. Taka sytuacja mobilizuje bowiem do działania jednakowo, niezależnie od cech charakteru.

3.3 Wnioski - co dla pracy z bezrobotnymi wynika z psychologicznych przesłanek migracji?

Duża część bezrobotnych oczekuje od urzędu bardziej bezpośredniego wsparcia socjalnego niż działań, które realnie poprawiłyby ich sytuację na rynku pracy. Taka, mało dojrzała postawa przypuszczalnie wynika z niekorzystnych doświadczeń i typu osobowości, w której dominuje bierność, zależność, brak zaradności. Można z niewielkim ryzykiem błędu założyć, że długotrwale bezrobotny ma niską samoocenę i trudność w zmobilizowaniu się do konstruktywnego działania, ale zaprzecza temu, bo koszt psychologiczny takiej konstatacji jest zbyt wielki.

Wyniki sugerują, że oceny szans zatrudnienia są wypadkową działania dwóch niezależnych czynników. Pierwszy, czynnik pesymizmu odpowiada za silne powiązanie ocen szans zatrudnienia w różnych miejscach z oceną szans zatrudnienia w miejscu zamieszkania. Ten czynnik można streścić hasłem „wszędzie jest źle”. Co ciekawe, nie wpływa on wcale na oceny szans zatrudnienia za granicą. Wspomniane hasło wypada więc uzupełnić o zastrzeżenie: „w tym kraju wszędzie jest źle”. Drugi czynnik, ma charakter pozytywny. Jego istotę oddaje hasło „im dalej tym lepiej”. Czynnik ten odzwierciedla głęboko zakorzenioną w ludzkiej naturze skłonność do eksploracji i fascynację odległymi miejscami. Nie zależy od ocen szans zatrudnienia na miejscu. Gdyby więc i to hasło modyfikować tak by lepiej oddawało widoczne w danych zależności, to najbliższe byłoby chyba: „jakkolwiek jest tutaj, gdzie indziej jest lepiej – tym lepiej im dalej”.

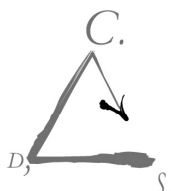
3.4 Pożądane działania

1. Powiatowe Urzędy Pracy powinny kształtować swój wizerunek jako instytucji oferujących coś więcej niż tylko wsparcie socjalne; powinny skuteczniej zachęcać bezrobotnych do zainteresowania się tymi propozycjami, które mogą realnie i trwale poprawić ich szanse na rynku pracy.

2. Wydaje się wskazane prowadzenie programu działań o charakterze psychoedukacyjnym, których celem byłoby wskazanie bezrobotnym właściwych dróg wyjścia z trudnej sytuacji, w której się znajdują. W szczególności, działania te powinny mieć na celu:

- poprawę samooceny bezrobotnych, m. in. poprzez naukę rozpoznawania i wykorzystywania swoich mocnych stron;
- rozwijanie autonomicznej motywacji do pracy (praca jako wartość sama w sobie, jako sposób wyrażania i realizacji samego siebie, a nie tylko źródło środków finansowych);
- kształtowanie nawyków sprzyjających sukcesowi zawodowemu – wdrażanie do systematycznego autonomicznie motywowanego wysiłku (dążenia do celu, który sformułowało się samodzielnie, niezależnie od opinii środowiska);
- podsycanie i wzmacnianie naturalnej ciekawości świata.

3. Migracje są jednym z naturalnych mechanizmów równoważenia rynku pracy. Mogą pełnić tę rolę tym skuteczniej, im bardziej są racjonalne, tzn. im lepiej odzwierciedlają rzeczywiste zróżnicowanie możliwości na tym rynku. Wyniki pokazują, że percepcja tych możliwości przez bezrobotnych, choć jest względnie adekwatna, to jednak w zbyt wielkim stopniu podlega działaniu czynników o charakterze subiektywnym, irracjonalnym. W szczególności, bezrobotni ulegają złudzeniu, że daleki wyjazd stwarza większe szanse niż bliski. Bardziej też kierują się naśladownictwem modnych trendów, niż rzetelnym rozpoznaniem rynku. To sprawia, że nie wszystkie możliwości zostają wykorzystane. Wydaje się, że prezentacja możliwości lokalnych rynków pracy w różnych miejscach potencjalnych migracji w ramach szkoleń lub innych działań edukacyjnych PUP mogłaby poprawić sytuację w tym zakresie.

Załącznik 1. Kwestionariusz wywiadu z osobami bezrobotnymi

KWESTIONARIUSZ WYWIADU Z OSOBAMI BEZROBOTNYMI

Dzień dobry

Nazywam się [...] i w porozumieniu z Urzędem Pracy przeprowadzam badania dotyczące planów migracyjnych mieszkańców tego powiatu.

Chcemy się dowiedzieć, czy brak pracy może wpływać na decyzje o wyjeździe i poznać opinie dotyczące szans znalezienia pracy w innych miejscowościach, województwach czy nawet krajach.

Liczymy na odpowiedzi szczerze i wyczerpujące, ale też zapewniamy, że pozostaną one anonimowe i posłużą jedynie do zbiorczych analiz. Rozmowa ze mną zajmie Panu(i) 4 minuty. **Pana(i) odpowiedzi nie zostaną przekazane do Urzędu Pracy!!!**

BĘDĘ TERAZ ZADAWAŁ(A) PYTANIA I POWOLI CZYTAŁ(A) MOŻLIWE ODPOWIEDZI. W RAZIE POTRZEBY, BĘDĘ POWTARZAŁ(A) ODPOWIEDZI. PROSZĘ SIĘ ZA KAŻDYM RAZEM DOBRZE ZASTANOWIĆ I WSKAZAĆ TĘ, KTÓRA NAJBARDZIEJ DO PANA(I) PASUJE.

1. Czy jest Pan/i osobą bezrobotną?

- 1) nie → **należy zakończyć wywiad**
- 2) tak, krócej niż 3 miesiące
- 3) tak, co najmniej 3 ale nie dłużej niż 12 miesięcy
- 4) tak, od ponad roku

2. Czy gdy zazwyczaj przychodzi Pan/i do Urzędu Pracy to:

uwaga: jeśli powie, że jest pierwszy raz to zapytać po co jest tu dzisiaj?

- 1) po to aby znaleźć pracę
- 2) po to aby odebrać zasiłek lub podpisać się na liście
- 3) po to aby się czegoś nauczyć lub doszkolić
- 4) w innym celu. Jakim?.....

3. Jaka jest główna przyczyna bezrobocia w Pana/i miejscowości i okolicach?

- 1) brak kwalifikacji lub umiejętności mieszkańców
- 2) brak miejsc pracy
- 3) niechęć mieszkańców do pracy
- 4) Coś innego. Co?.....

4. Czy zamierza Pan/i opuścić swoją miejscowość w poszukiwaniu pracy?

uwaga: nie czytać odpowiedzi nr 5

- 1) tak
- 2) teraz nie, ale nie wykluczam tego w przyszłości
- 3) nie i raczej nie zrobię tego w przyszłości → **należy przejść do pytania 8**

- 4) tak, ale nie w poszukiwaniu pracy. Z jakiego powodu?.....
→ **należy przejść do pytania 8**
- 5) nie wiem, trudno powiedzieć → **należy przejść do pytania 8**

5. Dokład konkretnie zamierza Pan/i wyjechać?

uwaga: w razie potrzeby doprecyzować: „Proszę podać tylko jeden, najbardziej prawdopodobny kierunek wyjazdu”;

uwaga: nie odczytywać odpowiedzi

- 1) za granicę → do jakiego kraju?.....
- 2) do innego województwa → do jakiego?.....
- 3) do innego powiatu → do jakiego?.....
- 4) do innej miejscowości w tym samym powiecie
- 5) jeszcze nie wiem

6. Na jak długo chciał(a)by Pan/i wyjechać?

uwaga: nie czytać odpowiedzi nr 5

- 1) na krócej niż rok → A na ile miesięcy?.....
- 2) na rok lub dłużej → A na ile lat?.....
- 3) na stałe
- 4) na tyle, ile zajmie mi zarobienie odpowiedniej sumy pieniędzy
- 5) jeszcze nie wiem

7. Co skłoniło Pana/i do myślenia o wyjeździe? Proszę wskazać nie więcej niż 3 najważniejsze czynniki

uwaga: nie czytać odpowiedzi nr 8

- 1) łatwość znalezienia pracy w miejscu docelowym
- 2) spodziewane lepsze zarobki
- 3) łatwość znalezienia mieszkania
- 4) chęć zamieszkania bliżej rodziny lub znajomych
- 5) chęć odmiany życiowej
- 6) niezadowolenie z obecnego miejsca zamieszkania. A z czego konkretnie?.....
- 7) coś innego. Co?.....
- 8) *nie wiem, trudno powiedzieć*

8. Co Pana/i zdaniem trzyma na miejscu większość bezrobotnych? Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 najważniejsze czynniki

uwaga: nie czytać odpowiedzi nr 10

- 1) zobowiązania rodzinne
- 2) sentyment do miejsca zamieszkania
- 3) posiadanie nieruchomości (np. dom, działka, mieszkanie własnościowe)
- 4) kontakty towarzyskie
- 5) możliwość dorywczego dorobienia „na boku”
- 6) perspektywa szybkiego zdobycia pracy

- 7) brak odwagi i zaradności życiowej
- 8) brak środków na zorganizowanie wyjazdu
- 9) coś innego. Co?.....
- 10) *nie wiem, trudno powiedzieć*

9. A co trzyma na miejscu Pana/ią? Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 najważniejsze czynniki

uwaga: nie czytać odpowiedzi nr 10

- 1) zobowiązania rodzinne
- 2) sentyment do miejsca zamieszkania
- 3) posiadanie nieruchomości (np. dom, działka, mieszkanie własnościowe)
- 4) kontakty towarzyskie
- 5) możliwość dorywczego dorobienia „na boku”
- 6) perspektywa szybkiego zdobycia pracy
- 7) brak odwagi i zaradności życiowej
- 8) brak środków na zorganizowanie wyjazdu
- 9) coś innego. Co?.....
- 10) *nie wiem, trudno powiedzieć*

10a. Na ile % ocenia Pan/i własne szanse na znalezienie stałej pracy w swojej miejscowości?

uwaga: nie czytać odpowiedzi

- 1) na.....%
- 2) *nie wiem, trudno powiedzieć*

10b. A w innej miejscowości w swoim powiecie?

uwaga: nie czytać odpowiedzi

- 1) na.....%
- 2) *nie wiem, trudno powiedzieć*

10c. W którym powiecie woj.podkarpackiego miał(a)by Pan/i największe szanse na znalezienie pracy?

uwaga: nie czytać odpowiedzi. Poinformować, że chodzi o inny powiat niż powiat, w którym mieszka.

- 1) w..... Na ile % je Pan(i) ocenia?.....
- 2) *nie wiem, trudno powiedzieć*

10d. A w którym województwie miał(a)by Pan/i największe szanse na znalezienie pracy?

uwaga: nie czytać odpowiedzi. Poinformować, że chodzi o inne województwo niż to, w którym mieszka.

- 1) w..... Na ile % je Pan(i) ocenia?.....
- 2) *nie wiem, trudno powiedzieć*

10e. W jakim kraju, miał(a)by Pan/i największe szanse na znalezienie pracy?

uwaga: nie czytać odpowiedzi

- 1) w..... Na ile % je Pan(i) ocenia?.....
- 2) *nie wiem, trudno powiedzieć*

11. Czy ktoś z Pana/i najbliższej rodziny – rodzeństwo, rodzice, współmałżonek lub dzieci - pracuje zarobkowo?

- 1. tak
 - 1) poza Pana/i miejscem zamieszkania ale w tym samym powiecie
 - 2) w innym powiecie → w jakim?.....
 - 3) w innym województwie → w jakim?.....

- 4) za granicą → w jakim kraju?.....
 2. nie

11. Czy w przeszłości pracował(a) Pan/i zarobkowo poza obecnym miejscem zamieszkania?

1. tak
 1) poza Pana/i miejscem zamieszkania, ale w tym samym powiecie
 2) w innym powiecie → w jakim?.....
 3) w innym województwie → w jakim?.....
 4) za granicą → w jakim kraju?.....
 2. nie

M. Na koniec prosimy o odpowiedź na kilka pytań dotyczących bezpośrednio Pana/Pani?

M1. Czy mieszka Pan/i w:

- 1) w tym mieście 2) innym mieście 3) na wsi

M2. Jakie ma Pan/i wykształcenie?

- 1) podstawowe 2) zawodowe 3) średnie 4) wyższe

M3. W którym roku się Pan/i urodził/a?.....

M4. Jak oceniłby Pan/i swoją sytuację materialną?

- 1) bardzo dobra 2) raczej dobra 3) ani dobra, ani zła 4) raczej zła 5) bardzo zła

M5. Płeć → *wpisuje ankieter*

- 1) mężczyzna 2) kobieta

